

HUMAK^H

OPINNÄYTETYÖ

Julkisen tilan taide kunnan hyvinvointityön tukena

Jenni Väisänen

Yhteisöpedagogi YAMK

(90 op)

Arvioitavaksi jättämisaika

(4/2021)

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Yhteisöpedagogi YAMK

Tekijä: Jenni Väisänen
Opinnäytetyön nimi: Julkisen tilan taide kunnan hyvinvointityön tukena
Sivumäärä: 68
Työn ohjaaja: Arto Lindholm
Työn tilaaja: Henry Westin, Vantaan kaupunki

Ajankohtaisena huolena Vantaalla on alueellisten ja väestöryhmien välisten hyvinvointierojen kasvu ja huono-osaisuuden keskittyminen aiempaa selvemmin tietyille alueille. Vantaan kaupungin hyvinvointityön kärjeksi on nostettu kolmevuotinen Myönteisen erityiskohtelun toimintaohjelma 2019–2021, jonka yhtenä kohdealueena on Hakunila. Vuonna 2020 Street Art Vantaa tuotti Hakunilan taidereitin Vantaan kaupungin Kaupunkiympäristön toimialan tilaamana. Tavoitteena oli alueen asukkaiden hyvinvoinnin lisääminen vahvistamalla asukkaiden osallisuutta sekä lisäämällä alueen ympäristön viihtyvyyttä.

Taiteen- ja kulttuurin vaikutukset yksilön ja yhteisön hyvinvointiin ja terveyteen on tutkitusti todistettu. Julkisen tilan taidehankkeissa asuinalueiden osallisuuden merkitys kasvaa. Tämä opinnäytetyö tuo lisää tietoa Hakunilan taidereitin asukasosallisuuden vaikutuksista asukkaisiin sekä näkökulmia osallisuuden parantamiseen julkisen tilan taideprojekteissa niin taiteilijoille kuin taideprojektien järjestäjille ja tilaajille hyödynnettäväksi. Työn tuloksia voi hyödyttää myös Vantaan kaupungin hyvinvointityön vaikutusten arvioinnissa sekä kunnallisen hyvinvointityön ja sosiaalisen kestävyuden suunnittelussa ja kehittämisessä.

Tämän opinnäytetyön tukena toimi vahvasti taistelevan tutkimuksen ideologia. Aineistoa keräsin kahdesta Hakunilan asukastapahtumasta osallistuvan havainnoinnin ja yhdessä kulkemisen menetelmin sekä Hakunilan taidereitin toimintoja analysoimalla. Osallisuuden kehittämisen vahvana tukena toimi asiantuntijahaastattelut Maikki Kantolalta, Julian Owusulta sekä Pia Bartschilta, jotka edustavat tutkimuksessa yhteisötaiteen sekä kulttuurisen moninaisuuden asiantuntijoita. Nämä näkökulmat nostin kehittämisen keskiöön, josta nostin neljä kehittämisen teemaa: avoin epäonnistuminen, tarvelähtöisyys, (kokemus)asiantuntijuus sekä kontrollista päästäminen.

Tutkimukseni perusteella, Hakunilan taidereitin Pop up -tapahtumassa sekä taidekävelyllä, taiteen, taideosallistumisen, osallisuuden tunteen, sosiaalisten kontaktien ja ulkoilun hyvinvointia lisäävät vaikutukset asukkaissa kasvoivat. Asukkaiden alueidentiteetti, kotiseutuyllpeys, asuinalueeseen kiinnittyminen ja sitoutuminen, osallisuuden tunne, minäpystyvyys, sekä aktiivisen ja kriittisen kansalaisuuden rooli vahvistuivat. Asukkaat alkoivat myös nähdä ympärillään kauneutta yhä enemmän.

Asiasanat: julkinen taide, katutaide, osallisuus, segregatio, hyvinvointi, sosiaalinen kestävyys

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Master of humanities, Community Educator

Author: Jenni Väisänen

Title: Art in public space in support of the municipality's welfare work

Number of Pages: 68

Supervisor: Arto Lindholm

Commissioned by: Henry Westin, City of Vantaa's Urban Environment Department

Current concerns in Vantaa are the growing regional segregation in well-being in certain areas. Top of the City of Vantaa's welfare work is three-year project called Positive Action Plan for Special Treatment 2019–2021 and one of its target areas is Hakunila. In 2020 Street Art Vantaa produced art project called Hakunila Art Route commissioned by the City of Vantaa's Urban Environment Department. The aim was to increase the well-being of the area's residents by strengthening their participation and increasing the comfort of the area's environment.

The effects of art and culture on the well-being and health of the individual and the community have been proven. The participatory in public space art projects is important. This thesis provides more knowledge on the effects of the Hakunila Art Route on participation, as well as perspectives for improving participation in public space art projects for the benefit of both artists, art project organizers and clients. The conclusions of this theses can also be used in assessing the impact of the City of Vantaa's welfare work and in planning and developing municipal welfare work and social sustainability.

The work was strongly based on the ideology of a fighting research approach. I collected data from two Hakunila resident events using participatory observation and walking method, as well as by analyzing the activities of the Hakunila Art Route. The development work was strongly supported by expert interviews with Maikki Kantola, Julian Owusu and Pia Bartsch, who represent community art and cultural diversity experts in the study. I raised these perspectives to the center of development, from which I raised four themes of development: open failure, need-based work, expertise (by experience), and letting go of control.

Based on my research, in the Pop-up event of the Hakunila Art Route and in the art walk, the well-being of the residents increased by the effects of art, art participation, a sense of inclusion, social contacts and outdoor activities. Residents' regional identity, pride, attachment and commitment to the residential area, sense of inclusion, self-efficacy, and the role of active and critical citizenship were strengthened. Residents also began to see more and more beauty around them.

Keywords: public art, street art, inclusion, segregation, well-being, social sustainability

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	5
2	TIETOPERUSTA	9
	2.1 Alueellinen eriytyminen	9
	2.2 Kuntien sosiaalinen kestävyys ja osallisuus	12
	2.3 Kulttuurisuunnittelu osallisuuden tukena	16
	2.4 Kulttuurihyvinvointi	19
	2.5 Katutaide julkisen tilan taiteena	22
	2.6 Yhteisötaide	28
	2.7 Vaikuttavuus	30
3	TUTKIMUKSELLINEN KEHITTÄMISTYÖ	33
	3.1 Taisteleva tutkimus periaatteena	33
	3.2 Tapahtumat, taide ja kulttuurikartoitus aineistona	36
	3.3 Havainnointi ja osallistuva havainnointi aineistonkeruumenetelmänä	38
	3.4 Yhdessä kulkeminen	39
	3.5 Aineiston analyysi ja vaikuttavuusketju	40
	3.6 Asiantuntijahaastattelut kehittämistyön tukena	41
4	TUTKIMUSTULOKSET	45
	4.1 Hakunilan taidereitin Pop up tapahtuman ja taidekävelyn vaikutukset	45
	4.2 Osallisuuden kehittäminen julkisen tilan taideprojektissa	51
5	LOPUKSI	59
	LÄHTEET	65

1 JOHDANTO

Vantaan kaupunki on asettanut asukkaidensa hyvinvoinnin keskeiseksi tehtäväkseen ja tähän liittyen kunnan hyvinvointityön kärjeksi on nostettu kolmevuotinen Myönteisen erityiskohtelun toimintaohjelma 2019–2021. Ajankohtaisena huolena on Vantaan alueellisten ja väestöryhmien välisten hyvinvointierojen kasvu ja huono-osaisuuden keskittyminen aiempaa selvemmin tiettyille alueille. Suomen monikulttuurisimpana kuntana Vantaalla korostuu tarve maahanmuuttajien kotoutumisen varmistamiseen entistä vahvemman yhteistyöllä kaupunginorganisaation, asukkaiden ja eri yhteistyökumppaneiden välillä. (Ohjelmasuunnitelma 2018, 3, 11–12.) Suomessa alueellinen eriytyminen on ollut kansainvälisesti verrattuna maltillista, ja kansallisella tasolla Suomen kaupungit ovat menestyneet elinvoimaa ja hyvinvointia kuvaavissa mittauksissa. Yhteiskunnalliseen eriarvoistumiseen on kuitenkin Suomessa nyt herätty ja riskitekijäksi on havaittu erityisesti kaupunkien sisällä tapahtuva alueellinen eriytyminen. Eriytyneillä alueilla tyypillisiä piirteitä ovat huonontunut fyysinen ympäristö, turvattomuuden tunne, sosiaalinen pahoinvointi sekä alueeseen pinttynyt huono maine. (Vilkama 2011; Tampereen kaupunki 2018.)

Taide linkittyy yhteiskunnassamme vahvasti hyvinvointi- ja terveyserojen kaventumiseen. Taiteen- ja kulttuurin vaikutuksista yksilön ja yhteisön hyvinvointiin ja terveyteen on viime vuosina julkaistu runsaasti tutkimustietoa, joiden mukaan taide ja kulttuuri luovat monipuolisesti merkityksiä, kokemuksia ja toimintaa, joilla on myönteinen vaikutus ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen. Kulttuurihyvinvointi on 2010-luvulla vakiintunut kattokäsite taiteen ja kulttuurin hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista sekä ihmisten kulttuurisista oikeuksista. Kulttuurihyvinvoinnin perustana on tavoitteellinen, monialainen ja pitkäjänteinen yhteistyö eri toimijoiden kesken. (Houni, Turpeinen & Vuolasto 2020.) Taiteen edistämiskeskuksen (2021) tutkimuksessa selvä enemmistö, 80 prosenttia toivoi asuinalueelleen lisää julkista taidetta mukaan lukien katutaiteen. Vastaajista 80 prosenttia oli myös sitä mieltä, että taide parantaa ympäristön viihtyisyyttä ja turvallisuutta.

Kuntien kulttuuritoimintalaki (2019), YK:n ihmisoikeuksien julistus (1948) kuten myöskin Suomen perustuslaki turvaavat kansalaisten kulttuuriset oikeudet osana sivistyksellisiä oikeuksia. Hyvän elämän ja kulttuurisen osallisuuden esteenä eivät saisi olla esimerkiksi ihmisten asuinpaikkaan, ikään, sukupuoleen, toimintakykyyn, kieleen tai varallisuuteen liittyvät ominai-

suudet. Erityisen tärkeää olisi lisätä kulttuurista ja sosiaalista pääomaa silloin, kun kunnan haasteina ovat esimerkiksi sosiaalinen syrjäytyminen, tarve integroitua kulttuuriin tai tarve lisätä elämän merkityksellisyyden tunnetta. (Houni ym. 2020.) Kaupungeilla on myös suuri vastuu asukkaidensa elinympäristöstä, sen kehittämisestä sekä osallisuuden tuottamisesta. Perustuslain mukaan kansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen. Julkisen vallan on myös pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön ja mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon. (Mättö 2021.)

Kaupungit muodostavat monien toimijoiden ekosysteemin, mikä määrittää monilta osin kaupunkilaisten hyvinvoinnin sekä kaupungin elinvoiman. Hyvinvointi on myös yksi kaupunkien talouskasvun edellytys. (Salenius 2021, 22–23.) Aluekehittämisen hankkeet voivat olla hyödyllisiä välineitä yksittäisten asuinalueiden toimivuuden, palvelujen ja viihtyisyyden kohentamiseen, mutta eivät ainut ratkaisu segregaaation ehkäisyyn ja lieventämiseen. Tarvitaan monialaista ja sektoreiden välistä yhteistyötä, jossa alueen asukkaat, yhteisöt ja toimijat otetaan mukaan suunnitteluun ja toteutukseen. Hankkeiden ongelmakeskeisyyden vastapainoksi tarvitaan rakenteellisiin muutoksiin tähtääviä positiivisia projekteja sekä pitkäikäisiä kumppanuuksia, joissa asuinalueita voidaan kehittää alueen omista vahvuuksista käsin, alueen yhteisöllisyyttä rakentaen. Tulisikin puhua kaupunkien sosiaalisesti kestävästä kehityksestä, jolla turvataan hyvän elämän mahdollisuudet niin nykyisille kuin tulevillekin asukkaille. Sosiaalisesti kestävä kaupunkikehityksen edistämässä tulisi korostua muun muassa asukkaiden osallisuus, yhdenvertaisuus, monimuotoisuus, oikeudenmukaisuus, terveys ja turvallisuus. (Tampereen kaupunki 2018.) Sosiaalinen kestävyys on myös osa YK:n Agenda 2030 -tavoitteita (Suomen Kuntaliitto 2021, 2).

Hakunilan kaupunginosa on yksi viidestä Vantaan kaupungin Myönteisen erityiskohtelun ohjelman kohdealueesta. Kaavarungossa Hakunilaa kuvaillaan “idän kätkeytyksi helmeksi, joka odottaa löytämistään”. Kaavarungon asukaskuulemisen mukaan alueen asukkaat pitävät Hakunilan vahvuuksina muun muassa sijaintia, liikenneyhteyksiä, ulkoilumahdollisuuksia, kulttuurihistoriaa, alueen vihreyttä, yhteisöllisyyttä, alueen aktiivisia ihmisiä, kotoisuutta ja rauhallisuutta. Huonosti toimeentulevien määrää asukkaat pitävät korkeana. Aluetta luonnehditaan myös esimerkiksi monikulttuuriseksi, kansainväliseksi, kulttuurien kehdoiksi, ongelmalliseksi

mutta potentiaaliseksi, ränsistyneeksi ja rosoiseksi. Yleisesti kuitenkin Hakunilan asukkaat ko-kevat, että Hakunila on mainettaan selvästi parempi. Asukkaat kaipaavat uutta, urbaanimpaa ja värikkäämpää rakentamista. (Hakunilan keskustan kaavarunko 2017, 3, 28.)

Hakunila on tämän opinnäytetyön tekijälle tuttu vuodesta 2017 lähtien, jolloin ensimmäisen kerran Street Art Vantaa alkoi tuottaa katutaidetta sen julkiseen tilaan, yhteistyössä Vantaan taidemuseo Artsin kanssa, projektissa nimeltä Seinähullu Vantaa (2017–2018). Street Art Vantaa on vuonna 2013 perustettu nelihenkinen taidekollektiivi. Suunnitteleimme, kuratoimme ja toteutamme julkisen tilan taidekokonaisuuksia, -tapahtumia, -teoksia ja -työpajoja yhdessä taiteen tilaajien, alueiden asukkaiden ja kaupunginorganisaatioiden kanssa. Seinähullu Vantaa -projektin aikana tuotimme Hakunilaan runsaasti isompia ja pienempiä seinämaalauksia, myös yhdessä alueen asukkaiden kanssa suunnitellen ja maalaten. Asukastyön vastaavana projektissa huomasin ristiriitaisuutta Hakunilan alueidentiteetissä. Asukkaat tunsivat kotiseutuylpeyttä alueen kulttuurihistoriasta sekä luonnosta ja olivat huolissaan alueen muutoksista. Toisaalta Hakunila kantoi huonoa mainetta niin sen asukkaiden kuin alueen ulkopuolistenkin silmissä. Muutoksia alueelle myös kaivattiin. Eveliina Ahtiainen tutkii taiteen maisterin opinnäytetyössään Hakunilan asukkaiden mielipiteitä Seinähullu Hakunila -projektin aikana tuottamastamme katutaiteesta. Tutkimuksen mukaan suurin osa vastaajista katsoo taiteen parantavan Hakunilan viihtyvyyttä ja piristävän sen yleisilmettä ja 94 prosenttia vastaajista näkee, että katutaide sopii Hakunilaan ja toivoo lisää katutaideprojekteja Hakunilaan myös jatkossa. (Ahtiainen 2018, 47–48.)

Vuonna 2020 Street Art Vantaa tuotti Hakunilan taidereitin Vantaan kaupungin Kaupunkiympäristön toimialan tilaamana. Hakunilan taidereitti kokosi yhteen alueelta löytyvä julkisen tilan taiteen ja kulttuurihistorian ja vuoden aikana tehtiin myös uutta taidetta. Osana Myönteisen erityiskohtelun toimintaohjelmaa, tavoitteenamme oli alueen asukkaiden hyvinvoinnin lisääminen vahvistamalla asukkaiden osallisuutta ja lisäämällä alueen ympäristön viihtyvyyttä. Taidereitin yhteissuunnitteluun ja -kehittämiseen osallistui alueen asukkaita, aluetoimijoita sekä kaupungin monialainen tiimi. Tämän opinnäytetyön tekijä toimi Hakunilan taidereitin projektivastaavana, yhteisötyön vastaavana sekä tutkijana. Street Art Vantaan Maikki Rantala toimi Hakunilan taidereitin taiteellisena vastaavana.

Tässä opinnäytetyössä selvitän erityisesti Hakunilan taidereitin kahden asukastapahtuman osallisuuden vaikutuksia asukkaisiin. Tuoreetkin tutkimustulokset perustelevat taiteen ja taideosallistumisen hyvinvointivaikutuksia ihmisiin, mutta koen tärkeäksi ottaa vähemmän tutkituksi

näkökulmaksi asukkaiden arkialueella järjestettävät taideprojektien asukastapahtumat, jossa alueen asiantuntijat eli asukkaat ja taideprojektin työntekijät kohtaavat erityisesti yhteissuunnittelun ja tiedon jakamisen merkeissä. Mielestäni mitä lähemmäs julkisen tilan taidehankkeissa taide tuodaan asukkaan kotia sitä suuremmaksi taideprojektin osallisuuden merkitys kasvaa. Tässä tutkimuksellisessa kehittämistyössä tuon esiin näkökulmia ja teemoja julkisen tilan taiteen osallisuuden parantamiseen. Tämä kehittämistyö voi hyödyttää erityisesti julkisen tilan taiteilijoita, taideprojektien tekijöitä sekä taiteen tilaajia vahvistamalla käsitystä julkisen tilan taideprojektien osallisuuden vaikuttavuudesta hyvinvointiyön tukena. Työn tuloksia voidaan hyödyntää Vantaan kaupungin hyvinvointiyön vaikutusten arvioinnissa sekä kunnallisen hyvinvointiyön ja sosiaalisen kestävyuden suunnittelussa ja kehittämisessä.

KUVA 1. Hakunilan taidereitin kartta (Maikki Rantala 2020). Reitti on kokonaisuudessaan 2,5 kilometriä pitkä. Se alkaa Skomarsin kulttuurihistorialliselta Torpalta ja kulkee kierroksen läpi Hakunilan 70-luvulla rakennettujen elementtikerrostalojen keskittymän. Hakunilan taidereitiltä löytyy esimerkiksi kansainvälisten ja suomalaisten taiteilijoiden kerrostaloseinänpäätysteoksia, pienempiä seinämaalauksia erilaisissa rakennuksissa, sähkökaappeihin tehtyjä pienempiä taideteoksia sekä julkisen taiteen teoksia, kuten Laila Pullinen (1933–2015) veistos ja mosaiikkiteos. (Taidereitit 2020.)

2 TIETOPERUSTA

2.1 Alueellinen eriytyminen

Alueellisella eriytymisellä (usein käytetään myös termiä sosiaalinen eriytyminen) tarkoitetaan prosessia, jossa taustoiltaan erilaisten ryhmien epätasainen alueellinen sijoittuminen kaupunki-seudulla tuottaa negatiivisia alueellisia eroja. Alueellisella eriytymisellä voidaan viitata myös kansainvälisistä tutkimuksista lainattuun käsitteeseen *segregaatio*, joka yleensä Suomessa tulkitaan jo hyvin negatiivisena tilanteena. Suomalaisessa tutkimuksessa on puhuttu myös asuin-alueiden erilaistumisesta, mikä usein viittaa hieman neutraalimpaan ja luonnollisempaan kehitykseen. (Vilkama 2011, 24–25.) Segregaatiota voidaan nähdä laajemminkin esimerkiksi globalisaation eriarvoistavien vaikutusten ja yhteiskunnallisen yhteenkuuluvuuden heikentymisen seurauksena (Tampereen kaupunki 2018, 13). Suomessa alueellinen eriytyminen on ollut kansainvälisesti verrattuna maltillista ja olemme vielä kaukana siitä, että huonomaineisia alueitamme voitaisiin vakavasti verrata vaikkapa slummeihin. Kansallisella tasolla Suomen kaupungit ovat myös menestyneet elinvoimaa ja hyvinvointia kuvaavissa mittauksissa. Esimerkiksi tuloerot ovat Suomessa Euroopan keksiarvoa pienempiä. (Tampereen kaupunki 2018, 2–5; Korhonen 2021, 10.)

Alueellinen eriytyminen jaotellaan yleensä demografiseen (ikä ja elämänvaiheet), sosioekonomiseen (tulo-, koulutustaso, ammattiasema) tai etniseen alueelliseen eriytymiseen. Nämä tulokulmat kytkeytyvät myös tiiviisti toisiinsa ja esiintyvät usein päällekkäin, aiheuttaen itseään negatiivisesti vahvistavan kierteen. Yhteiskunnallisella tasolla asuinalueiden eriytyminen kasvattaa väestöryhmien välistä sosiaalista etäisyyttä ja heikentää yhteenkuuluvuuden tunnetta. Eriytyneiden alueiden tyypillisiä piirteitä ovat sosiaalisen vuokra-asumisen suuri osuus, alhainen tulo- ja koulutustaso, korkea työttömyysaste sekä heikosti kotoutuneiden maahanmuuttajaryhmien (henkilöt, jotka ovat muuttanut suomeen pysyväluonteisesti) suuri osuus. Yksittäisiä taantuneita asuinalueita yhdistää usein myös huonontunut fyysisen ympäristö, turvattomuuden tunne, sosiaalinen pahoinvointi sekä alueeseen pinttynyt huono maine, joka jälleen vahvistaa eriytyminen kierrettä. (Vilkama 2011, 24–25; Tampereen kaupunki 2018, 2, 11, 23.) Kohtuullinen asuinalueiden erilaistuminen ja omaleimaistuminen voi olla myös osa luonnollista kaupunkikehitystä ja parhaimmillaan kaupunkikuvaa elävöittävä piirre. Myös asuinalueita, joilla elää pelkästään hyväosaisia väestöryhmiä, voidaan pitää muusta kaupunkitilasta eriytyneinä. Alueellinen eriytyminen kuitenkin yleensä viittaa kaupungin asuinalueiden väestörakenteen

haitalliseen eriytymiskehitykseen, joka heikentää asuinalueiden ja asukkaiden tasapainoista kehitystä ja toimintakykyä sekä aiheuttaa yhteiskunnallista eriarvoistumista. Alueen sosiaalisten ongelmien lisääntyessä saattaa käydä myös niin, että “parempiosainen” asukaskunta muuttaa alueelta pois tai välttelee aluetta muuttovalinnoissaan. (Vilkama 2011, 24–25; Tampereen kaupunki 2018, 2.)

Tutkimusten mukaan (esim. Kortteinen & Vattovaara 2015, 570) 90-luvun lama iski työttömyyden kautta voimakkaimmin matalan koulutustason alueille aloittaen Suomessa tuloerojen merkittävän kasvun. Tuloerojen kasvu tasoittui 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, mutta yhdessä laman jälkeisen nousukauden kanssa isoihin suomalaisiin kaupunkeihin alkoi syntyä pysyviä ”köyhyystaskuja”, jotka edelleen laahaavat perässä yleisestä yhteiskunnallisesta kehityksestä. Katja Vilkaman, Henrik Lönnqvistin, Jenni Väliniemi-Laursonin ja Martti Tuomisen (2014, 60, 65–67) tutkimuksessa verrattiin Helsingin, Espoon ja Vantaan alueellista eriytymistä vuosivälillä 2002–2012. Alueen eriytymiselle löytyi kaksi rinnakkaista kehityskulkua: 1) Yleinen keskituloisten määrä, kantaväestön koulutustaso ja vieraskielisten osuus on kasvanut lähes kaikkialla pääkaupunkiseudulla. 2) Alueiden väliset erot ovat kasvaneet niin, että kohentuneet alueet ovat jatkaneet kohentumistaan kasvattaen etumatkaansa vähempiosaisiin alueisiin nähden. Samoihin tuloksiin tultiin myös Matti Kortteisen ja Mari Vattovaaran (2015, 564–566) tutkimuksessa. Tilastokeskuksen tuottamien väestötietoihin perustuvien GIS-ruutujen perusteella tutkijat selvittivät, että tarkasteltaessa kehitystä vuodesta 1990 aina 2010 luvulle, huono-osaisuus näyttäisi kasautuvan vuosikymmenistä seuraavaan aina jo aiemmin syntyneen, alueellisesti kasautuneen huono-osaisuuden läheisyyteen. Suomen alueita tarkasteltaessa, erilaistuminen asettuu pääkaupunkiseudulla erityisesti itään, sekä yhä selvemmin omiin lähinaapurustoihinsa.

Katja Vilkama taas toteaa tutkimuksessaan, että Suomen pääkaupunkiseudulla, missä maahanmuutto on verrattuna muuhun maailmaan vielä vasta alkamassa, ei vahvaa etnistä eriytymistä Suomessa ole havaittavissa. Kuitenkin näyttäisi siltä, että maahanmuuttajataustaiset (maahanmuuttajat sekä heidän uudessa kotimaassaan syntyneet jälkeläisensä) ovat erityisesti muuttaneet pääkaupunkiseudun itäisiin osiin ja muodostaneet isompia keskittymiä, jotka paikantuvat erityisesti pienituloisille vuokra-asuntovaltaisille alueille. Maahanmuuttajataustaisten sijoittumista ei kuitenkaan määrittele ainoastaan asuntokanta tai tulotaso. Maahanmuuttajataustaiset näyttäisivät muuttavan mieluummin alueille, jossa vieraskielisten osuus on jo valmiiksi korkea,

ja pientä maan sisällä tapahtuvaa hakeutumista juuri oman kieliryhmän keskittymiin on havaittavissa. Syynä vahvasti monikulttuuriselle alueelle muuttamisessa voi tutkijan mukaan olla esimerkiksi kokemus valtaväestön syrjinnästä ja häirinnästä. (Vilkama 2011, 24–25, 193–197.)

Tutkimusten mukaan eriytyneiden alueiden asukkaiden tunteet ja kokemukset turvattomuudesta ovat korkeammat verrattuna hyväosaisempiin alueisiin. Pahimmillaan segregatio on sidoksissa esimerkiksi rikollisuuteen, väkivaltaisten ääriliikkeiden nousuun ja radikalisoitumiseen erityisesti lähiöissä. Turvattomuuden tunne näkyy erityisesti kaupungin sisällä, mutta sen on huomattu leviävän myös kaupunkien ulkopuolelle. Turvallisuuden tunteen lisäämisen näkökulmasta, osana segregatian ehkäisevää toimintaa sekä sosiaalista kestävyyttä, tulisi riskialueiden kehittämisessä ottaa huomioon esimerkiksi parempi integraatioprosessi ja kaupunkisuunnittelu sekä panostaa lähiympäristön viihtyvyyteen. Hyviä yksittäisiä menetelmiä ovat esimerkiksi turvallisuuskävelyt ja erilaiset hankkeet, jossa asukkaat otetaan mukaan viihtyvyyden parantamiseen sekä osallistuva budjetointi ja paikallisen vapaaehtoistoiminnan ja yhteisöllisyyden tukeminen. (Korhonen 2021, 6–7.)

Tampereen kaupungin kehittämän Segregatian ennaltaehkäisyn työkalupakin tarkoituksena on vahvistaa muun muassa kaupungin henkilöstön, sidosryhmien, tutkijoiden, järjestöjen ja aiheesta kiinnostuneiden aktiivisten kaupunkilaisten osaamista alueelliseen eriytymiseen liittyvissä kysymyksissä. Tampereen kaupunki mainitsee muun muassa sosiaaliseen sekoittamisen, täydennysrakentamisen ja sosiaali-, työllisyys- ja koulutuspalveluiden kehittämisen lisäksi myös erilaiset aluekehittämisen hankkeet vahvoiksi työkaluiksi eriytymisen ennaltaehkäisyyn. Koska kaupunkirakenteella ja kaupungin sisäisellä muuttoliikkeellä on niin vahva vaikutus alueen eriytymiskehitykseen, on kaupungin tarkasteltava myös asuinympäristöjen viihtyvyyttä. Työkalupakissa painotetaan myös asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia sekä demokratian tukemisen tärkeyttä kaupunkipolitiikassa. Tampereen kaupungin mukaan alueellisen eriytymisen ehkäisyssä ominaista on ollut pyrkimys yksittäisiin projekteihin, joita on kuitenkin usein pidetty segregatian torjunnassa verraten kalliina ja tehottomana. Projektiluontoisuuden sijaan olisi pyrittävä kokonaisvaltaisempiin ja pysyvimpiin malleihin, jotka ihannetilanteessa ovat asukasvetoisia. (Tampereen kaupunki 2018, 2–4, 10–12, 23.)

2.2 Kuntien sosiaalinen kestävyys ja osallisuus

Kuntien sosiaalisella kestävyydellä tarkoitetaan ihannetilannetta, jossa kuntalaisen hyvän elämän mahdollisuudet niin nykyisille kuin tulevillekin asukkaille taataan. Sosiaalisen kestävyysperiaate on yhteiskunnallinen oikeus. Suomen Kuntaliitto painottaa segregaaion ehkäisyn ja kaupunkien sosiaalisen kestävyysvahvistamisen onnistumisessa kaupunkien turvallisuutta, hyvää integraatiota, kaupunkisuunnittelua sekä osallisuuden teemoja. Sosiaalinen kestävyys on osa YK:n Agenda 2030 -tavoitteita, missä osallisuus, ylisukupolvisen huono-osaisuuden ennaltaehkäisy sekä eriarvoisuuden kaventaminen on avainasemassa. (Suomen Kuntaliitto 2021, 2.)

Osallisuus on osa kuntademokratiaa sekä sosiaalisen kestävyysedellytys. Osallisuus rakentuu yksilöstä ja hänen elämänsä hallinnastaan: turvatusta toimeentulosta, hyvinvoinnin kokemuksesta sekä linkittymisestä lähiympäristöönsä merkityksellisenä toimijana. Laajemmin kyse on yhteisöihin sitoutumisesta, luottamuksesta ja halusta vaikuttaa koko yhteiskunnassa. Erityisesti heikommassa asemassa olevien osallisuutta palvelujen suunnitteluun ja kehittämiseen sekä lähiyhteisöön kiinnittymiseen tulee vahvistaa. (Kurikka 2021, 25–26.) Myös eri väestöryhmien osallisuuden toteutuminen on oleellinen osa sosiaalisesti kestävästä kunnasta. Kulttuurinen moninaisuus käsitteenä kattaa sekä yhteiskunnan rakenteet että yksilöt ja yhteisöt. Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen -työryhmän loppuraportissa käsitteellä viitataan erityisesti maahanmuuton, sen kasvun ja seurausten sekä näihin liittyvän monikulttuurisuuden näkökulmiin, joskin Suomen moninaisuus kattaa myös muut vähemmistöt maassamme. Suomessa on kymmeniä kieliryhmiä, uskontokuntia, kulttuureita sekä kansallisia ja etnisiä identiteettejä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2021, 7, 10, 12.)

Kuntalaisten osallistumisen muodot kunnan toiminnassa voidaan luokitella Suomen kuntaliiton laatiman Osallisuuden arvioinnin oppaan mukaan tieto-osallisuuteen, suunnitteluosallisuuteen, päätöksenteko-osallisuuteen sekä toimeenpano-osallisuuteen. Tieto-osallisuus pitää sisällään organisaation tuottaman riittävän, selkeän ja monikanavaisen tiedon palveluista ja osallistumismahdollisuuksista. Suunnitteluosallisuudessa organisaatio tarjoaa ja käyttää riittävästi erilaisia ja monipuolisia tapoja mahdollistaen asukkaan osallistumisen itseään ja lähiympäristöään koskevaan toimintaan sekä palvelujen suunnitteluun ja kehittämiseen. Päätöksenteko-osallisuudessa organisaatio tarjoaa ja käyttää riittävästi erilaisia ja monipuolisia mahdollisuuksia, jotta asukkaat pääsevät osallistumaan itseään ja lähiympäristöään ja palveluja koskevaan päätöksent-

tekoon. Toimeenpano-osallisuus mahdollistaa asukkaan osallistumisen konkreettisesti toimintaan omassa lähiympäristössään ja osallistumiseen palvelujen tuottamiseen eri tavoin. (Piipponen & Kurikka 2020, 6.) Esimerkiksi Osallistuva budjetointi on Suomessa jo laajemminkin käytetty osallisuuden työkalu kuntatyössä. Mallista löytyy eri versioita myös maailmalta. Vantaalla Osallistuvan budjetoinnin malli on vahvasti kaupunginosapainotteinen, missä tietyn kaupunginosan alueen asukkaat voivat esittää ideansa oman asuinalueensa kehittämiseen. Jatkokehittämiseen soveltuvat ehdotukset budjetoidaan, ja niistä asukkaat äänestävät mieluistaan toteutettavaksi.

Suomen hallitusohjelman (2019), Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta, päätavoitteena on hyvinvoinnin lisääminen. Periaatteena on luoda laajempaa ymmärrystä hyvinvointitaloudesta, jossa ihmisten hyvinvointi on edellytys sekä talouskasvulle että yhteiskunnan ja talouden vakaudelle. Varoja kohdennetaan ihmisten hyvinvoinnin parantamiseen, ja toisaalta talouden vakaus on osa kansalaisten hyvinvointia. Hyvinvoivat ihmiset esimerkiksi sairastavat vähemmän, ja ennaltaehkäisevät toimet terveydenhuollossa maksavat itsensä moninkertaisesti takaisin. Tavoitteena on pitää yhteiskunnassa kaikki osallisina ja varmistaa yhdenvertaiset mahdollisuudet kaikille. (Houni ym. 2020, 185.) Osallisuus syntyy aidoimmillaan käytännön toiminnasta sekä arvostuksen ja merkityksen tunteesta. Esimerkiksi oman elinympäristön kehittäminen vahvistaa yksilön osallistuvaa toimijuutta. Kaupunkisuunnittelussa onkin tärkeää nähdä asukkaat toimijoina niin suunnittelussa kuin tekemisessä. Ihmisten kokemaa osallisuutta ja toimijuutta voidaan edistää sekä suunnitteluprosesseissa että kaupunkilaisten fyysiseen elinympäristöön vaikuttamalla. Asuinalueet voidaan myös itsessään rakentaa niin, että ne antavat mahdollisuuksia osallisuudelle ja toimijuudelle asukkaiden arjessa sekä niin, että ne edistävät kaupungin tilallista ja ajallista saavutettavuutta. (Mättö 2021, 31.)

Tutkija-kirjailija Lotta Junnilainen (2019, 73, 273, 284.) kritisoi väitöskirjassaan lähiöohjelmia sekä kaupunkien kehittämisprojekteja ja parannushankkeita, joita eri rahoittajien ja kuntien toimesta on Suomessa toteutettu jo lähes neljäkymmenen vuoden ajan. Junnilaisen mukaan, vuosikymmenestä toiseen, aktiivinen ja yhteisöllinen lähiöasukas on nähty lähes itseisarvottomasti alueet pelastavana ja aluetta paremmiksi paikoiksi tekevänä tekijänä. Junnilaisen kirjan haasteltavista useimmat olivat kuitenkin ylpeitä asuinalueestaan ja kutsuivat niitä jo yhteisölliseksi.

Ajatus hyvällä mielellä keskenään puuhaavista ihmisistä, jotka pitävät huolta julkisesta tilasta ja ottavat sen toimeliaasti haltuunsa vaikuttaa olevan yhteisesti hyväksytty hyvän

elämän ideaali, jota kohden pyritään niin kaupunkisuunnittelussa kuin poliittisissa puheissa. Kun haikaillaan yhteisöllisyyden perään, haikaillaan paluuta romantisoituun entisaikaiseen kyläyhteisöön, jota ei koskaan ollutkaan. (Junnilainen 2019, 285.)

Toisaalta usealla Junnilaisen tutkimuksen lähiön asukkaalla oli myös oikea huoli toimeentulosta. Tämä yhdistettynä asukkaiden kokemuksiin ulkopuolisten halveksunnasta, vaikutti vahvasti asukkaiden ulkopuolisuuden tunteeseen yhteiskuntaa kohtaan. He kokivat maailman muuttuneen huonommaksi ja usko tulevaisuuden paranemiseen ja luottaminen päättäjiin oli vähäistä. Tätä ei mikään kuuleminen tai osallistaminen asukkaiden näkökulmasta parantaisi, Junnilainen kirjoittaa. Tutkija puhuikin vuokratuloisten velvollisuuksista suhteessa olemattomiin oikeuksiin. Asukkaat lokeroitiin passiivisiksi, jos he suhtautuivat mahdollisuuksiinsa realistisesti ja toisaalta apaattisiksi tai kyvyttömiksi, jos eivät halunneet osallistua asioihin, jotka eivät heitä kiinnostaneet tai hyödyttäneet. (Junnilainen 2019, 181, 276.)

Tampereen kaupungin mukaan parhaimmillaan alueen sosiaalinen dynamiikka voi tukea asuinalueen yhteenkuuluvuutta ja paikallisia yhteisöllisyyden muotoja. Asukaslähtöinen 'we can do it' -yhteishenki voi toimia jopa laajemmin kaupunkibrändäämistä edistävänä tekijänä. Jo yksikin huomiota herättävä ja erinomaisesti toteutettu hanke voi laukaista positiivisen asuinalueen statusta merkittävällä tavalla nostavan kierteen. Aluekehittämisen hankkeet voivat olla toimivia välineitä yksittäisten asuinalueiden toimivuuden, palvelujen ja viihtyisyyden kohentamisessa, mutta eivät ainut ratkaisu segregaaation ehkäisyyn ja lieventämiseen. Kaupunginhallinnossa eriytymiskehityksen torjunnan tulisi myös olla usean eri hallinnonalan välistä ja perinteiset rajat ylittävää yhteistyötä, jossa vastuu kehittämisestä kuuluu asukkaille, hallinnon työntekijöille sekä poliitikoille. (Tampereen kaupunki 2018, 2–4, 10–12, 23.)

Helsingin kaupunki on kehittänyt Helsingin malli -nimisen osallistavan ja alueellisen kulttuuriryönnön kehittämisen toimintaperiaatteen. Mallin tavoitteena on kannustaa taidelaitoksia ja taiteen ammattilaisryhmiä tavoittamaan ja kohtaamaan kohderyhmänsä peremmin. Työtä tehdään kaupunginosien yhteisöissä ja alueen asukkaiden sekä yhteisöjen kanssa. Tavoitteena on myös tasapainottaa ja monipuolistaa alueellista taide- ja kulttuuritarjontaa, vahvistaa kaupunginosien yhteisöllisyyttä ja positiivista identiteettiä sekä asukkaiden kulttuurista osallisuutta. Helsingin malli rahoittaa vuosittain erilaisia hankkeita, joiden tavoitteena on rohkaista asukkaita ja yhteisöjä "näkiöistä tekijöiksi" eli osallistumaan taiteen ja kulttuurin tekemiseen. Hankerahoitusten käsittelyn arviointiperusteen kolmena painopisteenä ovat taiteellinen laatu (taiteellinen näkemys, ammattitaito, pedagoginen osaaminen), vaikuttavuus (suunnitelmallisuus, pitkäjänteisyys,

dialogisuus, kiinnittyminen osaksi toimijan ydintoimintaa, toimijan yleisön monipuolistaminen sekä toimijan seinien ja keskustan ulkopuolella toimiminen) sekä tuotannollinen ja taloudellinen laatu (toimintasuunnitelman ja aikataulun selkeys, riittävät resurssit, realistinen budjetti ja omarahoitusmahdollisuus). Mallin päätoimijoiksi on määritelty kaupungin kulttuurihallinto, taidelaitokset ja paikallistoimijat, joiden yhteistyön on nähty hankkeiden onnistumisen edellytykseksi. (Helsingin malli 2021.)

Helsingin mallin ensimmäisen kolmivuotiskauden (2016–2018) loppuraportissa selkeimmät vaikutukset pilottikaudella olivat uudenlaisten taidelähtöisten osallisuusmallien kokeilu ja niistä oppiminen. Raportin mukaan myöskin ”yllättävän moni” asukas näki kulttuurityön vahvistavan aluetta, ja Helsingin malliin suhtauduttiin hyvin positiivisesti, etenkin kaupunginosissa, joissa ei ollut omaa kulttuurikeskusta. Asukkaat, jotka muutenkin kuluttivat kulttuuria, eivät nähneet paikalliskulttuuria niin tärkeänä. Erityisesti taiteeseen varauksellisesti suhtautuvien saaminen mukaan toimintaan vaatii raportin mukaan seikkaperäistä alueeseen tutustumista ja kontaktien ja luottamuksen luomista ja osallistumisen kynnyksen madaltamista. Keinoiksi tähän mallissa esitettiin esimerkiksi erilaiset aluetta ja sen asukkaita ”tutkailevat” projektit, kuten kaupunkipuutarha tai baarissa lauleskelu. Mallin aikana toteutetut taidehankkeet nähdään raportissa lisämahdollisuuksina ja sytykkeinä alueiden laajemmalle toimeliaisuudelle ja verkostoitumiselle. Kuitenkin oleellisempina loppuraportissa pidetään myöhemmin selvitettävissä olevia pidempikestoisia vaikutuksia, etenkin sitä, kuinka osallisuusajattelu tulee juurtumaan taidelaitosten ja niiden rahoittajien arkeen. (Tolvanen 2019, 25–26.)

Helsingin mallin esikuvana on ollut ranskalainen Lyonin kulttuurityönmalli. Lyonissa kulttuuri nostettiin kaupunkivetovoimaisuuden kärkeen talouden, opetuksen ja työllisyyden rinnalla. ”Kulttuuri on työkalu, jolla nostetaan asukkaiden ja asuinalueiden arvoa”. Mallin peruseriaatteenä on sitouttaa kaupungin eri sektorit sekä julkista tukea nauttivat kulttuurilaitokset, taiteilijaryhmät sekä asukkaat lähiyhteisönsä ja kaupunkinsa kehittämiseen. Lyonissa kaupungin hallinnosta kulttuurilaitoksen lisäksi mukana kehittämässä olivat sosiaalisektori, kaupunkisuunnittelu sekä elinkeinoelämä. Mallin kohdealueina on painotettu haasteellisia kaupunginosia ja sosiaaliryhmiä. Toiminta perustuu neljään erilliseen sekä päällekkäiseen strategiseen pilariin, jotka ovat alueellisuus, temaattisuus, tiedotus ja koulutus sekä kulttuurilaitosten jalkautuminen. (Kuusi & Tolvanen 2011, 3–6.)

Vantaan kaupungin Myönteisen erityiskohtelun toimintaohjelman 2018–2021 tavoitteena on tukea Vantaan kaupungin strategian toteutumista asukkaiden hyvinvoinnin edistämiseksi. Toimintaohjelma panostaa segregaaation ja hyvinvointierojen vähenemiseen kohdentamalla resursseja ja tukitoimia sinne, missä tuen tarve on keskivertoa suurempi. Erilaistuvia olosuhteita pyritään vähentämään kaupungin eri toimialoilla niin kohdistettujen palveluiden ja tukitoimien kuin asuin ympäristön osalta. Yhtenä tavoitteena on esimerkiksi parantaa valittujen kohdealueiden viihtyisyyttä yhdessä asukkaiden kanssa. Toimintaohjelmassa todetaan, että esimerkiksi viihtyisä asuinalue, hyvät liikenne yhteydet, laadukkaat päiväkodit ja koulut sekä muut palvelut vaikuttavat merkittävästi asukkaiden hyvinvointiin ja siihen, miten alue pystyy houkuttelemaan eri taustoista ja sosioekonomisista asemista tulevia asukkaita muuttamaan alueelleen. Lisäksi toimintaohjelmassa on erityisesti kaupunkitasoisia toimenpiteitä nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja kotoutumisen varmistamiseksi. Toimintaohjelmaan kuuluvat kaupunkiympäristön, kasvatuksen ja oppimisen, kaupunkikulttuurin, kaupunkistrategian ja johdon sekä sosiaali- ja terveystieteiden toimialat. (Ohjelmasuunnitelma 2018, 2–5.)

Kaupunkiympäristön toimialan tavoitteena Myönteisen erityiskohtelun toimintaohjelmassa on lisätä toimintaohjelman kohdealueen ympäristön laatua sekä tehostaa alueen kunnossapitoa esimerkiksi pitämällä julkiset tilat hyvässä kunnossa ja siisteinä. Hyvin hoidetun ympäristön on toivottu kannustavan asukkaita huolehtimaan omasta asuin ympäristöstään paremmin. Lisäksi panostus ympäristöön sekä sitä kautta alueen viihtyvyyden lisääntyminen voisi toimialan mukaan parhaimmillaan houkuttaa alueelle uusia asukkaita. Asukasyhteistyötä kehittämällä, kannustamalla kohdealueiden asukkaita mukaan oman asuin ympäristönsä suunnitteluun ja lisäämällä alueen ympäristön viihtyvyyttä kaupunkiympäristön toimialakohtaisena vaikuttavuustavoitteena on lisätä asukkaiden sitoutumista oman asuinalueensa viihtyisyyden parantamiseen ja ylläpitoon sekä vahvistaa asukkaiden kiinnostumista vaikuttamiseen. (Ohjelmasuunnitelma 2018, 11–12.)

2.3 Kulttuurisuunnittelu osallisuuden tukena

Kulttuurisuunnittelu (cultural planning) on maailmalla jo tutuksi tullut kaupunkikehittämisen malli, jonka tarkoituksena on ollut vastata globalisaation ja kaupunkien nopeutuvan muutoksen tuomiin ongelmiin. Kulttuurisuunnittelu voi toimia parempana vaihtoehtona, kun ylhäältä alaspäin toteutuva ja sektoreihin jakautunut hallintotapa ei tuota tulosta. Malli perustuu paikallisten

yhteisöjen osallisuuteen ja sektorit ylittävään toimintaan, jossa kulttuuri nähdään laajana käsitteenä elämäntavasta. Kulttuurisuunnittelu perustuu paikallisten identiteettien ymmärtämiseen sekä reiluun ja joustavaan kaupunkikehittämiseen. (Häyrinen & Wallin 2017, 7–8.)

Kulttuurisuunnittelun kentällä kulttuurilla on usein tarkoitettu tietyn yhteisön tai yhteiskuntaluokan omaksumaa elämäntapaa, maailmankuvaa sekä maailman mielekkääksi kokemisen tapaa. Kulttuurisuunnittelussa kulttuuri otetaan kaupunkikehittämisen pohjaksi. (Häyrinen & Wallin 2017, 8–9, 14.) Yhtenä kulttuurisuunnittelun päätavoitteista on pidetty aktiivisen kansalaisuuden vahvistamista, jossa kansalaisuus määrittyy sekä poliittisessa että fyysisessä tilassa. Kansalaisuuden luomisessa taas yhdistyy sekä yhteisöllinen että yksilöllinen identiteetti. Kansalaisuus paikalliskulttuurissa taas paikantuu julkiseen tilaan, jonka demokratisoinnin ja elävöittämisen merkitys on suuri. Julkisessa tilassa tiivistyy kulttuurisen monimuotoisuuden ja toisaalta kulttuurierojen kysymykset. (Häyrinen & Wallin 2017, 9.)

Kulttuurisuunnittelua on sovellettu laajasti erilaisissa hankkeissa, mutta yhdistävänä tekijänä on aina paikkalähtöisyys, yhteiskehittäminen ja strategisuus. Paikkasidonnaisuudella tarkoitetaan sitä, että kulttuurisuunnittelu kohdistuu aina tiettyyn alueeseen, kuten kaupunkiin tai kaupunginosaan, jossa tietyt yhteisöt asuvat ja vaikuttavat. Kulttuuritutkimuksessa pyritään ymmärtämään paikka ja yhteisö kokonaisvaltaisesti ja aito vuorovaikutus kaupunkisuunnittelun ja kulttuuritoiminnan perustaksi. Asukkaiden osallisuutta tasavertaisina alueen suunnittelijoina viranomaisten rinnalla vaalitaan. Strategisuudella tarkoitetaan pyrkimystä suunnitelmien sisällyttämisestä osaksi laajempaa kehittämissuunnitelmaa. (Häyrinen & Wallin 2017, 7–9, 16.)

Kulttuurisuunnittelu jaetaan yleensä kahteen päävaiheeseen, jotka ovat kulttuurikartoitus ja kulttuurisuunnittelun toteutus. Kulttuurikartoituksen tavoitteena on koota monipuolisesti paikan ja sen yhteisöjen ja paikallistoimijoiden sekä kulttuuristen resurssien luonne. Oleellista on yhteisöjen itsemäärittelyyn perustuva tieto asukkaiden elintavoista, keskinäisistä suhteista, suhteesta ympäristöön, laajemmista kulttuurikytköksistä, keskeisinä pidetyistä kulttuurisista resursseista sekä odotuksista ja tarpeista. Kulttuurikartoitus tuottaa tietoa hallintoa, poliittista päätöksentekoa ja suunnittelua varten. Kulttuurikartoituksessa yleisesti käytettävä menetelmä on ollut kartografian ja paikkatiedon käyttö, asukashaastattelut, kerätyt tarinat, osallistuva havainnointi sekä valokuvaaminen ja videointi. Osallistuvia yhteiskehittämisen menetelmiä voivat myös olla lakisäätteiset kuulemiset ja palautteet, työpajat tai yhteisötaide. Apuna voi käyttää myös perinteisempiä alueiden rutiiniselvityksiä, kuten väestötietoja, palvelukartoituksia, kult-

tuuri-inventaarioita, ympäristöarviointeja sekä kirjallisuus- ja mediatarkastelua. Kulttuurikartoituksessa on kuitenkin kiinnitettävä huomiota siihen, miten yhteisöt ja ryhmät pääsevät mukaan prosesseihin ja ketkä jäävät ulkopuolelle. Kun yhteiskehittäminen tuottaa jopa näkyviä tuloksia fyysiseen maisemaan tai vaikuttaa kaupunginstrategioihin ja resurssien jakautumiseen, kuten osallistuvassa budjetoinnissa, voidaan puhua jo delegoidusta vallankäytöstä. (Häyrinen & Wallin 2017, 19–21.) Kulttuurisuunnittelun toteutus perustuu kulttuurikartoituksen monipuoliseen materiaaliin ja sen perusteella ehdotettuihin toimenpiteisiin, jota ihannetilanteessa käsiteltäisiin yhdessä hallintosektorin, kaupungin johdon ja paikallisen yhteisön välillä. Sitoutuminen toimintasuunnitelmaan olisi siis sekä paikallisyhteisön että siihen liittyvien toimijoiden ja sektorien yhteistyötä. (Häyrinen & Wallin, 9–10.)

Häyrisen ja Wallinin mukaan, kulttuurisuunnittelun näkökulmasta, kaupunkikulttuurin kehittäminen Suomessa on ollut historiallisesti taidelaitosten, museoiden ja muiden kulttuuritoimijoiden käsissä, joiden toimesta “virallinen” kulttuuri on määritelty. Paikallinen kulttuuriymmärrys esimerkiksi fyysisen kaupunkiympäristön suunnittelussa ja vaikkapa maankäytössä on myös ollut tutkijoiden mukaan melko heikkoa. Häyrinen ja Wallin kuitenkin myöntävät, että kulttuurisektorilla tulee olla erityisasemansa, osaamisensa ja intressinsä kulttuuritoiminnan kehittämisessä, ja vahva toimijuus kulttuurisuunnittelussa, mutta sen ei tulisi yksinään vastata kulttuurisuunnittelun toteuttamisesta.

Kulttuurisuunnittelun menetelmää sovellettuna on toteutettu muutamissa Suomen kunnissa, mutta jatkuvaa (iteratiivista) kulttuurisuunnitteluprosessia tulisi vielä kehittää. Esimerkiksi Turun kulttuuripääkaupunkivuotena (2011) kulttuurisuunnittelu oli osa kaupungin hyvinvointiohjelmaa. Itä-Porin lähiöiden kulttuurisuunnitteluhankkeessa lähtökohtana taas oli asukkaiden elämäntapakartoitukseen perustuva identiteettien tukeminen ja arjen rikastuttaminen kulttuurin avulla. Tavoitteena oli kohentaa lähiökaupunginosien yleisestikin tiedossa olevaa heikkoa identiteettiä, jota myös asukkaat pitivät harmillisena. (Häyrinen & Wallin 2017, 9, 12–13, 18.) Siipoon Nikkilän taideohjelma valmistui vuonna 2015 ja se toteutettiin kulttuurisuunnittelun keinoin. Ohjelmassa alueen kulttuurinen omaleimaisuus pyrittiin huomioimaan laajasti ja kokonaisvaltaisesti. Tarkoituksena oli voimaannuttaa paikallisia yhteisöjä ja niiden osallistumista oman asuinympäristön kehittämiseen esimerkiksi Nikkilässä toteutetun suunnittelupelin kautta. Nikkilän taideohjelma määrittä, kuinka taidetta toteutettiin alueella osana taajaman kulttuuri-, kaavoitus ja kehittämistyötä. (Prosenttiperiaatteen käsikirja Taiteen tilaajalle 2019, 12.)

2.4 Kulttuurihyvinvointi

Valtion taiteeseen ja kulttuuriin kohdistuvaa päätöksentekoa kutsutaan Suomessa kulttuuripolitiikaksi. Se pitää sisällään muun muassa taiteen tekemisen ja edistämisen, kirjastot, museot, teatterit ja näiden lisäksi muita taiteeseen ja kulttuuriin olennaisesti kytkeytyviä toimialoja. Opetus- ja kulttuuriministeriön Kulttuuripolitiikan strategia 2025 ohjaa vahvasti suomalaisen kulttuuripolitiikan keskeisiä tavoitealueita. Nämä tavoitteet ovat luova työ ja tuotanto, osallisuus ja osallistuminen sekä kulttuurin perusta ja jatkuvuus. Suomalaisessa kulttuuripolitiikassa tärkeitä toimijoita ovat kunnat. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2021, 12.)

Taiteen edistämiskeskus julkaisi vuonna 2020 ensimmäisen suomenkielisen käsikirjan kulttuurihyvinvoinnista. Tämän Pia Hounin, Isto Turpeisen ja Johanna Vuolaston kirjoittama *Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja* -teoksen tavoitteena on tukea ja opastaa taiteilijoita, sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia sekä yhteisöjä kulttuurihyvinvointityössä. Kirja pohjaa laajaan Taiteen edistämiskeskuksen peräti kahdenkymmenen vuoden ajan keräämään tutkimus- ja kokemustietoaineistoon taiteen käytöstä esimerkiksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä.

Kulttuurihyvinvointi on 2010-luvulla vakiintunut kattokäsite taiteen ja kulttuurin hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista sekä ihmisten kulttuurisista oikeuksista. Kulttuurihyvinvoinnilla tarkoitetaan konsensusta siitä, että kulttuuri ja taide lisäävät niin yksilön kuin yhteisönkin hyvinvointia ja ovat yhteydessä terveyteen. Kulttuurihyvinvointi kattaa niin kokemukset, tavat, tottumukset kuin ihmisoikeuksiin liittyvät humanistiset ja kulttuuriset oikeudet. Taiteen ja kulttuurin käyttöä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä ei ole Suomessa tunnistettu vielä kovinkaan hyvin, mutta yhä vahvemmat tieteelliset todisteet taiteen positiivisista vaikutuksista ovat alkaneet kiinnostaa monia eri hyvinvoinnin ja terveyden parissa työskenteleviä tahoja. Esimerkiksi Turun ammattikorkeakoulu on määritellyt kulttuurihyvinvoinnin seuraavasti: 1) Yksilön kokemukset taiteen ja kulttuurin yhteyksistä hänen omaansa tai toisten terveyteen ja hyvinvointiin. 2) Ilmiö, jossa taiteella ja kulttuurilla on yhteyksiä terveyteen ja hyvinvointiin. 3) Ala, joka tutkii, kehittää ja kouluttaa tähän liittyvää osaamista ja toimintatapoja. (Houni ym. 2020, 17.)

Taide tuo inhimillisyyttä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen prosesseihin ja sen avulla voidaan ratkoa elämänlaatuun, merkityksellisyyteen, yksinäisyyteen tai toivoon liittyviä haasteita. Taide vaikuttaa erityisesti ihmisen tunne- ja kokemusmaailmaan ja taidetoiminnalla voidaan

tutkitusti vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin, terveyteen sekä mielenterveyteen myönteisesti. Positiivisia vaikutuksia on huomattu myös kehotietoisuudessa ja subjektiivisessa hyvinvoinnissa sekä toivon tunteen palautumisessa. (Houni ym. 2020, 21, 47, 157.)

Taiteen vaikutuksista puhuttaessa kiinnostavaa on sen konkreettinen vaikutusmekanismi, eli mikä tekijä taiteessa oikein vaikuttaa ja miten vaikutus voidaan todistaa. On havaittu, että kauneus eli esteettiset ideaalit, on yksi voimakkaimmin vaikuttavista tekijöistä. Kauneuden kokemus on toki syvästi sidoksissa identiteettiin. Mutta myös rumuus ja ahdistavakin taidekokemus voi tuottaa hyvinvoinnille merkityksellisiä vaikutuksia kanavoiden yleensä negatiivisina pidettyjä tunteita. Visuaalisten taiteiden, kuten kuvataiteen vaikutukset syntyvät visuaalisten ärsykkeiden välityksellä. Kuvataide onkin hyvin voimakas tunnekokemuksen välittäjä sekä erinomainen väline etsiä yhteyttä esimerkiksi tunteisiin ja muistoihin. Värit, aiheet, merkit ja symbolit ja niissä näkemämme merkitykset ovat sidoksissa myös kulttuuriimme, ja taidetta tehdessään ja katsoessaan ihminen työstää näitä aiheita osin myöskin alitajuisesti. (Houni ym. 2020, 47–48.)

Värit vaikuttavat tutkitusti voimakkaasti koko ihmisruumiiseen, mielialaan, tunteisiin sekä kehoon, ja niihin liittyy paljon tunteita ja uskomuksia. Värit luovat myös ympäristöönsä tietynlaista tunnelmaa. Värit voidaan jakaa sävyiltään esimerkiksi lämpimiin (usein esimerkiksi keltainen) ja kylmiin (usein esimerkiksi sininen) tai vaaleisiin ja tummiin, värit voivat myös tuntua – esimerkiksi pistäviltä tai sileiltä. Värit ja niiden eri sävyt voivat parhaimmillaan kohottaa mielialaa ja lisätä energiaa. Esimerkiksi punaisen värin on todettu antavan energiaa ja motivoivan, jopa nostavan pulssia. Keltainen on taas sosiaalisuuden ja optimistisuuden väri. Oranssin on todettu vahvistavan terveyttä, voimia, oppimista ja muistia. Huoneen heikolla tai epämääräisellä värityksellä on taas todettu olevan tarmokkuutta ja energiaa imevä vaikutus. Värivalinnoilla voikin olla suuri merkitys ihmisen viihtyvyyteen ja hyvinvointiin. Toki on myös muistettava, että jokaisella ihmisellä on yksilöllinen väriaistimus ja esimerkiksi muistot kyseiseen väriin tai henkilökohtainen maailmankuva vaikuttavat ihmisen suhtautumiseen tiettyyn väriin. (Houni ym. 2020, 69–72.)

On merkityksellistä sekä lakivelvoitteista huolehtia kansalaisten kulttuuristen oikeuksien sekä kulttuuristen mahdollisuuksien toteutumisesta. Kulttuuripalvelujen saatavuudesta (paljonko ja minkälaisia kulttuuripalveluita esimerkiksi kunnassa on tarjolla) ja saavutettavuudesta (kulttuuripalvelut ovat erilaisten ihmisten käytettävissä riippumatta käyttäjien ominaisuuksista) tulisi huolehtia riippumatta henkilön asuinpaikasta tai terveydentilasta. On esimerkiksi tutkittu,

että henkilö, joka harrastaa taidetta, millä menetelmällä vaan yli sata tuntia vuodessa, voi tutkimusten mukaan psyykkisesti paremmin kuin vähemmän taidekokemuksia saanut. Mitä enemmän taiteeseen ja erilaisiin kulttuuriaktiviteetteihin osallistuttiin, sitä paremmat tulokset terveysindikaattoriin ilmestyi. Tutkimuksessa myös todettiin, että vaikka kulttuoriosallistumisella on vahva yhteys sosioekonomiseen asemaan, ei koetun terveyden ja tyytyväisyyden paraneminen ollut riippuvainen tästä asemasta. (Houni ym. 2020, 18.)

Taide liittyy myös vahvasti hyvinvointi- ja terveyserojen kaventumiseen. Tästä syystä myös suomalaisen kulttuuripolitiikan erityistavoitteena on eri väestöryhmien kulttuuristen oikeuksien toteutuminen. (Houni ym. 2020, 8.) Opetus- ja kulttuuriministeriö painottaa Suomen kulttuurisen moninaisuuden ja kulttuurisen osaaminen näkemistä inhimillisenä voimavarana ja kiinteänä osana suomalaista taide- ja kulttuurielämää niin suunnittelussa kuin päätöksenteossa. Taide- ja kulttuurialan organisaatioiden tulee pystyä kehittymään kulttuurisen moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden osaamisessa ja ymmärryksessä suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti eteenpäin. Puhutaan onnistuneesta valtavirtaistamisesta, kun maahanmuuttajien yhdenvertainen osallistuminen taide- ja kulttuurielämään toteutuu. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2021, 7, 10, 12.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön mukaan on myös kiinnitettävä huomiota rahoitusta saavien yksilöiden ja yhteisöjen kulttuuriseen taustaan ja agendaan, mutta myös päätösvallassa olevien henkilöiden moninaisuuteen. Tämä ei sinänsä vaadi lisärahoitusta vaan siirtymistä vaiheeseen, jossa tilapäisistä moninaisuutta edistävästä projekteista siirryttäisiin pysyvämpään toimintatapaan, jossa moninaisuus on kiinteä osa perustoimintaa. Ulkomaalaistaustaisten osallistuminen taide- ja kulttuuripalveluihin on niin Suomessa kuin muuallakin maailmalla vähäisempää kuin kantaväestön keskuudessa. Taide- ja kulttuurialan organisaatiot ovat isossa roolissa luomassa ulkomaalaistaustaisille ja vähemmistöjen taiteen ja kulttuurin ammattilaisille mahdollisuuksia Suomessa työskentelyyn, uralla etenemiseen, kielitaidon tukemiseen ja ammatillisten verkostojen syntymiseen. Samalla olisi myös madallettava ulkomaalaistaustaisten kynnystä osallistua toimintaan sekä parannettava taide- ja kulttuuripalveluiden saavutettavuutta näille ryhmille. Tähän voidaan vaikuttaa esimerkiksi selkosuomen ja monikielisen viestinnän ja tapahtumatoteutuksen avulla sekä moninaisuuden huomioimisella sisällön tuottamisessa. Eriarvoistaviin ja roduullistaviin elementteihin on puututtava määrätietoisesti. Tarvitaan myös lisää tutkimuksia ja selvityksiä sekä olemassa olevien tietojen parempaa hyödyntämistä ja kehittämistä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2021, 7–12.)

2.5 Katutaide julkisen tilan taiteena

Katutaiteen määrittely riippuu usein sen kontekstista tai määrittelijästä ja katutaiteen kirjallisuutta lukiessa hahmottuu nopeasti käsitteen rajauksen haastavuus. Katutaide nähdään tässä opinnäytetyössä rajattuna paikkasidonnaiseksi, julkisessa tilassa tehtäväksi taidetoiminnaksi, johon kuuluvat erilaiset seinämaalaukset, stensiilit (Stencil art), tarrat, julisteet, mosaiikkityöt, vaneriteokset (woodblocking) ja isommat seinämaalaukset eli muraalit sekä graffitit sen eri muodoissaan. Näin jätetään pois esimerkiksi kadulla tapahtuva sirkustaide ynnä muu kadulla tapahtuva performanssitaide.

Seinämaalaus on suoraan seinäpintaan toteutettu maalattu teos. Stensiilit on yleensä spraymaalilla sapluunan lävitse tehtäviä kuvia, tarroja ja julisteita. Nykyisin nimitystä murali käytetään vakiintuneesti suurista ulkotilaan tehtävistä ja yleensä koko seinäpinnan peittävästä seinämaalauksista. Työvälineenä muraaleissa kuten pienemmissäkin seinämaalauksissa käytetään yleensä pensseleitä, teloja, sprayta sekä stensileitä. Teoksiin voidaan lisätä myös muita katutaiteen tekniikoita tai vaikkapa valoja. Useimmiten katutaidetta käsittelevässä kirjallisuudessa painotetaan sitä, että katutaide on graffitikulttuurista kehittynyt taiteenlaji (muun muassa Hultman 2021, 76). Graffitimaalaus on taiteen tyylilaji, joka keskittyy typografian ympärille. Graffitimaalauksella on usein melko lajityyppiin sidottu käsitys estetiikasta, jossa tagin (teksti, joka useimmiten osoittaa teoksen tekijän) merkitys, kirjaimet, tyylit, spraymaalin käyttö ja taidot korostuvat. Graffitimaalauksissa voi tekstin ohella olla myös muunlaisia kuvia. (Kiljunen 2013, 6–17.)

Graffitin juuret ovat 1960-luvulla ja erityisesti 1970-luvun New Yorkissa, missä omaehtoinen ”raapustus” ympäri kaupungin seiniä, metroja ja junia alkoi levitä legendaaristen TAKI 183 ja STAY HIGH 149 ja pian lukuisten muiden toimesta (JAKe 2012, 5–8). Cedar Lewisohnin mukaan graffiti nousi syrjittyjen, mutta luovien amerikkalaisten lähiöyhteisöistä 1900-luvun jälkipuoliskolla. Tuolloin vaaralliseksi luokitellut ryhmät pyrittiin hiljentämään ja siirrettiin lähiöihin (housing projects), missä sosiaaliset ongelmat hajottivat yhteisöjä ja ihmiset tunsivat juurettomuutta. Tästä nousi kuitenkin aikansa vastarintaliike niin galleriataidetta kuin epäoikeudenmukaiselta tuntuvaa järjestelmää vastaan. Ensimmäiset raapustajat ottivat tilaa uudella tavalla haltuun sanoen ”me olemme täällä”, käyttäen julkista seinää maalauspintanaan. Erityisesti valtaapitävät kokivat graffitin kontrollin menettämisen symbolina, joka tuli kitkeä nopeasti pois. Myöhemmin entiset graffititaiteilijat kasvoivat ja siirtyivät muille luoville aloille ja

mediaan. Tälle alalle Lewisohnin mukaan nämä graffititaiteilijat loivat New Yorkin monimuotoista väestöä peilaavan yhteisön. Rikkaiden ja köyhien kuilun sekä muuttoliikkeestä ja väärinsijoittelusta aiheutuva juurettomuus jatkuu useissa New Yorkin kaupungeissa ja näissä paikoissa usein katutaide kukoistaa. (Lewisohn 2008, 7–8.)

Graffitin yleistyessä se otettiin kaupallisessakin tarkoituksessa vahvasti osaksi muun muassa hip hop -kulttuuria ja 1980-luvulle tultaessa niin Yhdysvalloissa kuin muuallakin maailmasta löytyi jo monia katutaiteilijoiksi itseään määritteleviä taitelijoita. Ilmiönä katutaide oli jo vakiintunut ja valtavirtaa 1990-luvulla katutaiteen näkeminen vaikkapa eri instituutioiden seinien sisällä, kuten museoissa ei ollut enää uutta. JAKe kirjoittaa, että ehkäpä katutaide syntyi aikanaan vapautuksena graffitin, melko tiukoistakin tyyllisäännöistä. Kirjoitusten rinnalle alkoi katukuvaan ilmestyä maalattuja hahmoja, logoja ja stensiileitä. Graffiti voidaan nähdä hänen mukaansa sekä erillisenä taidemuotona että osana katutaidetta. Hän näkee graffitin oikullisena ja kapinallisena teini-ikäisenä, joka ei välitä kenenkään muun hyväksynnästä kuin ikätovereidensa. Kun taas katutaidetta hän kuvailee vastaavasti vähän kiusallisena mutta mukavana nuorena aikuisena, taipuvaisempana kommunikoimaan laajemman yleisön kanssa. Nuorekas raaheus on kadonnut ja toimintaympäristö on turvallisempaa: ”katutaideteokset saa jälkikäteen ostaa printtinä”. (JAKe 2012, 5–8.)

Suomessa katutaide koki noin kymmenen vuoden taantuman, kun Helsingistä lähtöisin oleva vuosina 1998–2008 käynnissä ollut “siistiin kaupunkikuvaan” tähtäävä Stop töhryille -projekti vainosi erityisesti graffititaiteilijoita sekä pesi kulttuurihistoriallisetkin katutaideteokset julkisesta tilasta pois. Projekti herätti vastustusta - ja politisoituikin. Diskurssia käytiin tuolloin laajemminkin taiteen määritelmästä, julkisen tilan arvosta ja omistajuudesta, sekä nuorten oikeudesta kaupunkiin. (Tammisto 2011.) Katutaideteoksen maalaaminen seinään määritellään edelleenkin vahingonteoksi ja periaatteena ympäri Suomea on ollut, että laittomasti maalatut teokset yleensä poistetaan nopeasti (Tolonen 2017).

Tämän “nollatoleranssin” ajan jälkeen katutaide nousi julkiseen tilaan ja yleistyi Suomessa. Vuonna 2016 alettiin Suomessa jo elää katutaidebuumin aikaa. *Prosenttiperiaate* listasi 2016 seitsemän julkisen taiteen trendiä, eli ilmiötä, jotka ovat nousseet puheenaiheiksi ja toimintavoiksi ympäri Suomea. Listassa olivat esimerkiksi taidekaupunginosat, katutaide sekä väliaikaiset ja tilapäiset teokset. (Hannus 2016.) Katutaide “trendasi” tuolloin lukuisten muraalien ilmestyessä esimerkiksi Helsinkiin, Turkuun, Kuopioon ja Ouluun erityisesti Upeart -muraali-

festivaalin sekä Helsinki Urban Art ry:n Lisää katutaideä Helsinkiin -projektin toimesta. Samaisena vuonna Vantaan taidemuseo Artsi Myyrmässä ilmoitti profiloituvansa katutaiteen edistäjäksi ja MYYRMÄKI-liikkeen toimesta Myyrmäkeä alettiin tuolloin myös kehittämään Vantaan sekä kansainvälisestikin merkittäväksi katutaidekaupunginosaksi. Samoihin aikoihin myöskin Purkutaide -periaate alkoi muodostua (Purkutaide 2021) ja tätä listaa voisi tuki jatkaa. Katutaideä tuotetaan ja edistetään ympäri Suomea niin yksittäisten taiteilijoiden, projektien, järjestöjen, yritysten ja taidekollektiivien toimesta.

Jonna Tolonen tutki väitöskirjassaan katutaideä erityisesti aktivismin ja viestinnän näkökulmista. Tolonen kirjoittaa, että muuhun maailmaan verrattuna näkyvimmit katutaideäteokset Suomessa ovat yleisesti ottaen laillisia ja niiden painopiste on ollut erityisesti harmaan pinnan koristamisessa ja kantaaottavammille teoksille voisi olla jo Suomessa tilausta. Laillisen katutaiteen puitteissa, kantaaottavan taiteen tekeminen nykypäivänä voi olla haastavaa tilaajan, kuten taloyhtiön tai kaupungin asettamien rajoitusten takia. Muraalin elinkaaren ollessa jopa kymmeniä vuosia, ajankohtaisen ongelman maalaaminen voi myös pidemmällä aikavälillä olla huono idea. Suomessa osa taiteilijoista ovat myös todenneet kantaa ottavan taiteen riskinä olevan tilaajien katoaminen. Toisaalta Tolosen mukaan voidaan sanoa, että ensimmäiset murallit, jotka Suomeen tulivat, kaikessa konservatiivisuudessaan kuitenkin omalla tavallaan raivasivat tietä luvallisen katutaiteen yleistymiseen ja uusien teoslupien saamiseen. (Tolonen 2017.) Nyt olemme tilanteessa, missä Suomesta löytyy jo useampia katutaidekaupunginosia, kuten Helsinki Urban Artin tuottamana Itä-Pasilasta (Pasilan katutaidekaupunginosa 2021), Karakallio Creativen tuottamana Espoon Karakalliossa (Karakallio Creative 2021), MYYRMÄKI-liikkeen tuottamana Myyrmäestä sekä Street Art Vantaan tuottamana esimerkiksi Hakunilassa (Taidereitit 2020). Kaikki tahot järjestävät myös katutaidekävelyitä alueilla.

Taiteen tohtori Tuula Isohanni toimi taidekoordinaattorina Helsingin Arabiarannan rakennushankkeessa. Arabiarantaa kutsuttiin valmistuessaan Helsingin ensimmäiseksi taidekaupunginosaksi ja se olikin merkittävä esimerkki prosenttitaideperiaatteella tuotetun kokonaisen kaupunginosan rakennusprosessissa. Prosenttiperiaate on periaatteellinen päätös käyttää osa rakennushankkeen määrärahasta taiteeseen ja Arabiassa kaupungin kiinteistölautakunta velvoitti rakennettaviksi luovuttamiensa tonttien rakennuttajat käyttämään 1–2 prosenttia kokonaisrakennusinvestoinneistaan taiteelliseen työhön. Isohannin työ taidekoordinaattorina piti sisällään kokonaisuudessaan asuinalueen julkisen tilan taiteen hankinnat toimien linkkinä ja asiantuntijana rakennuttajan, viranomaisten ja taiteilijoiden välillä. (Isohanni 2006.)

Rosa Hultman on Mimmit peintaa -katutaidekonseptin sekä kaupunkikulttuuriyhdistys Mimmit ry:n yksi perustajajäsen. Taideyliopiston julkaisussa liittyen julkisen tilan taiteeseen, hän toteaa omassa artikkelissaan, että katutaide käsitetään tänä päivänä osana julkista taidetta. Tätä kannanottoa Hultman perustelee sillä, että katutaide on yleistynyt ja valtavirtaistunutkin kaupunkitilaan eli julkiseen tilaan tehty taidemuoto. (Hultman 2021, 86.)

Sara Multanen on suomalaisen Multicolored Dreams (MCD) katutaidekollektiivin yksi perustajista. Hän käsittelee Aalto-yliopiston taiteen maisterin opinnäytetyössään julkista taidetta Laura Uimosen (2010, 26) ja Tuula Isohannin (2006, 41–42) julkisen taiteen rajaavan määrittelyjen kautta: Suomessa termi julkinen taide yleensä tarkoittaa ainoastaan yhteiskunnan julkisiin tiloihin, yleensä jonkin instituution hankkimaa taidetta, jonka toimialueelle taidehanke kuuluu. Julkinen taide on siis perinteisesti kaupungin, kunnan tai valtakunnallisen teostoimikunnan hallinnassa ja omistuksessa, ja kyseinen instanssi on vastuussa muun muassa sen huollosta. Näin määriteltynä julkinen taide poissulkee esimerkiksi yksityisessä omistuksessa olevat, mutta julkisissa ympäristöissä näkyvät teokset, kuten asunto-osakeyhtiöiden tai rakennusten arkkitehtuuriin integroidut, julkisesti esillä olevat teokset sekä luonnollisestikin laittomat julkisilla paikoilla olevat teokset. Multanen on päätenyt käyttämään opinnäytetyössään käsitettä julkisen tilan taide, joka käsittää sekä julkisen taiteen että julkisten tilojen ei-institutionaaliset taiteen muodot, kuten yksityisten taloyhtiöiden seinämaalaukset ja murallit. Julkisilla tiloilla Multanen tarkoitetaan kaikille avoimia, rakennettuja ympäristöjä, erityisesti julkisia kaupunkitiloja, kuten katuja, aukioita, puistoja tai esimerkiksi myös julkisen terveydenhuollon toimitiloja ja virastorakennuksia. (Multanen 2015, 18.)

Suomessa on ansiokkaasti seurattu vuodesta 2014 lähtien suomalaisten suhtautumista julkisen tilan taiteeseen kolmen laajan kyselytutkimuksen avulla. Tuore tutkimus nimeltä Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja, julkisettiin alkuvuodesta 2021 Taiteen edistämiskeskuksen tilaamana. Tutkimusaineistoa edusti 15–79-vuotinen väestö Suomen kymmenen tutkimusaiheen kannalta merkittävimmistä kaupungeista, mukaan lukien Vantaa. Saman mallin kyselytutkimukset on toteutettu vuosina 2014 ja 2016, joka mahdollisti myös vertailevan tutkimuksen. Vuoden 2020 tutkimuksen mukaan 72 prosenttia halusi taideteoksia arkiympäristöönsä ja verrattuna aikaisempiin vuosiin, luku on pysynyt lähes samana. Vastaa- jista 70 prosenttia oli sitä mieltä, että kaupungissa pitäisi edistää nimenomaan katutaidetta, esimerkiksi seinämaalauksia ja laillisia graffiteja ja 80 prosenttia oli myös sitä mieltä, että taide parantaa ympäristön viihtyisyyttä ja turvallisuutta. Vastaa- jista 68 prosenttia haluaisi sinne

asuinalueita ja/tai asuintaloja, joissa on panostettu laadukkaaseen arkkitehtuuriin ja taiteeseen. (Hyry 2020.)

Mitä sitten on laadukas julkisen tilan taide? Jan Kenneth vertaa arkkitehtisiä julkisen tilan väri- ja valonratkaisuja taidemaalariin, jonka myös tulee tehdä väriin liittyviä päätöksiä julkisessa tilassa. Päätöksiä Kennethin mukaan tehdään kolme:

“Toiminta tässä tilassa, niin kuin missä tahansa muussakin tilassa, joko mukautuu tai ei mukaudu johonkin lähellä olevaan, toiston tai eroavaisuuden kautta. Väri- ja valonratkaisut ja toimintatavat eivät suhtaudu vain näköaistia varten vain tärkeitä ovat myös etäisyys, mittakaava, tekstuuri, ja suunta/paikantuminen. Taiteilijat ja insinöörit tietävät, että tekstuuriin takana on materiaaleja, välineitä, joita tarvitaan muodon sovittamiseen päämäärään. Materiaalit kestävät kaiken tämän voiman käyttöön perustuvan toiminnan.” (Kenneth 2014, 87.)

Taiteen laatua voi olla vaikea määrittellä monestakin syystä ja sille ei löydy yksittäistä mittaria. Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirjan mukaan laatua voidaan itse taiteen lisäksi arvioida myös tarkastelemalla taiteilijan osaamisen, kokemuksen ja ammattitaidon kautta, joka voi pitää sisällään prosessien valmistelun, taiteellisen toiminnan, taidemaalailman ja estetiikan tuntemuksen, asiakaspalvelun ja jälkitöiden osaamisen. Laatua voidaan arvioida myös vertailukehittämällä (benchmarking) toisten yhteisöjen toimintaa tai arvioimalla prosesseista kertynyttä tietoa. Oleellista on kuitenkin myös arvioida jättääkö työ sellaisen jäljen, että se voidaan toteuttaa uudelleen. (Houni ym. 2020, 88.)

Anna Jensen tutkii väitöskirjassaan muun muassa julkisen tilan ja vallan kysymyksiä erityisesti taiteeseen peilattuna. Artikkelissaan hän kirjoittaa kuinka julkisen tilan taide itsessään voi olla kantaottava paljastaessaan kaupunkitiloihin liittyviä odotuksia normaaliudesta, kaupallisuudesta ja valtasuhteista. Jensenin mukaan julkiset tilat ovat vallankäytön paikkoja. Normaalius ja toiseus on tuotettua ja erityisesti vahvasti strukturoiduissa lähiöissä normirikkomukset nousevat näkyvästi esiin. Usein taustalla hänen mukaansa on eriarvoisuus. Taiteen vahvuutena Jensenin mukaan on myös ihmisen kohtaaminen, ajattelun synnyttäminen ja jopa vallankumous. Tästä syystä Jensen tuo esiin myös taiteen demokraattisuuden tärkeyden. Taide tulee viedä paikkoihin, missä ihmiset sen helposti saavuttavat. (Jensen 2018.)

KUVA 2. Muraali hollantilaisen Pipsqueak was here!!! -taiteilijapariskunnan tekemänä stensiilejä käyttäen sekä teloin ja pensselein. Teos on maalattu yksityisen taloyhtiön seinään Hakunilassa osana Vantaan taidemuseo Artsin ja Street Art Vantaan Seinähullu Vantaa -projektia. Teos on liitetty osaksi Hakunilan taidereittiä 2020. *Supervision* niminen teos käsittelee ihmisen vastuuta luonnosta: Teoksessa karhu katsoo tyttöä ja pyytää katsellaan tätä olemaan tietoinen tekemiensä valintojen vaikutuksista. Karhu edustaa luontoa ja tyttö ihmiskuntaa. Tyttöhahmo teoksessa symboloi myös tulevia sukupolvia ja aikuisten vastuuta heidän tulevaisuudestaan. (Taidereitit 2020.)

VIOLETTI on henkisyuden ja viisauden väri. Violetti kuvastaa myös intohimon ja älyn sekä unen ja todellisuuden yhdistymistä. Violetti väri ilmaisee mystisyyttä ja se korostaa luovuutta ja herkkyyttä. (Houni ym. 2020, 72.)

Kuva: Pipsqueak was here!!!

2.6 Yhteisötaide

Helena Söderholmin mukaan, taiteen esteettisten ja symbolisten merkitystasojen lisäksi, kun taiteelle annetaan suunnitelmattomuuden kokemuksia, voidaan päästä uuden luovuuden tilaan. Yhteisötaiteessa oleellista hänen mukaansa on nimenomaan toiminnalliset tasot, missä symbolit ja estetiikan luodaan yhdessä taideprojektiin osallistujien kanssa. Merkittävää yhteisötaiteessa on paikka ja tila, yksityinen tai julkinen, jota voidaan muotoilla yhdessä. Yhteisötaide ei ole siis tulkittavissa esimerkiksi välinein, se ei ole taiteilijan itseilmaisua tai taiteilijan sanoman kommunikointia. Yhteisötaide on prosessi, jossa sen osallistujilta tuotetaan uutta tietoa. Osallistujien näkemykset muovautuvat yhteistoiminnan ja keskustelun kautta ja nimenomaan kokemus ja oppiminen on tärkeää. (Söderholm 2007, 37–38.)

Lea Kantosen mukaan yhteisötaideprojektissa osallistumista voi tapahtua sen eri vaiheissa kuten ideoinnissa, suunnittelussa, yhteistyöprosessissa, prosessin dokumentoinnissa tai vaikutusten arvioinnissa. Yhteisötaiteessa luotu estetiikka muodostuu yhdessä tekemisen prosessin kautta. Se on dialogia, missä osallistujat yhdessä keskustelevat itselleen tärkeästä aiheesta taiteen välityksellä. Tärkeänä ulottuvuuteen yhteisötaiteessa pidetään myös yleisöjen ja yhteisöjen itseluottamuksen vahvistamista. Sanallisen ja kuvallisen itseilmaisun tai oman ympäristön ilmaisun on nähty vaikuttavan ihmiseen vahvistavasti. Yhteisötaiteen avulla voidaan esimerkiksi nostaa sellaisten ihmisten tai yhteisöjen ääntä kuuluviin, jotka yleensä eivät ole päässeet nostamaan tarinoitaan riittävästi esiin. Vaarana kuitenkin voi myös olla, että yhteisötaide nostaa ja vahvistaa vain vallalla olevia rakenteita. (Kantonen 2005, 50, 57–58, 65.)

Yhteisötaide on kehittynyt vuosien varrella osallistumisen, osallistamisen, erilaisten kollektiivien ja kollaasien sekä yhteistoiminnan menetelmien kokeilun kautta (Söderholm 2008, 54). Kansainvälisesti yhteisötaidetta on kutsuttu esimerkiksi nimillä Community Art, New Genre Public Art tai Socially Engaged Art. Suomessa yhteisötaiteen melko vakiintuneen käsitteen lisäksi on kuultu puhuttavan esimerkiksi sosiaalisesta taiteesta tai poliittisesta taiteesta. (Kantonen 2005, 51.) Taitelija on usein yhteisötaiteessa taiteen alullepanija sekä ohjaaja, mutta myös ryhmän jäsen. Yhteisötaiteilijoiden keskuudessakin on monenlaisia, myös ristiriitaisia käsityksiä sen lähtökohdista ja arvoista. (mt., 57.) Yhteisötaiteessa ei ole kuitenkaan tarkoitus hyökätä taidetta tai sen käytäntöjä vastaan, eikä myöskään testata osallistujia tai yleisöä (Söderholm 2007, 41).

Anna Jussilainen (2019) kirjoittaa laajassa artikkelissaan, yhteisötaiteen historiaan liittyvästä poliittisuudesta sekä sen aatteellisesta pyrkimyksestä muutokseen ja voimaantumiseen. Jussilainen jäljittää yhteisötaiteen termin historian Isoon-Britanniaan 1970-luvun alkuun, kun uusi taideliike alkoi vaatia kaikille ihmisille oikeutta luoda itse taidetta ja kulttuurista demokratiaa. Heidän mukaansa jokainen voisi tehdä taidetta, saadessaan tarpeelliset resurssit ja tuen tekemiseen. Taideliike näki silloisen taidemaailman porvarillisena ja alistavana. Taidetta haluttiin tehdä yhdessä yhteisöjen kanssa ihmisten omaa kulttuuria, arvoja ja kokemuksia arvostaen. Taiteilijoiden tavoitteena oli saada erityisesti työväenluokkaiset asukkaat kiinnostumaan omasta asuinalueestaan ja osallistumaan asuinalueensa viihtyvyyden parantamiseen. 1980-luvulla yhteisötaide yhdistettiin kuitenkin matalan kunnianhimon toteutuksiin ja toimintaa alettiin kutsua ”osallistavaksi taiteeksi” (participatory arts). Toiminnan ydin tällöin siirtyi yhteisöistä ja paikkasidonnaisuudesta yksilöihin tai saman ongelman omaaviin ihmisryhmiin.

Yhteisötaiteen on nähty lähtevän myös 1960–1970-luvun Yhdysvalloista, missä taiteilijat kaipaivat uudenlaista vuorovaikutteisuutta yhteiskuntaan ja paikalliseen yhteisöön. Myös Yhdysvalloissa yhteisötaiteen alkua on pidetty poliittisena sekä sosiaalisena aktivismina. Yhteisötaide voidaan jakaa kolmeen eri tavoitekategoriaan, jotka ovat identiteetin ilmaiseminen, yhteiskunnan kritisoiminen tai yhteiskunnallisen muutoksen tavoittelemine. Päämääränä on konkreettisesti vaikuttaa tai muuttaa toimintaan osallistuvia henkilöitä. (Hovi-Assad 2017, 137–138.)

Hanna Kuusela kirjoittaa, kuinka yhteisöllisyyden eetos suorastaan hallitsee tällä hetkellä taidemaailmaa ilman suurempaa kritiikkiä sen tavoitteista ja lupauksista. Hän yhdistää yhteistekijyyden ja joukkoistamisen taidekentällä nykytalouden ulkoistamisen trendiin globalisaation ja kapitalismin jyllätessä, jotka itseasiassa kirjoittajan mukaan nykyään rakentuvat yhä enemmän yhteyksille ja yhteistyölle. Kuuselan mukaan, viimeisiä vuosikymmeniä on vallinnut taiteellisen osallistumisen, osallistamisen ja kollaboraation näkeminen suorastaan kumouksellisena ratkaisuna kaikenlaisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin, kuten elitismiin, valtasuhteisiin ja yhteisöjen passiivisuuteen. Kuusela esittää nykykirjallisuuden ja taiteen kollaboraatiobuumille kolme historiallisesti muotoutunutta, mutta nykyajalle ominaista merkitystä: 1) Poliittinen merkitys, eli kollaboraation avulla harjoitellaan, työstetään ja testataan kulttuurin yksilöllistymiskehityksen ja individuaalistamisen vastustamista. 2) Taiteilijuuden ja luovien yksilöiden merkitys, eli kollaboraation avulla taiteilija voi inspiroitua tai saada apua teoksen perspektiiveihin. 3) Taloudellinen merkitys, eli kollaboraation avulla saadaan taloudellinen tai huomion tuoma hyöty.

Ilman aktiivisempaa kritiikkiä, Kuuselan mukaan kaikki yhteistekijyyden hankkeet, ovat vaarassa ajautua taloudelliseen merkitykseen, eli Kuuselan sanoin merkityksettömyyteen. “Kuten kriittiselle ihmiselle joskus käy, näen yhteistyötä korostavissa taidekokeiluissa enemmän ongelmia ja epäonnistumisia”, Kuusela summaa. (Kuusela 2020, 24, 30–31, 199.)

Kuusela ei kuitenkaan itsekään osaa vastata mitä tarvittaisiin, jotta kollaboratiiviset taideprojektit voisivat saavuttaa lupaamansa. Hän kuitenkin peräänkuuluttaa taiteen ja kirjallisuuden autonomisuuden puolustamista sekä kumouksellisten ideologioiden sijaan sitä, että taiteesta etsittäisiin ja rakennettaisiin myös kohtuullisen pysyviä ihanteita, ideoita ja toimintatapoja vastineeksi hetkellisten ja jatkuvasti prosessille avoinna oleville projekteille. Nimenomaan autonomia on Kuuselan mukaan tärkeää eläessämme kapitalismin vallitsevien suhteiden keskellä eikä se itsessään estä taiteen kriittisyyttä tai aktiivista suhdetta ympäristöönsä. (Kuusela 2020, 215–216.)

2.7 Vaikuttavuus

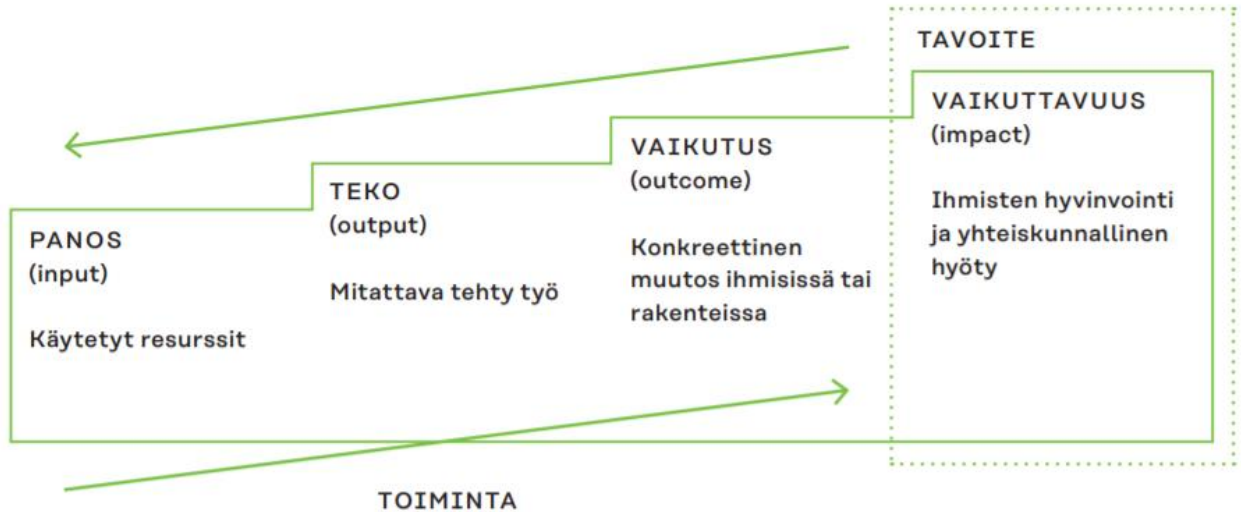
Vaikuttavuus kuvaa tietyn toiminnan onnistumista haluttujen tulosten ja vaikutusten saavuttamisessa. Vaikutuksia voidaan arvioida ja mallintaa mittaamalla ja kuvaamalla toiminnalla aikaansaatuja muutoksia. Yksinkertaisimmillaan aluksi määritellään toiminnan tulostavoitteet, jonka jälkeen arvioidaan, miten toiminnan kautta ne pystytään saavuttamaan. Toiminnan muutosvaikutusta osoitettaessa, tietyssä kohderyhmässä voidaan todentaa vaikkapa erilaisten koe- ja vertailuasetelmien avulla. Kun kyseessä on käytännöllisen kehittämistyön arviointi, toiminnan mekanismien ja vaikutussuhteiden kuvaaminen on myös hyvä tapa arvioida vaikuttavuutta. (SOSTE 2021.)

Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arvioinnissa voidaan tarkastella kahta näkökulmaa, jotka ovat yhteiskunnallinen tai sosiaalinen jalanjälki ja kädenjälki. Yhteiskunnallinen tai sosiaalinen jalanjälki tarkoittaa toiminnan sivutuotteina syntyviä, yhteiskunnallisia vaikutuksia. Kädenjäljessä vaikuttavuudelle asetetut tavoitteet ohjaavat toimintaa kohti haluttuja tuloksia, helpottaen myös vaikuttavuuden todentamista. (Heliskoski, Humala, Kopola, Tonteri & Tykkyläinen 2018, 4.)

Vaikuttavuusketju on yksi Suomessa laajasti käytössä oleva kehittävän arvioinnin menetelmä toiminnan ja ratkaisujen kuvaamiseen sekä vaikutusten osoittamiseen ja vaikuttavuuden arviointiin. Sen tavoitteena on tehdä näkyväksi toiminnan tarve, tavoitteet, muutokset sekä käytetyt

panokset (resurssit) ja sitä voidaan hyödyntää myös toiminnan suunnittelussa ja kehittämisessä. (SOSTE 2021.) Sitra esittelee yhteiskunnallisen vaikuttavuuden mallintamista ja mittaamista keskittyen vaikuttavuuden kädenjälkeen (tavoitteellinen vaikuttavuus) palveluntuottajan näkökulmasta ja lähestyy vaikuttavuutta kansainvälisen vaikutusketjun, iooi-kaavion jaottelulla: input (panos), output (tuotos), outcome (vaikutus) ja impact (vaikuttavuus). (Heliskoski ym. 2018, 3–5.)

Vaikuttavuus (impact) tarkoittaa yhteiskunnallista hyötyä vaikkapa ihmisten hyvinvointia, terveyttä tai yhteisöjen elinvoimaa. Nämä vaikutukset voidaan nähdä pitkällä aikavälillä, usean vuoden päästä, ja ne vaativat konkreettisia muutoksia, eli vaikutuksia (outcome) ihmisten käyttäytymisessä ja usein myös yhteisöjen tai yhteiskunnan rakenteissa. Vaikutukset määritellään vaikuttavuuden tavoitteiden perusteella ja niiden tulee perustellusti johtaa yhteiskunnalliseen hyötyyn tarkasteluajalla. Usein ne liittyvätkin yhteiskunnallisen muutoksen taustalta löytyviin juurisyihin, ja tavoitteena olevien konkreettisten muutosten toteutuminen toimii onnistumisen mittarina. Tuotos (output) kuvastaa mitattavissa olevia useita hyvin harkittuja ja kohdennettuja töitä tai tekoja, jotka tähtäävät konkreettisiin muutoksiin. Tuotoksia kutsutaan usein myös interventioiksi. Tuotosten suunnittelua edeltää aina kohderyhmien tunnistaminen ja jakaminen osiin (segmentointi), suuntaamalla rajalliset resurssit niin, että asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa. Tuotoksia on tärkeä kehittää vaikuttavuuslähtöisessä toiminnassa myös yhdessä kohderyhmän kanssa kokeillen. Toimivat teot jätetään tulevaisuuden käyttöön, toimimattomia muokataan tai niistä luovutaan kokonaan. Vaikutusketjun ensimmäinen osa tarkastelee hyvinkin laajasti ymmärrettyinä tekojen vaatimia resursseja eli panoksia (input). Panokset voivat olla esimerkiksi työ, raha, materiaali, aika, ideat tai kontaktit. (Heliskoski ym. 2018, 6.)

KUVIO 1: Vaikutusketju. Lähde: The iooi method, Bertelsmann Stiftung, muokattu Sitrassa 2018.

Hyvinkin haasteellinen tai monimutkainen muutosprosessi vaatii yhä monipuolisempia ja monitasoisempia keinoja. Kompleksista ympäristöistä, yhteiskunnallisten vaikuttavuuksien esiin saaminen vaatii monialaista yhteistoimintaa yhteisen päämäärän eteen. Vaikutusketjun tavoitelähtöisessä tarkastelussa korostetaan myös yhteistyön merkitystä yhteiskunnallisen hyödyn saavuttamisessa. Tällöin vaikuttavuutta voidaan tarkastella ketjun sijaan vaikuttavuuden ekosysteemin kautta, mikä tekee näkyväksi yhteisten panosten, tekojen, kohderyhmien ja muutosten laajenevien vaikutuskehien verkoston. Ekosysteemin kautta hahmottuu myös yksittäinen palveluntuottajien panos, jotka eivät välttämättä pysty vastaamaan kaikkiin tilaajan toivomiin muutoksiin, mutta omalta osaltaan ne voivat antaa panoksensa yhteisiin tavoitteisiin. (Heliskoski ym. 2018, 6.)

3 TUTKIMUKSELLINEN KEHITTÄMISTYÖ

Tämä opinnäytetyö on tutkimuksellinen kehittämissyö, jossa ideologisena tukena toimii vahvasti taistelevan tutkimuksen periaatteet. Tutkimusta tein osallistuvan havainnoinnin sekä yhdessä kulkemisen menetelmin. Tutkin, mitä vaikutuksia Hakunilan kahdella asukastapahtumalla, Hakunilan taidekävelyllä ja Pop up -tapahtumalla on asukkaaseen ja miten osallisuutta julkisen tilan taideprojekteissa voidaan parantaa. Aineistoa kerään osallistuvan havainnoinnin sekä yhdessä kulkemisen menetelmin. Aineistona toimii myös Hakunilan taidereitin asukastapahtumat, taideteippaustyöpajat, Hakunilan väestösuojan yhteisöllisin menetelmin toteutettu taideteos sekä Hakunilan taidereittiä varten tehty kulttuurikartoituksen kokeilu. Kehittämistyön vahvana tukena toimii asiantuntijahaastattelut yhteisötaiteen sekä kulttuurisen moninaisuuden asiantuntijoilta.

Opinnäytetyöni tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Mitä vaikutuksia Hakunilan taidereitin taidekävelyllä ja Pop up -tapahtumalla oli niihin osallistuneille asukkaille?
- 2) Miten osallisuuden toteutumista julkisen tilan taideprojekteissa voidaan kehittää yhteisötaiteen ja kulttuurisen moninaisuuden positiivisen esiintuomisen näkökulmasta?

3.1 Taisteleva tutkimus periaatteena

Taisteleva tutkimus tarkoittaa kriittistä ja kantaaottavaa, toiminnallista tutkimusta, jossa sosiaalista todellisuutta tutkitaan ja maailmaa muutetaan yhdessä tutkittavan kohteen kanssa. Taisteleva tutkimus liitetään eri tutkimusperinteisiin, kuten sorrettujen ja vapautuksen pedagogiikkaan, kriittiseen psykologiaan, kriittiseen osallistuvaan toimintatutkimukseen sekä yhdessä kulkemisen menetelmään. Kyseessä ei ole siis yksi yhtenäinen tutkimusperinne tai -menetelmä, vaan enemmänkin kattokäsite, jonka alle sopivat monet tutkimuksen lähestymistavat ja menetelmät. Yhdistävänä tekijänä on suhde yhteiskunnallisiin käytäntöihin, niiden kehittämiseen ja muuttamiseen, usko kaikkien ihmisten tasa-arvoon sekä tutkimuksen pyrkimys tutkijan osallistumiseen ja yhteistoimintaan tutkittavan kohteen kanssa. Riippuen siitä painotetaan tutkimuksessa nimenomaan taistelevuutta vai enemmän tutkimuksen perinteisempää sovellus- tai käyttöarvoa, kuten yhteisöjen kehittämisessä, taistelevaa tutkimusta on myös kutsuttu esimerkiksi osallistuvaksi tutkimukseksi sekä toimintasuuntautuneeksi tutkimukseksi. (Suoranta & Ryyänen 2014, 17, 111)

Juha Suorannan ja Sanna Ryytäsen (2012, 24) mukaan taistelevaksi tutkijaksi voi päätyä kahta eri polkua. Ensimmäisessä tilanteessa tietty yhteiskunnallinen ongelma ikään kuin valitsee tutkijansa, jonka ratkaisuksi taisteleva tutkimus valitaan. Toisessa tilanteessa taistelevaan tutkimukseen päädytään ideologian kautta. Tämän tutkimuksen alkaessa en ajatellut tekeväni taistelevaa tutkimusta, mutta monilta osin taistelevan tutkimuksen työote tuntui valitsevan minut. Taistelevan työtöten periaatteisiin, ideologiaan ja moraaliin tukeutuminen auttoi ja motivoi minua myös tutkijana sekä kehittäjänä jatkamaan kohti asettamiani päämääriä haastavissakin tilanteissa. Se toimi strategiani tukena, jotta pysyisin oikealla polulla ja fokuksessa. Taistelevan tutkimuksen käsite vaikutti siis tekemiseeni ja haluuni ikään kuin kamppailla asuinalueiden paremman viihtyvyyden sekä paremman osallisuuden puolesta julkisen tilan taidehankkeissa.

Taistelevassa tutkimuksessa rinnakkain kulkee kaksi tasa-arvoista tehtävää. Yhteiskunnallisen tutkimuksen mukaisesti tutkimusta tehdään erilaisin menetelmin kerättynä, analysoituna, tulkittuna ja uutta tietoa tuottaen. Yhtä tärkeää on tuottaa uusia ideoita ja ajatuksia siitä, millaisia ihmiset ja yhteiskunnat voisivat olla. Pyrkimyksenä on tutkimuksen avulla muuttaa yhteiskuntaa oikeudenmukaisemmaksi ja yhdenvertaisemmaksi. Tutkija pistää itsensä likoon osallistamalla tai liittymällä osaksi tutkittavaa ihmisryhmää tai tilannetta, työtä yhdessä tekemällä, mahdollisuuksia luoden ja esimerkkiä näyttäen. Tutkijan tavoitteeksi saattaa myös asettua osallistava, voimaannuttava ja toimintaa tukeva tutkimus, missä yhteiskunnallisen ongelman nostamisen lisäksi ongelma korjataan yhdessä toimimalla. Taisteleva tutkimus näkee taiteen, sen kaikissa monimuotoisuudessa ja monipuolisessa keinovalikoimassaan, mahdollisuutena herättää ja uudistaa ajatuksia, kertoen ja kuvaten yhteiskunnallisesti, poliittisesti ja kulttuurisesti tärkeitä ja vaikeita aiheita. Sen tehtävänä on myös osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Taisteleva näkökulma taidekentällä on näin ollen tärkeä voimavara ja se edistää ihmisen hyvinvointia ja oikeudenmukaista yhteiskuntaa. (Suoranta & Ryytäsen 2014, 16, 18, 30, 35, 235, 351.)

Valitessani Hakunilan taidereitin tutkimukseni kohteeksi tein tietöisen valinnan olla osa tutkimusta myös asukastyön vastaavan roolissa. Otin tutkimuksen teemaksi osallisuuden kehittämisen julkisen tilan taideprojektissa, mikä itsessään on jo kanta-aottavaa sekä muutokseen pyrkivää. Asukastyön vastaavana tiesin myös, että pystyn itse vaikuttamaan vuoden aikana tehtäviin osallistumisen toimintoihin. Tiesin myös, että mahdolliset asukkailta tulevat toiveet alueen viihtyvyyden lisäämiseen taiteen avulla voitaisiin mahdollisesti myös toiminnan aikana toteut-

taa yhdessä alueen asukkaiden kanssa. Tiedostan myös, että vaikka näin itse asukkaat toiminnassa mukana aktiivisina suunnitteluun ja kehittämiseen osallistuvina henkilöinä, eivät he aina tienneet olevansa nimenomaan tutkimuksen kohteena. Näiden henkilöiden tunnistamattomina pysyminen oli tutkimuksessani todella tärkeää.

Vuosi 2020 oli todella poikkeuksellinen ajanjakso koronapandemian valitessa koko maailmassa. Yhteiskunnan nopeastikin vaihtelevat sulkutilat, tapaamisten ja tapahtumien peruuttamiset ja jatkuvat siirtymiset sekä taloudellinen epävarmuus vaikutti luonnollisestikin myös Hakunilan taidereitin toimintoihin. Taistelemisen osallisuuden puolesta ei vuoden aikana yksinkertaisesti aina ollut mahdollista. Uskon, että vuoden toimintamme ei olisi ollut niinkään yhteistoiminnallista, kuin se lopulta (toki pienimuotoisena kaikkiin mahdollisuuksiinsa nähden) oli, jollei työn ajan mukana olisi kulkenut tutkimukseni fokus toiminnan osallisuuden kehittämisessä osallistuvan ja yhdessä kehittävän tutkimuksen keinoin.

Taistelevan tutkijan on myös vahvasti kehitettävä omaa harkintakykyään moraalisisissa tilanteissa ennen suoraa toimintaa. Tilanteiden merkitykset ja niissä vaaditut toimintatavat eivät ole koskaan itsestään selviä. (Suoranta & Ryyänen 2014, 51) Tämä tutkimus ei ole taistelevaa sen äärimmäisessä tavoitteessa osallistua kamppailuun oikeudenmukaisen maailman puolesta ja tuoden esiin sorrettujen ja syrjäytyneiden ääniä, sillä yksi tutkimukseni näkökulmista on, että Hakunilan asukkaita ei tässä opinnäytetyössä pidetä uhreina ja Hakunilaa ei myöskään pidetä ongelmalähiönä, millaiseksi se usein itsestään selvästi tuntuu leimaantuvan. En sulje silmiäni alueen haasteilta, mutta nimenomaan Hakunilan ihmiset nähdään tässä tutkimuksessa täysin kykenevinä ja aktiivisina omassa elämässään, siinä missä muutkin. Taistelevan tutkimuksen näkökulma tulee esiin nimenomaan yhdessä haasteisiin vastaamisessa sekä osallisuuden tärkeyden puolesta puhumisessa. Yksinkertaisesti, ilman asukkaiden osallistumista, heidän asuinalueensa julkisen tilan taiteen tekeminen, oli se kuinka perusteltua tahansa, tuntuisi täysin tyhjältä.

Taistelevassa tutkimuksessa tutkimuksellisuus syntyy systemaattisista havainnoista ja muistiin kirjaamisista. Näiden havaintojen avulla saadaan arvioitua, mitä on tehty, ja pystytään dokumentoidusti palaamaan myös tapahtumiin. Havaintoja tulee myös liittää yksittäistapauksista laajempiin asiayhteyksiin. Tässäkin kriittinen reflektio on avainasemassa perinpohjaisen pohdinnan mahdollistajana. (Suoranta & Ryyänen 2014, 21.)

3.2 Tapahtumat, taide ja kulttuurikartoitus aineistona

Tutkimuksellisena kehittämistyön toteuttajana toimin Hakunilan taidereitin parissa aktiivisemmin ja passiivisemmin tutkijan roolissa koko vuoden 2020 ajan. Eli teen havainnointia ja tulkitseen toimintoja osallisuuden kehittämisen näkökulmasta koko vuoden ajan. Esittelen aineistoni analyysissä Pop up -tapahtuman sekä taidekävelyn lisäksi myös Hakunilan taidereitin taideippaustyöpajat, Hakunilan väestösuojan teoskokonaisuuden sekä kulttuurikartoituksen tutkimukseni aineistona, sillä nämä toiminnot liittyvät vahvasti projektin osallisuuteen.

Hakunilan taidereitin taidekävely ja Pop up -tapahtuma olivat avoimia asukastilaisuuksia sekä yhteissuunnittelun ja tiedottamisen menetelmiä toiminnalle. Järjestin Maikki Rantalan kanssa Hakunilan taidereitin Pop up -tapahtuman osana Hakunilaseuran järjestämää Hakunila-viikkoa syyskuussa 2020. Tapahtumapaikaksi valitsimme Hakunilan ostoskeskuksen ja tapahtuma kesti neljä tuntia. Ollessamme ostoskeskuksen merkittävimmän ruokakaupan edessä arki-iltapäivänä, kävelyliikenne oli vilkasta. Arvioin, että ohitsemme käveli tapahtuman aikana kaiken ikäisiä, sukupuolisia ja taustaisia henkilöitä, yhteensä noin 200 henkilöä.

Hakunilan taidekävely oli osa Vantaan asukastilojen järjestämiä ystäväkävelyitä, johon minut kutsuttiin vieraaksi pitämään alueen julkisen tilan taidetta esittelevä teemakävely. Kävelyn ajankohdaksi valittiin Pop up -tapahtuman jälkeinen päivä syyskuussa 2020. Asukastilojen koordinaattori kutsui kävelylle myös Hakunilan seurakunnan väkeä osana heidän järjestämiään kävelyitä. Kävelylle osallistui Vantaan kaupungin asukastilan koordinaattori ja hänen kauttaan yksi asukas sekä Hakunilan seurakunnan asukastyöntekijä ja hänen kauttaan kolme asukasta. Yhteensä siis seitsemän osallistujaa. Kaikki osallistujat olivat aikuisia. Kävelimme yhdessä keskustellen noin puolentoista tunnin ajan. Molemmissa tapahtumissa toimin sekä Hakunilan asukastyön vastaavan että osallistuvan havainnoijan roolissa.

Hakunilan taidereitin suunnittelua varten kokeilin keväällä 2020 kulttuurisuunnittelun menetelmiä hyödyntäen kulttuurikartoituksen tekemistä alueesta. Kulttuurikartoitusta varten kerätty tieto toimii myös tämän opinnäytetyön analyysien tukena ja ne on merkitty analyysiin teorialähteinä oikeilla viitteillään esimerkiksi Hakunilan keskustan kaavarunko 2017. Haluan kuitenkin tuoda esiin nämä lähteet osana kulttuurikartoitusta. Kartoitus toimi yhtenä projektin osallisuutta vahvistavana toimintona perustuen paikallisten identiteettien ymmärtämiseen (Häyrinen & Wallin 2017, 7–8.), jota kokonaisuudessaan havainnoin osallisuuden kehittämisen pohdinnassa. Kulttuurikartoituksen tiedonkeruun mekaanisemmat materiaalilähteeni olivat erityisesti

Hakunilan keskustan kaavarunko, Hakunilan väestötiedot, Eveliina Ahtiaisen (2018) maisterin opinnäytetyö, mediaseuranta sekä Hakunilassa toteutetun Osallistuvan budjetoinnin ehdotukset. Lisäksi seurasin aktiivisesti Hakunilan alueen Facebook-yhteisön keskustelua sekä projektin asukastyön alustaa Seinähullu Hakunila -Facebook-ryhmää, jonka perustin jo Seinähullu Vantaa -projektin aikana. Kokosin ja kontaktoin myös lähes kaikki Hakunilan keskustan toimijat (palvelutaloja ja päiväkoteja lukuun ottamatta) sekä yhdessä Rantalan kanssa kokosimme kaikki alueen julkisen tilan taideteokset sekä kulttuurihistorialliset kohteet yhteen, joista valmistimme taidekortit teosten tiedottamisen tueksi. Järjestin myös Facebook-kyselyn Hakunilan puskaradio -yhteisöön sekä Seinähullu Hakunila -Facebook-ryhmään, jossa kartoitimme alueen asukkaiden toiveita erityisesti uusille taideteoskohteille. Vastauksia kyselyyn saimme yli 350 kappaletta.

Syksyllä 2020 Maikki Rantala toteutti myös taideteoskokonaisuuden Hakunilan väestösuojan rakennukseen. Se koostui kahdesta teoksesta nimeltään Paikallistarinoiden muraali (2020) taiteilijan Maikki Rantala maalaamana sekä Hakunilan mielikuvitusmetsä (2020) Maikki Rantalan sekä Hakunilan suuralueella asuvan taiteilijan Tanja Vallan toteuttamana. Paikallistarinoiden muraali on maalattu perustuen alueen kulttuurikartoitukseen, nostaen esiin alueen nykyisyyttä sekä paikallishistoriaa ja -kulttuuria eri vuosikymmeniltä ja vuosisadoilta. Mukana maalausapuna oli paikallinen vapaaehtoinen. Hakunilan mielikuvitusmetsä perustuu Vallan toteuttamaan työpajaan, jonka hän järjesti Hakunilan Taito -käsityökeskuksen Taito Etelä-Suomen käsityö- ja muotoilukoulun oppilaille. Oppilaat toteuttivat hahmoja paperista leikkaamalla, joista Valta työsti yhtenäisen maisemallisen kokonaisuuden. Teos hyödyntää väestösuojan valaistusta toimien valotaideteoksena pimeällä.

Syksyllä 2020 reitin viimeistelyä ja infografiikkaa varten suunnittelimme yhdessä Rantalan kanssa taideteippaustyöpajat. Rantala laati paketin, joka sisälsi paljon geometrisiä paperisia laserleikattuja paloja, joista osallistujat muotoilivat valmiille Rantalan suunnitteleuille H A K U N I L A -kirjainpohjille erilaisia kuvioita ja hahmoja. Paketti sisälsi ohjeet työpajan toteuttamiseen sekä teoskortit ja taidereitin karttamateriaalit. Lähestyin Hakunilan lähes kaikkia toimijoita, jotka kulttuurikartoituksen aikana olin koonnut. Työpajoihin osallistui yhteensä kuusi eri paikallistoimijaa, kahdeksan eri ryhmää; yhteensä 57 osallistujaa. Toimin työpajaohjaajana neljässä ryhmässä ja muille ryhmille kävin viemässä paketit ja he toteuttivat työpajat omatoimisesti. Taideteippausten työpajat päätin jättää pois osallistuvan havainnoinnin tutkimuksesta,

sillä en ollut varma, miten suhtautuisin lasten ja nuorten tutkimiseen systemaattisesti muistiinpanoja kirjaten. Työpajojen tuotosten pohjalta Rantala suunnitteli taideteippaukset, jotka kiinnitettiin taidereitin varrella oleviin valaisintolppiin sekä Hakunilan ostoskeskukselle.

3.3 Havainnointi ja osallistuva havainnointi aineistonkeruumenetelmänä

Havainnointia pidetään hyvin suositeltavana menetelmänä kehittämistyöhön. Todellisia tilanteita itse paikan päällä tarkkailemalla vaikkapa keskusteluita tai käyttäytymistä seuraamalla, saadaan paljon hyödyllistä tietoa tutkittavasta kohteesta. Suunnitelmallisuus ja havainnoinnin järjestelmällinen, koko tutkimusprosessin ajan tehtävä aineiston kerääminen ja dokumentointi, vaikkapa päiväkirjanomaisesti tekee havainnoinnista tutkimuksellista. Havainnointia voidaan tehdä ulkopuolisena tarkkailijana luonnolliseen tilanteeseen aktiivisesti osallistuen tai keinotekoisissa tilanteissa. Yhdistettynä vaikkapa etnografiseen tutkimukseen, havainnoinnilla pyritään pääsemään tutkittavan arkeen ja ymmärtämään tutkittavaa ja erityisesti tutkittavan kulttuuria paremmin. Usein havainnointia käytetään myös vaikkapa haastattelun ja kyselyn lisänä ja tukena tai toisin päin. Havainnointi soveltuu hyvin esimerkiksi yksilön toiminnan tai vuorovaikutustilanteen tutkimiseen ja kehittämiseen. (Ojasalo, Moilanen ja Ritalahti 2014, 42.)

Hakunilan taidereitin taidekävelystä, Pop up -tapahtumasta, kulttuurikartoituksen aineiston keräämisestä sekä Hakunilan väestösuojan teoskokonaisuudesta ja taideteippaustyöpajoista kirjoitin tarkat raporttimuistiot sekä osallisuusraportin, jonka lähetin myös työn tilaajalle. Osallisuusraportti liittyi Myönteisen erityiskohtelun toimintaohjelman raportointiin, jossa erittelin kaikki yksittäiset osallistumismahdollisuudet, joita vuoden 2020 aikana Myönteisen erityiskohtelun ohjelman rahoittamissa toiminnoissa oli ollut.

Osallistuva havainnointi tarkoittaa tutkijan fyysistä joko aktiivista tai passiivista läsnäoloa tutkimuskohteessaan, missä tutkija seuraa tapahtumaa, tilannetta sekä läsnäolijoita. Tutkija on läsnä osallistuvan havainnoinnin tilanteessa kahdessa eri merkityksessä. Hän sekä osallistuu, mutta myöskin seuraa. (Anttila 2014.) Hakunilan taidereitillä ja Pop up -tapahtumassa kyseessä on aktiivinen osallistuva havainnointi missä tutkijana toimin myös toiminnan järjestäjänä ja pyrin aktiivisesti kohtaamaan osallistujat. Tässä tilanteessa tutkijan rooli sekä tutkimuksen luotettavuus on pystyttävä määrittelemään selkeästi (mt.). Taidekävelyn alkuun kerroin kirjoittamani muistiinpanoja vapaasta keskustelusta opinnäytetyötäni varten. Kävelyryhmän ollessa pieni, koen tärkeäksi tuoda tutkimusaspektini esiin, mutta en koe, että se olisi vaikuttanut mer-

kittävästi vapaaseen keskusteluun. Sillä olin Hakunilan taidereitissä asukastyön roolissa, kohdistui asukkailta varmasti ennakkokäsityksiä minua kohtaan, eikä esimerkiksi asukkaiden mielipiteiden tutkiminen alueen taiteesta olisi välttämättä ollut luotettavaa. Havainnoinnin aikana pyrin pitämään neutraalin roolin mahdollisimman paljon asukkaita kuunnellen ja mahdollisimman vähän kysellen, sillä kyseessä ei ole haastattelu. Havainnoin avoimin mielin tilanteita, joissa asukkaat osallistuvat projektin järjestämiin asukastapahtumiin. En ole ennalta määritellyt mahdollisia vaikutuksia. Havainto on kuitenkin aina valikoivaa ja tutkija kokee asioita omalla tavallaan (mt.). Koko tutkimukseni yksi merkittävimmistä teemoista kuitenkin on kriittisyys, jonka kautta toivon, että havaintoni eivät ole merkittävän valikoivia ja kykenen kriittisesti tarkastelemaan aineistoani.

3.4 Yhdessä kulkeminen

Taistelevan tutkimuksen teorian mukaan, tehdäkseen sosiaalisesta ympäristöstä ja sen tapahtumista tarkkoja havaintoja tulee tutkijan osata katsoa ympärilleen. Yksi taistelevalle tutkimukselle soveltuva tapa havainnoida on yhdessä kulkemisen menetelmä, jossa kokemuksellisenä ja moniaistisena menetelmänä tuttuja asioita pyritään näkemään uusin silmin. Yhdessä kulkien vaikkapa kaupungin kadulla tai työpaikkojen käytävillä mennään mukaan tapahtumiin tai tilanteisiin ilman ennako-oletuksia, ikään kuin tutkimusmatkalle. Toisin sanoen yhdessä kulkemisen menetelmässä mukaan otetaan ”oppaita” eli henkilöitä, jotka tuntevat paikan tai tilanteen omakohtaisesti ja omien kokemustensa kautta. Kävelyä voi ohjata myös tietty teema, johon sukellaan kokonaisvaltaisesti, kehollisesti, paikan päällä. Oleellista on yhdessä pohtiminen. Kuljeskelun varrella heränneet kysymykset, keskustelut ja kuljettu reitti on oleellista dokumentoida muistiin, niiden toimien lähtökohtana pohdinnoille jatkosta. (Suoranta & Ryyänen 2014, 157–161.) Hakunilan taidekävelyn yhtenä tarkoituksena oli suunnitella ja kehittää Hakunilan taidereittiä yhdessä alueen asukkaiden kanssa. Asukkaat ovat sen katujen asiantuntijoita ja he tietävät alueen omakohtaisesti. Vaikka olen itsekin kulkenut alueella useaan otteeseen, onnistuivat asukkaat saamaan minut näkemään tilaa uudella tavalla eli näin myös sen, miten asukkaat itse ympäristönsä näkevät ja mitä reittejä he suosittelevat käveltäväksi.

Tavanomaisempaan tutkijan rooliin verrattuna, kuljeskelussa tutkija luopuu roolistaan asiantuntijana sekä liian tarkkaan määritellyistä suunnitelmista, ennakoasetuksista tai etukäteen mietityistä kysymyksistä. Menetelmä pohjaa Ranskassa vuonna 1957 perustettuun Situationistinen internationaali -liikkeeseen, joka näkee kaupunkisuunnittelun yhteiskunnan vallankäytön

mekanismina, jonka haastamiseksi ja paljastamiseksi *dérive* eli ajelehtiminen tekniikkana soveltuu. Urbaanin vaeltelun tarkoituksena on oppia näkemään ympäröivä kaupunki uudella tavalla ja löytää tapoja tilan haltuun ottamiselle. Kyseessä on aina myös ”tilallinen väliintulo”, jossa mukana olijat haastetaan asioiden uudelleen näkemiseen ja jossa valittuun teemaan ja tilaan halutaan konkreettisesti vaikuttaa. Se voidaan nähdä myös metaforana liikkeellelähdestä, eli ryhdytään toimimaan tietyn teeman tiimoilta. (Suoranta & Ryytänen 2014, 157–162.) Asukastapahtumien tarkoituksena ei ollut vain kerätä tietoa tutkimuskysymyksiin osallisuuden vaikutuksista, vaan yhdessä asukkaiden kanssa paikan päällä tarkastella (kriittisestikin) aluetta ja alueen taidetta yhdessä. Osallisuuden parantamisen näkökulmasta asukkaiden näkökulmien näkeminen ja heidän todellisuutensa ymmärtäminen on tärkeää.

3.5 Aineiston analyysi ja vaikuttavuusketju

Kaikki muistiinpanoni kirjasin ylös vihkoon sekä piirsin kartalle taidekävelyreitit. Tapahtumien jälkeen valokuvasin muistiinpanot ja siirsin ne opinnäytetyöni aineistot-kansioon. Tämän jälkeen puhtaaksikirjoitin muistiinpanot ja lisäsin jokaiseen osuuteen vielä omia lisämuistiinpanoja päiväkirjanomaisesti, jos sellaisia tuli tietystä asukastapahtumien tilanteesta tai keskustelusta mieleen. Tämä on mielestäni tärkeä vaihe, sillä hektisten tapahtumien aikana muistiinpanojen kirjaaminen vihkoon jäi toivottua vähäisemmäksi. Jälkikäteen lisäsin myös tapahtumien sisällön ja toiminnot muistiinpanoihin. Jotta aineiston analyysissä tulee kuitenkin selvästi esiin, mitkä osuudet ovat juuri tämän asukastapahtumissa tehtyjen osallistuvan havainnoinnin muistiinpanoja, on vihkoon kirjaamani muistiinpanot kirjattu tutkimustuloksiin lainausmerkien väliin, kuten “En tajunnut, että Hakunilassa on näin paljon taidetta” ja sulkuihin olen tarpeen vaatiessa lisännyt tarkennuksia liittyen lainaukseen. Lainauksia olen voinut hieman muokata alkuperäisestä muistiinpanoista esimerkiksi poistaen lyhenteitä.

Käytän vaikuttavuusketjua aineiston analyysin tulosten kuvaamiseen. Vaikka Hakunilan taidereitit tavoitteet on määritelty Myönteisen erityiskohtelun -toimintaohjelman raamien mukaisesti jo ennalta, osallistuvan havainnoinnin analysoinnissa lähdän liikkeelle toiminnan jalanjäljestä. Aloitan vaikuttavuuden tutkimisen panoksista sekä teoista ja arvioin niiden mahdollisia yhteiskunnallisia ja sosiaalisia vaikutuksia. Lopputuloksena syntyy toimijakeskeinen kuvaus vaikutuksista. (Heliskoski ym. 2018, 5–6.) En siis pohdi yleisesti Hakunilan taidereitit vaikuttavuutta peilattuna ennalta määriteltyihin tavoitteisiin, vaan pohdin miten asukkaat reagoivat suoraan toimintoihin. (Heliskoski ym. 2018, 6.) Kun tutkija vie eteenpäin ideoitaan, hänellä on

käytössään juuri se aineisto minkä hän on saanut kerättyä ja tutkimus tehdään sen pohjalta. Hyvät ideat ja näkemykset tutkimuksessa voivat kohota esiin oman aineiston lisäksi myös esimerkiksi muiden tutkijoiden oivalluksista. (Anttila 2014.) Asukastapahtumien vaikuttavuutta analysoidessa otan huomioon myös taiteen ja osallisuuden hyvinvointivaikutukset, aikaisempaan tutkimustietoon viitaten.

Laadullinen analyysi voidaan kuvata prosessiksi, missä tutkimuksen ideana on tulkita ja luoda selitysmalli tutkittavalle ilmiölle. Analyysi alkaa aineiston lukemisella ja reflektiolla, missä kaikki ulottuvuudet otetaan huomioon. Aluksi tarvitaan käsitteellinen kehikko, jonka läpi ilmiötä tarkastellaan. Aineisto luokitellaan aineistosta nousseilla aiheilla ja lopulta tulkinnan avulla yleistetään. Yleistettävyyteen voidaan luoda omat käsitteet. (Anttila 2014.) Aloitin pelkistämällä kaikki osallistuvan havainnoinnin muistiinpanot sekä asukastapahtumien toiminnot yksittäisiksi aiheiksi. Aiheista ryhmittelin esiin kaikki mahdolliset suorat vaikutukset asukkaisiin. Vaikutuksia analysoimalla sekä aikaisempaan tuotettuun teoriaan tukeutumalla pääsin abstrahoimaan esiin nousseita mahdollisia toiminnan vaikuttavuuksia.

3.6 Asiantuntijahaastattelut kehittämistyön tukena

Kehittämistoiminnan avulla voidaan vastata erilaisten muutosten tuomiin haasteisiin niin paikallisella, alueellisella kuin kansallisellakin tasolla. Kehittämistoiminta on prosessin, toimijoiden osallisuuden ja tiedontuotannon metodi, jolla lähtökohtaisesti pyritään systemaattisesti, jonkin asian parantamiseen, kehittämiseen ja uudistamiseen. Tutkimukselliselle kehittämistoiminnalle oleellista on se, että ongelmat ja kysymykset ohjaavat sitä, millaista tietoa on tarkoitus tuottaa. Tutkimuksellisuus tukee käyttökelpoisen tiedon tuottamista ja levittämistä, missä oleellista on tiedon laajempi yleistettävyys. (Toikko & Rantanen 2009, 19–22.) Tämän tutkimuksen päätarkoitus on hakea tutkimustuloksista yleistettävyksiä julkisen tilan taideprojektien osallisuuden parantamiseen. Tutkimuksen avulla haen osallisuuden parantamiseen näkökulmia, teemoja sekä erityisesti moninaista osallistumista lisääviä toimintatapoja. Konkreettiset taidereitin osallisuuteen liittyvät parannusehdotukset, kuten viestinnän eri keinojen parantaminen tai tapahtumien yksityiskohtaisten toimintojen parantaminen on jätetty tästä opinnäytetyöstä pois.

Osallisuuden kehittämisessä olen päättänyt keskittyä kulttuurisen moninaisuuden positiivisen esiintuomiseen sekä yhteisötaiteen näkökulmiin. Yhteisötaiteen lähtökohdat paikka- ja asukaslähtöisyydestä ovat seikkoja, joita vielä tarkemmin tutkimalla, etsin uusia näkökulmia julkisen tilan taidehankkeiden osallisuuden parantamiseen. Suomen monikulttuurisimpana kuntana

Vantaalla korostuu tarve maahanmuuttajien kotoutumisen varmistamiseen entistä vahvemmallalla yhteistyöllä kaupungin sisällä sekä yhteistyössä asukkaiden ja kumppaneiden kanssa. Asukkaiden hyvinvointi Vantaalla pääsääntöisesti on kehittynyt parempaan suuntaan, mutta samaan aikaan alueelliset ja väestöryhmien väliset hyvinvointierot ovat kasvaneet. (Ohjelmasuunnitelma 2018, 3, 11–12.) Vieraskielisen väestön osuus Hakunilassa on noin 36,4 prosenttia, kun koko Vantaalla se on vastaavasti noin 18,9 prosenttia (Tietoa Hakunilan suuralueelta 2019). Kulttuurinen moninaisuuden positiivinen esiin tuominen osallisuuden parantamisen yhtenä teemanäkökulmana nousee esiin näistä lähtökohdista.

Tutkivan kehittämistyöni aineistona toimii asiantuntijahaastattelut Maikki Kantolalta, Julian Owusulta sekä Pia Bartschilta. Asiantuntijahaastattelussa haastateltavat ovat erityisesti valittuja. He edustavat hyvin koulutettuja ja alallaan tunnustettuja henkilöitä, jotka edustavat tiettyä organisaatiota tai laitosta. Heidät on valittu juuri tutkittavaa ilmiötä silmällä pitäen. Asiantuntijahaastattelun erityistarkoituksena on kerätä nimenomaan heidän asiantuntijuuteensa perustuvaa erikoistietämystä. Asiantuntijoiden asema antaa mahdollisuuden pureutua tietyn ilmiön laajoihin kysymyksiin tai vaikkapa tulevaisuuden suuntaviivoihin, ja he osaavat laaja-alaisesti hahmottaa asiantuntija-alueitaan. Erityisesti kriittisen teorian mukaisten menetelmien käytössä vaatii asiantuntijahaastattelut myös tutkijalta hyvää valmistautumista aiheen käsittelyyn. (Anttila 2014.)

Pia Bartsch on Koneen Säätiön Saaren residenssin uraauurtava yhteisötaiteilija. Bartsch aloitti työt vuonna 2012 Koneen Säätiöllä, missä hän toimii edelleen yhteisötaiteellisissa hankkeissa ohjaajana, koordinaattorina sekä työpajavetäjänä. Maikki Kantola toimii Taiteen edistämiskeskuksesta kulttuurin moninaisuuden läänintaiteilijana. Vuonna 2020 Kantolan työssä ensisijaisesti on ollut työskentely Opetus- ja kulttuuriministeriön kokoamassa toimikunnassa. Julian Owusu on Taiteen edistämiskeskuksen nuorten kulttuurin läänintaiteilija. Owusun projektit liittyvät erityisesti katutanssin ja sen ympärillä oleviin hiphopin elementteihin ja hän toimii myös asiantuntijana Taiteen edistämiskeskuksen yhdenvertaisuuskerhossa.

Ennen puhelinkeskusteluja tutustuin teoreettisiin aineistoihin kulttuurisesta moninaisuudesta sekä yhteisötaiteesta. Haastateltaville lähetin jokaiselle etukäteen esittelyyn Street Art Vantaasta, tiivistelmän tutkimukseni aiheesta sekä kysymyksiä ja aiheita, joista haluan keskustella. Kerroin, että keskustelumme toimisivat todennäköisesti opinnäytetyöni aineistona. Ennalta lähettämäni kysymykset ja aiheet, joista keskustelimme, poikkesivat hieman toisistaan haastatelta-

vien erikoisosaamisten eroavaisuuksien takia. Bartschin kanssa painotin yhteisötaidetta, Kantolan kanssa kulttuurista moninaisuutta ja Owusun kanssa molempia aiheita käytännön projektien kautta. Bartschille ja Owusulle lähetin lähes samanlaiset kysymykset. Pyysin heitä määrittämään yhteisötaiteen omin sanoin sekä rajamaan sen, missä heidän mielestään menee esimerkiksi yhteisötaiteen ja osallistavan taiteen ero. Kysyin molemmilta myös heidän mielipidettään hyvän yhteisötaiteilijan roolista sekä parhaimpia yhteisötaiteen projekteja, joissa he ovat olleet mukana. Kantolalta kysyin erityisesti hänen työnsä lähtökohdista ja tavoitteista liittyen kulttuurisen moninaisuuden positiiviseen esilletuontiin projekteissa. Kysyin häneltä niistä seikoista, joita hänen mielestään (yhteisö)taideprojekteissa tulisi ottaa huomioon moninaisuuden esiintuomisen näkökulmasta sekä esimerkkejä hyvistä (tai huonoista) projekteista, joissa hän on ollut mukana.

Kyseessä on teemahaastattelu, jossa seurataan yllä olevia ohjaavia pääkysymyksiä, mutta annetaan keskustelun solju melko vapaana. Kaikki keskustelut käytiin noin tunnin mittaisina puhelinkeskusteluina, jonka aikana kirjoitin muistiinpanoja tietokoneelle. Kirjoitin muistiinpanoni ensin puhtaaksi ja sitten lähetin ne jokaiselle haastateltavalle erikseen sähköpostiin luettavaksi. Pyysin heitä tarkistamaan, että olen ymmärtänyt heidät oikein ja varmistin, että haluavatko he korjata tai poistaa jotain tai lisätä uusia asioita. Kaikki haastateltavat lähettivät muutamia tarkennuksia sähköpostitse.

Jälkikäteen ajateltuna on vaikea ymmärtää, miksi en nauhoittanut puheluita, jotta olisin voinut litteroida aineiston. Näin olisi ehdottomasti kannattanut työn tutkimuksellisuuden kannalta tehdä. Osa haastateltavista myös erikseen toivoi puhelua teknisyiden välttämisen takia. Tämä ei kuitenkaan olisi ollut este yksinkertaiselle keskustelun tallennukselle. Haastattelun aikana kirjoittaminen ei kuitenkaan aiheuttanut minulle ongelmaa ja koen, että sain hyvin kirjattua kaiken tarvittavan. Pyysin muutamia kertoja haastateltavia pysähtymään sellaisen aiheen äärelle, jossa tarvitsin enemmän aikaa kirjoittamiseen. Tämä on saattanut häiritä haastateltavaa, joskin en itse havainnut tällaista. Koska jokainen haastateltava vielä kävi puhtaaksi kirjoittamani haastattelut läpi ja tekivät niihin korjauksia, koen, että aineistoni on kuitenkin täysin luotettava. Muistiinpanot, jotka pyrin kirjoittamaan haastattelun aikana lähes sanatarkasti, olen kirjannut aineiston analyysissä lainausmerkkeihin. Kun opinnäytteeni oli lähes valmis, lähetin sen jokaiselle haastateltavalle vielä tarkistettavaksi ja hyväksyttäväksi.

Asiantuntijahaastatteluiden analyysin luokittelut sidotaan haastattelun konkreettiseen sisältöön eli niille annetaan niiden todellisuutta vastaavia nimiä. (Anttila 2014.) Vein haastattelut aineisto

-kansiooni ja lähdin pelkistämään haastattelun sisällön yksittäisiksi aiheiksi tutkimuskysymyksiini peilaten. Etsin haastatteluista kehittämisen teemoja, jotka erityisesti näyttivät nousevan esiin. Näitä teemoja esittelen tuloksiani. Tukeudun tuloksissani aikaisemmin tehtyihin tutkimuksiin aiheesta sekä peilaan teemoja Hakunilan taidereitin toimintoihin (aineisto). Näin pääsen nostamaan esiin tutkimustuloksina myös uusia kehitysehdotuksia.

4 TUTKIMUSTULOKSET

Tämän opinnäytetyön tutkimustulokset on jaettu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa tutkin Hakunilan taidereitin asukastapahtumien vaikutuksia ja vaikuttavuutta niihin osallistuneisiin asukkaisiin. Vaikutusten tarkastelu nosti esiin myös asukastapahtumien hyödyt järjestäjälle. Tämän olen halunnut nostaa esiin tässä tutkimuksessa, ottaakseni myös näin kantaa julkisen tilan taideprojektien osallisuuden hyödyllisyyden puolesta. Tutkimustulosten toisessa osassa esittelen osallisuuden kehittämisen teemoja. Kehittämisen pohdintoja tukevat erityisesti asiantuntijahaastattelut Maikki Kantolalta, Julian Owusulta sekä Pia Bartschilta. Haastatteluista nousseita kehittämisen teemoja vertailen Hakunilan taidereitin toimintoihin uusia kehittämisen teemoja esiin tuoden.

4.1 Hakunilan taidereitin Pop up tapahtuman ja taidekävelyn vaikutukset

Asukastapahtumien tavoitteena oli tuoda asukkaille tietoa Hakunilan alueen taiteesta, kulttuurihistoriasta sekä Hakunilan taidereitistä. Pop up -tapahtumassa toimimme Maikki Rantalan kanssa keskelle Hakunilan ostoskeskusta (ulkotilassa oleva alue) teoskortit, maastokarttoja alueesta sekä Rantalan valmistamia graafisia karttoja (kuva 1), joista näkyi alueen teokset ja niiden sijainnit. Pop up -tapahtumassa tieto oli näytillä ja vapaasti katsottavissa ja asukaskontaktit perustuivat sattumaan, eli tietoa päästiin antamaan niille, jotka Hakunilan ostoskeskuksella satuivat juuri silloin olemaan. Ohikulkijat saivat vapaasti tutkia materiaalia. Joidenkin kanssa pyrin aloittamaan keskustelun ja osa tuli erikseen juttelemaan kanssani. Osa ohikulkijoista ei katsonut materiaalia lainkaan, osa vilkuili materiaalia ohi kävellessään ja osa pysähtyi kuuntelemaan ja katselemaan pidemmäksikin aikaa. Taidekävelyllä tieto tuotiin osallistujille hyvinkin konkreettisesti teokselta toiselle kävellessä. Kerroin taustaa ja tarinoita teoksista niiden äärellä ja juttelimme teoksista yhdessä. Kävelyn aluksi esittelin myös Hakunilan taidereitin idean sekä kävelyn tavoitteet teoksiin tutustumisesta sekä reitin yhteissuunnittelusta. Asukastapahtumissa keskustelimme myös alueen ajankohtaisista rakennushankkeista sekä muusta asuinalueen taiteesta. Taidereitin kulttuurikartoituksen selvitystyön, aluetoimijayhteistyön sekä kaupungin toimialayhteistyön takia olin hyvin perillä esimerkiksi eri rakennushankkeista ja pystyin niistä asukkaille kertomaan.

Paikan päällä asukkaiden arkialueella järjestettävät tapahtumat voivat toimia näin mahdollisuutena tuoda asukkaille informaatiota esimerkiksi kaupungin tarjoamista palveluista ja ajankohtaisista alueen asioista. Yksinkertaisimmillaan tapahtumat olivat asukkaalle mahdollisuus sosiaaliseen kontaktin lisääntymiseen. Omassa arkiympäristössä on joku, joka juttelee ja kertoo vaikkapa tarinan. Taidekävelyllä vietimme yhdessä aikaa keskustellen ja kävellen noin kolmen kilometrin matkan ajan. Samoin Pop up -tapahtumassa aikaa vierähti ulkona useitakin tunteja keskustellen ja teoskorteja tutkien, vähintäänkin asukkaat näin myös ulkoilivat yhdessä muiden kanssa.

Hakunilan Pop up -tapahtumassa kysyin usein, ovatko asukkaat nähneet teoskortissa olevaa teosta aikaisemmin, sillä koin sen hyväksi ja neutraaliksi keskustelun avaukseksi. Vastauksia tuli laidasta laitaan iästä tai sukupuolesta riippumatta. Osa asukkaista oli nähnyt lähes kaikki teokset, ja he tiesivät, missä suurin osa teoksista myös sijaitsi. “Tiedän kaikki, käyn kuvaamassa”, eräs kertoi. Hän myös kertoi julkaisevansa teoksia Facebookissa. Osa oli nähnyt vain muutamia teoksista, ja jotkut sanoivat, etteivät olleet nähneet yhtäkään. “Olen asunut seitsemän vuotta Hakunilassa, enkä ole nähnyt yhtäkään”, eräs kertoi. Tähän minun oli pakko kommentoida osoittamalla teoksia, jotka juuri sillä paikalla seisomallakin ostoskeskuksen seinällä näimme. Tällaisia keskusteluja käytiin Pop up -tapahtuman aikana useampiakin. Joidenkin osallistujien kanssa kävelin myös ostoskeskuksen kulman taakse katsomaan isompaa murallia. Monet tuntuivat olevan ihmeissään, kuinka monta teosta alueelta oikein löytyykään. “En tajunnut, että Hakunilassa on näin paljon taidetta”, eräs pohti. Tapahtumissa kaikki teokset nähdessään, joko kuvina tai teokselta toiselle kävellen, monet asukkaat totesivat, että taidereitin laatiminen on hyvä idea. Tapahtumissa asukkaat näkivät vähintäänkin kyseisen päivän aikana taidetta sekä paperilla että konkreettisesti ympärillään. Tapahtumissa minä pääsin järjestäjänä näyttämään asukkaille konkreettisesti ja henkilökohtaisesti, kuinka paljon alueelta löytyy kävelymatkan etäisyydeltä taidetta ja näin ehkäpä osoittamaan taidereitin toteuttamisen merkityksellisyttä.

Erityisesti taidekävelyllä, pikkuhiljaa, osallistujat alkoivat myös kommentoida yhä enemmän ympärillä olevia asioita, kuten kauniita kallioita. Kulkiessamme eräiden kerrostalojen ohi kävelijät huomasivat niiden seiniin kiinnitetyt, kävelijöiden mielestä erityisen kauniit lyhtymäiset lamput. Kerrostalojen seinissä olevat yksinkertaiset geometriset kuviot olivat taas kävelijöille asia, jota he eivät olleet aikaisemmin nähneet. “Kun oikein katselee (ympäriin), näkee paljon kaunista”, totesi eräs asukas tässä vaiheessa. Taiteen esittely tuntui havahduttavan asukkaita

katsomaan enemmän ympärilleen ja näkemään alueen taiteen lisäksi taidetta ympäristössään laajemminkin. Pohdin, olisiko Pop up -tapahtumallakin voinut olla tämä vaikutus. Ehkäpä seuraavan kerran koiraa kävelyttäessä asukkaat katsoisivatkin enemmän ympärilleen, taideteoksia bongailen ja alueen taidetta pohtien. Tapahtumat voivat näin ollen olla myös mahdollisuus saada asukkaita konkreettisesti katsomaan ja näkemään ympärillä olevaa taidetta ja pikkuhiljaa näkemään ympärillään kauneutta yhä enemmän.

Yksittäisinä (ilmaisina) ja pienimuotoisina kulttuuritapahtumina asukastapahtumat lisäsivät asukkaan kulttuurihyvinvointia. Taiteen hyvinvointivaikutukset asukkaan arjessa myös vahvistuvat, kun he mahdollisesti kiinnittävät jatkossa lähialueen taiteeseen enemmän huomiota. Kulttuuriosallistumisen tutkittuja positiivisia vaikutuksia ovat esimerkiksi aistien aktivointi, mielikuvituksen käyttö, tunteiden herättäminen, kognitiivinen stimulaatio, fyysinen toiminta ja liikunnan lisääntyminen, minäpystyvyyden vahvistuminen ja matalampi stressihormonivaste. Taidetoiminnan vaikutuksia ovat myös sosiaalinen vuorovaikutus, yksinäisyyden ja eristyneisyyden väheneminen sekä sosiaalisen tuen lisääntyminen. (Houni, Turpeinen & Vuolasto 2020, 41.) Oman alueen näkeminen uudessa positiivisessa valossa, kuten alueen runsaan taiteen näkeminen tai yleisesti alueen kauniiden yksityiskohtien näkeminen voi parhaimmillaan mielestäni myös vahvistaa asukkaan kotiseutuylpeyden tunnetta ja alueidentiteettiä sekä vaikuttaa asukkaan parempaan kiintymiseen aluetta kohtaan.

Tiedon ja taiteen vastaanottamisen lisäksi asukkaat osallistuivat tapahtumissa myös aktiivisesti. Taidetta katsellessamme ja alueen katutaiteesta puhuessamme, asukkaiden mielipiteet teoksista olivatkin usein positiivisia: “Kyllä elävöittää”, eräs esimerkiksi kommentoi. Yhden asukkaan kanssa juttelin esimerkiksi hänen mielipiteestään erääseen hevosaiheista kerrostalonpäätymuuraalia kohtaan, ja hän halusi esittää teoksesta myös kysymyksen: “Hevonen on paras, miten se on tehty?”. Asukastapahtumissa, kuten usein muissakin yhteydessä kävimme keskustelua myös hankkeen rahoituksesta. Tulkitsen keskustelunavaukset usein enemmänkin huolena siitä, menevätkö rahat esimerkiksi asukkaiden verorahoista, kuin kiinnostuksena esimerkiksi siitä, kuinka taiteilijat saavat elantonsa. Pelkän positiivisen kommentinkin saaminen tai tieto asukkaan lempiteoksesta ovat arvokasta tietoa taiteen tuottamiseen jatkossa. On myös erittäin tärkeää, että asukkailla on mahdollisuuksia esittää kysymyksiä ja huolia suoraan taideprojektin työntekijöille, tässä tapauksessa minulle, ja että näin minulla on myös mahdollisuus vastata suoraan ja henkilökohtaisesti näihin kysymyksiin.

Eräs taidekävelyyn osallistujista alkoi erikseen kertoa minulle, että kulman takana on vielä yksi merkittävä teos: “Tuollahan on sitten vielä se hevonen maalattuna, sinne pääsee täältä”. Olen aikaisemminkin ollut tilanteessa, missä alueen katutaidetta esitellessäni asukkaat alkavat itse myös kertoa alueen teoksista tai niiden tarinoista. Kun kävelymme oli lopussa, halusi eräs asukas vielä näyttää oman talonsa rapun taideteokset, joista en ollut itse ollut tietoinen: “Meillähän on kodin rapussa taidetta myös, voidaan mennä katsomaan (käytiin lopuksi kiertämässä)”. Pop up -tapahtumassa kartoista etsittiin mielellään oma koti ja erityisesti kodin lähellä olevat teokset tiedettiin. Asukkaat halusivat usein myös kertoa, mikä teos oman asuintalon seinästä näkyy. “Näen karhun ja tytön joka päivä, koska se on vastapäätä kotiamme”, eräs kertoi. Asukkaat siis pääsivät esittelemään kotiseutuaan ja alueensa taidetta oman alueensa asiantuntijana. Näin toiminta saattoi toimia parhaimmillaan vahvistaen asukkaan osallisuuden tunnetta sekä kotiseutuytlpeuden ja alueidentiteetin tunnetta. Ehkäpä roolin vaihdos oppaana toimimiseen lisäsi myös yksilön minäpystyvyyden tunnetta. Minä taas toiminnan järjestäjänä sain arvokasta lisätietoa alueen reiteistä sekä kulttuurihistoriasta.

Entäpä jos oman kotitalon seinässä tai rapussa sijaitseva taide olisi ollut asukkaan mielestä epämiellyttävää? Esimerkiksi aikaisemmin mainittu karhu ja tyttö -teos (kuva 2) oli valmistumisestaan (2017) lähtien ollut alueen rakastetuin, mutta myös negatiivisia mielipiteitä herättävä seinämaalauk. Se voitti aikanaan Helsingin Sanomien äänestyksen (Bäckgren 2017) hienoimasta uudesta katutaideteoksesta Helsingissä ja Vantaalla, mutta useaan otteeseen eri lähteistä olen kuullut, että sitä pidetään myös pelottavana, kuvan tytön tuiman katseen ja kontrastisen värimaailman takia. Taiteen on todettu vaikuttavan ihmiseen myös negatiivisesti ja taiteen kokeneminen on aina sidoksissa ihmisen identiteettiin ja historiaan (Houni, Turpeinen & Vuolasto 2020, 47). Aukastapahtumat olivat minulle järjestäjänä todella hyvä konkreettinen muistutus siitä, että teokset, joita tuotamme ovat ihmisten päivittäisillä arkireiteillä ja osa näkee tietyn teoksen joka päivä vaikkapa ruokapöydässä istuessaan. Teokset ovat aivan eri tavalla läsnä ja henkilökohtaisia alueen asukkaille ja vaikuttavat asukkaaseen jatkuvasti verrattuna vaikkapa teoksen taiteilijaan tai tuottajaan. Tämä ”reality check” on mielestäni tärkeä pitää mielessä julkisen tilan taideprojekteissa.

Taidekävelyllä ehdotin osallistujille, että kävelemme kaikki teokset läpi, vaikka jännitin tulisiko reitistä liian pitkä. Vanhin kävelyllä osallistuja oli noin 80-vuotias, mutta hän oli hyvässä kunnossa. Lopulta yhdessä totesimme, että matka kokonaisuudessaan oli juuri sopiva: “Kyllä

1,5 (tuntia) jaksaa kävellä”, eräs kommentoi. Näin ollen päätimme Rantalan kanssa tehdä viralliseksi reitiksi koko pitkän lenkin. Kävelyn varrella asukkaat itse myös ehdottivat, mitä kautta seuraavalle teokselle kannattaa mennä ja osa asukkaiden ehdottamista reiteistä päätyivät lopulta taidereitin viralliseksi osuudeksi. Matkan varrella teosten tarinoita kuunnellessa, eräs myös ehdotti näin: “Pitäisi olla kirja”. Tämä oli minulle mielenkiintoisen kehitysidea, jota en aikaisemmin ollut tullut ajatelleeksi ja kirjasin sen muistiin tulevaisuutta varten.

Myös Hakunilan Pop up -tapahtumaan toimme Rantalan kanssa pienimuotoisia toiminnallisia osuuksia. Esillä oleviin kuvituskarttoihin rohkaisimme asukkaita piirtämään omia ehdotuksiaan reitin kulusta. Noin kymmenen asukasta teki oman ehdotuksen. Lisäksi olimme tehneet pienen tehtävän, jossa asukkaat saivat äänestää alueelle tulevien uusien teosten ja taideteippausten värejä asettamalla sydäntarroja eri värisiin paperipaloihin. Väripalat saivatkin useita sydämiä ja houkutteli myös paljon lapsia osallistumaan. Äänestyksen perusteella Rantala teki värivalintoja omaan tarinoiden muraali -teokseen sekä taideteippaukseen. Toki verrattuna paljon laajempiin osallisuuden menetelmien mahdollisuuksiin asukastapahtumat olivat vaatimattomia. Omalta osaltaan ne toimivat osallisuuden vahvistajana, joissa asukkaat pääsivät aktivoitumaan yhteissuunnittelun ja -kehittämisen merkeissä. Minä sain taas arvokasta paikallistietoa, uusia ideoita sekä hyödyllistä apua reitin suunnitteluun.

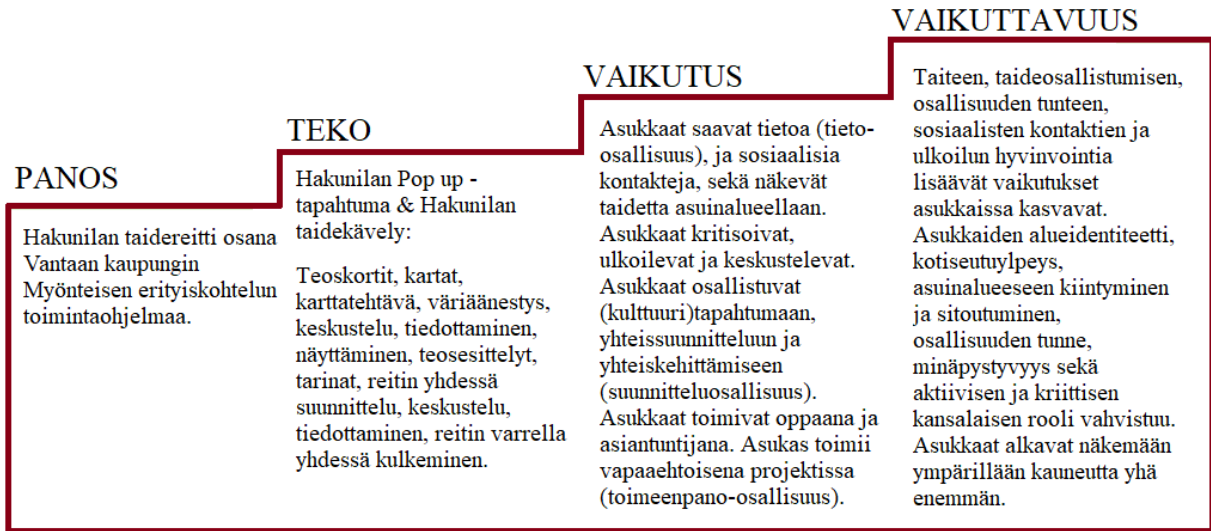
Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2021) mukaan vahvan osallisuuden kokemuksen on todettu lisäävän yksilöllistä sekä yhteisöllistä hyvinvointia, edesauttavan hyviä suhteita ja luovan turvallista arkea sekä parantavan paikallista elinvoimaa ja ilmapiiriä. On todettu, että osalliseksi itsensä kokeva ihminen tekee hyvinvointiaan palvelevia valintoja. Osallinen ihminen pystyy myös tuottamaan ja jakamaan hyvää myös muille ihmisille esimerkiksi panostamalla elinympäristöönsä sekä kohtaamaan naapurinsa kunnioittaen. Eräs aktiivinen asukas oli mukana koko Pop up -tapahtuman ajan vapaaehtoisena. Hän tuli auttamaan jo tapahtuman kasaamisessa. Tapahtuman ajan hän jutteli kanssamme ja muiden asukkaiden kanssa sekä auttoi tapahtuman siivouksessa. Hän on Hakunilan taiteen ja taidetoimintamme suuri kannustaja ja aktiivisesti muutenkin mukana taidetoiminnassamme Hakunilassa, toisinaan myös apuna maalaamisessa. Vaikkakin kyseessä oli vain yksi henkilö, on tämä mielestäni todella merkittävä osa vuoden asukastyötä.

Mielenkiintoinen negatiivinen kommentti Hakunilan taiteesta Pop up -tapahtumassa meni näin: “Tästähän tulee Kristianstad, niin väliaikaista, mutta purkaa pitäisi ja uutta tilalle”. Käsittäakseni nainen puhui erityisesti Hakunilan ostoskeskuksesta, jossa olimme ja joka tunnetusti on

asukkaiden ja päättäjien mielestä kohde, joka tulisi perusteellisesti korjata tai kokonaan uusia. Kristianstadilla nainen ehkäpä tarkoitti kuitenkin Kööpenhaminan keskustassa sijaitsevaa vapaakaupungiksi julistautunut aluetta Christianiaa, joka on melko tunnettu anarkistisesta maineestaan, lukuisista taiteilijoista ja huumeidenkäyttäjistä. Kokiko asukas katutaide teokset vain väliaikaiseksi paranteluksi ja jopa hidasteeksi ostoskeskuksen purkamiselle tai korjaamiselle? Toivatko hänelle seinämaalaukset erityisesti mieleen anarkismin ja huumeiden käytön? Joskin tämä kommentti saattoi olla väärin ja hyvin radikaalisti tulkittu, herätti tämän yhden asukkaan huoli minussa tärkeää kriittistä pohdintaa toimintaamme kohtaan. Yhdistääkö useampikin alueen asukas teokset tällaisiin negatiivisiin mielikuviin katutaiteesta ja voiko vaarana olla, että huonomaineinen lähiö kasvattaa huonoa mainettaan, jos se määritellään vahvasti sen runsaan katutaiteen negatiivisten miellekuvien kautta? Toisaalta voiko Hakunilan taidereitin kaltainen projekti jollakin tavalla hidastaa rakenteellisempaa muutosta alueella? Nämä huolet eivät ole toki perustelua toiminnan lopettamiselle, mutta ne ovat tärkeitä näkökulmia asukkaiden ymmärtämisen näkökulmasta, joita taideprojektien osallisuuden pohdinnoissa on mielestäni pidettävä mielessä.

Muutammat asukkaat juttelivat asukastapahtumissa kanssani myös kriittisesti. “Hakunila on mennyt huonommaksi, kytee sota”, kertoi eräs Pop up -tapahtumassa. “Ostari pitäisi purkaa”, sanoi toinen. “Olisivat saaneet rempata enemmänkin (kirkkoa)”, totesi taas eräs taidekävelyllä. Muutaman asukkaan kanssa päädyin juttelemaan myös yleisemmin siitä, ovatko he osallistuneet kaupungin järjestämiin asukastilaisuuksiin aikaisemmin. “Käydään joskus kaupungin jutuissa, mutta pitäisi infota paremmin”, eräs asukas kertoi. Hänen kanssaan aloitimme jopa yhdessä suunnittelemaan, että Hakunilan ostoskeskuksella olisi hyvä olla infokyltti, johon ajankohtaisia asioita tuotaisiin ja pohdimme, minne kyltti tulisi sijoittaa. Tämä ei ollut ensimmäinen kerta, kun taideprojektin esittely- ja yhteissuunnittelun tilaisuudessa asukkaat päätyvät kritisoimaan taiteen lisäksi yleisempiäkin asioita. Kritiikki on mielestäni todella tärkeä osa asukastyötä ja voi sisältää hyvin arvokkaita kehittämisideoita myös taideprojektille. Parhaimmassa tapauksessa voin myös taideprojektin järjestäjänä eli hieman ulkopuolisena toimijana, olla linkkinä asukkaan ja kaupungin tai aluetoimijan välillä. Jäin kuitenkin pohtimaan esimerkiksi keskustelua infokyltistä. Aktivoituiko tai kehittyikö asukkaiden aktiivinen kansalaisuus vai oliko kyseessä vain näennäinen osallisuuden illuusio, koska kylttiasiaa ei voitu tässä projektissa edistää? Järjestäjän näkökulmasta tapahtumat yhteistyössä Vantaan asukastilojen, Hakunilan seu-

rakunnan, Hakunilan ostoskeskuksen sekä Hakunilaseuran kanssa toivat minulle hyvän kontakti- ja yhteistyömahdollisuus aluetoimijoihin. Molemmat tapahtumat saivat myös markkinoititukea ja näkyvyyttä aluetoimijoiden omilla tiedotuskanavilla.

KUVIO 2: Hakunilan taidereitin Pop up -tapahtuman ja taidekävelyn vaikuttavuusketju

4.2 Osallisuuden kehittäminen julkisen tilan taideprojektissa

Asiantuntijahaastatteluista olen nostanut esiin neljä teemaa, jotka ovat avoin epäonnistuminen, tarvelähtöisyys, (kokemus)asiantuntijuus sekä kontrollista päästäminen. Lisäksi kulttuurisen moninaisuuden positiivisen esiintuomisen olen nostanut erikseen kehittämisen teemaksi. Nämä teemat liittyvät monilta osin myös toisiinsa, eli teemat saattavat aineiston analyysissä myös osittain mennä ristiin. Koska kysymyksenasettelussani painotin nimenomaan yhteisötaitetta, asiantuntijoiden näkemykset eivät välttämättä edusta heidän omia näkemyksiään kaikista taide- ja kulttuuriprojektien toteuttamisesta pakolaisten kanssa. Koen kuitenkin, että näitä näkökulmia voidaan harkiten yleistää myös puhuttaessa kulttuurisesta moninaisuudesta tai maahanmuuttajista ja ulkomaalaistaustaisista kohderyhmänä.

Avoin epäonnistuminen nousi haastatteluista osallisuuden kehittämisen teemana esiin erityisesti Maikki Kantolan kanssa käydystä keskustelusta. Kantolan mukaan, on hyvä uskaltaa kertoa ja jakaa pieleen menneitä ja vaikeita asioita. Nämä kokemukset saattavat selventää muille paremmin, miksi jotain ei voi tehdä tai miksi on parempi tehdä jotakin toisin, Kantola summaa. Kantolan mukaan projekteissa on toki tarkoitus lähtökohtaisesti onnistua. Kuitenkin esimer-

kiksi vieraista kulttuureista tulevien ihmisten kanssa toimiessa on paljon seikkoja, joita projektin vetäjä ei välttämättä tiedä, ymmärrä tai osaa ennakoida. Tällöin hyvät käytänteet ja prosessikuvaus siitä, miten lopputulokseen päästiin, ovat Kantolan mukaan arvokasta tietoa muille samankaltaisille projekteille.

Olen nostanut tämän teeman esiin monesta näkökulmasta. Se on toiminut hyvänä ohjenuorana minulle tämän opinnäytetyön tekemisessä sekä tutkijana että projektin työntekijänä. Varsinkin näiden roolien yhdistämisen takia on ollut tärkeä olla avoin oman työn tutkimisessa, jonka luonnollisesti otan myös hyvin henkilökohtaisesti ja onnistumisia toivoen. Oman työn kehittämisen kohteiden tunnistaminen ja niistä avoimesti puhuminen on aidolle kehittymiselle välttämätöntä. Teema on yleisemminkin taideprojektien tekijöille tärkeä ja toki kaikille muillekin. Toivon että olen osannut nostaa tässä opinnäytetyössä esiin myös oman työni kehittymisen paikkoja, joiden lukemisesta voi olla hyötyä tämän opinnäytetyön lukijalle.

Toiminnan **tarvelähtöisyyden** tärkeyttä projekteissa painottivat kaikki kolme asiantuntijaa haastatteluissa. ”Ei voida puhua yhteisöllisestä toimintatavasta, jos työtä ei tehdä vaikkapa yhteisön tarpeista käsin, yhteisön kanssa ja yhteisöä varten”, Julian Owusu summaa. Hänen mukaansa kantavana ideana ei esimerkiksi voi olla, että yhteisöön tuodaan muraali. Yhteisöllä on oltava tarve muraalille ja sen ymmärtäminen, mistä tämä tarve on syntynyt, tulee määrittää. Ratkaisu tälle tarpeelle voisi Owusun mukaan yhtä hyvin olla vaikkapa tanssityöpaja tai sähkökaappiin nuoren maalaama teos. Ero on siinä, että sähkökaappi jää konkreettiseksi muistutukseksi tälle tarpeelle ja siitä seuranneelle toiminnalle. Myöskään rahoituksen ei tule olla Owusun mukaan pääsyy projektille tai työn menetelmien valinnoille, joskin se usein on osasy.

Kantolan mukaan tärkeää on kysyä mistä lähtökohdista projektia tehdään ja mikä on projektin todellinen tarkoitus. ”Ei ole olemassa kuitenkaan mitään yhtä ohjetta, miten projektia olisi syytä aloittaa, sillä ideat ja tarpeet ovat taiteenala- ja projektikohtaisia”, Kantola pohtii. Hyviä peruskysymyksiä projektin lähtökohtien määrittämiseen ovat Kantolan mukaan mitä, missä, miksi, kenen kanssa, kenelle tarjottuna, mihin pyritään ja millä lailla pyrkimykseen päästään. Esimerkiksi moninaisuutta edistävässä projektissa on pohdittava, tehdäänkö projektia maahanmuuttajille, kantasuomalaisille vai sekä että, toteutetaanko sitä yhdessä, osallistuuko maahanmuuttajat kaikkiin projektin osa-alueisiin, kenestä projekti on saanut alkunsa. On myös hyvä ottaa selvää ihmisistä, joille toiminta on suunnattu, tutustua heihin ja ymmärtää, mitä he tarvitsevat, Kantola muistuttaa.

Julkisen tilan taiteen asiantuntijana Street Art Vantaan ei kannata lähteä kysymään asukkailta yleisesti, mitä alueelle halutaan. Tähän toimii hyvin esimerkiksi kaupungin osallistuva budjetointi. Hakunilasta löytyi jo runsaasti taidetta, josta Street Art Vantaa halusi, aikaisemmin hyväksi ja hyödyllisiksi havaittuja yhteisöllisiä menetelmiään hyödyntäen tuottaa taidereitin. Tämä meistä lähtöisin oleva halu on mielestäni hyvä reilusti tuoda esiin. Perusteluja taidetoiminnalle löytyi kyllä aiemmista tutkimuksista sekä alueen ollessa perustellusti osa segregaaation ehkäisevää toimintaohjelmaa. Mutta oliko nimenomaan *taidereiitti* se, mitä alueelle tarvittiin? Sitä en suoraan voi perustella mitenkään. Vaihtoehtona Hakunilan taidereitin toteuttamiseen olisi voinut olla yleisemmin selvittää, ketkä alueen asukkaat erityisesti haluavat olla mukana alueen julkisen tilan taiteen projektin yhteissuunnittelussa ja miten alueen asukkaat olisivat toivoneet, että Hakunilan julkisen tilan taidetta tulisi kehittää. Tämä olisi toki ollut prosessi, joka vaatisi lisäresursseja. Kumpi tässä tilanteessa olisi ollut parempi ratkaisu, tarpeen nostaminen valmiista puitteista vai suoraan asukkaista käsin? Owusu esimerkiksi haastattelussa toteaa, että taiteilijan tuottama taide ja kyky tehdä taidetta voi itsessään olla myös hyöty vaikkapa yhteisölle. Julkisen tilan taiteen asiantuntijana sekä taiteen hyvinvointivaikutuksiin perustaen Street Art Vantaa lähti ehkäpä perustellusti toteuttamaan Hakunilan taidereittiä, mutta kehittämisen paikkana julkisen tilan taideprojekteissa on pureutua yhä tarkemmin alueen, sen yhteisön ja asukkaiden tarpeiden määrittelylle.

Kolmantena kehittämisen teemana nostan haastatteluista esiin **(kokemus)asiantuntijuuden**. Owusu painottaa haastattelussaan esimerkiksi lukutaitoa ja ymmärrystä itselle tuntemattoman kulttuurin omaavaa kohderyhmää kohtaan. Välillä Owusun mukaan on myös pohdittava, onko projektin teemat omaa asiantuntijuutta ja kannattaako sitä itse edes toteuttaa. Kun työ ei ole oman osaamisen ydintä, se kuluttaa, Owusu muistuttaa. Pia Bartsch taas pohtii haastattelussaan, kuinka esimerkiksi (yhteisö)taiteilijan tärkeä ominaisuus on hyvät sosiaaliset taidot sekä halu työskennellä ihmisten kanssa. Jos tämä on taiteilijalle haastavaa, voivat yhteisötaiteen projektit käydä liian kuluttaviksi. ”Tällöin projektit voivat olla räikkäämistä alusta loppuun”, Bartsch pohtii. Konkreettisenä vinkkinä Owusu ehdottaa monikulttuurista projektia suunniteltaessa vähintäänkin selvittämään, mitä monikulttuurisuus projektin kohdealueella on, aluksi vaikkapa ihan tilastotietojen kautta ja sitten tutustumalla tähän kohderyhmään. Toisaalta voiko ehkäpä joku muu saavuttaa tämän projektin tavoitteet paremmin, vaikkapa esimerkiksi monianisuuden asiantuntija tai kokemusasiantuntija, Owusu myös pohtii.

Kantola myös painottaa projektin vetäjän oman asiantuntijuuden ymmärtämisen tärkeyttä. Hän muistuttaa, että esimerkiksi kulttuurinen moninaisuus on itsessään varsin laaja käsite, jonka alle mahtuu suuri määrä erilaisia kulttuureita, tapoja ja ihmisiä. Jos projektia lähestytään esimerkiksi pakolaisten kotouttamisen kautta, on muistettava, että ihmisillä on varsin moninaiset taustat. Tai jos taiteilijalla ei ole taideterapeutin koulutusta, ei projektissa voida tarjota taideterapiaa. Kantola myös suosittelee pohtimaan projektin vetäjän omaa moninaisuussuhdettaan sekä selvittämään, miten itse suhtautuu eri kulttuurien kunnioittamiseen ja eri kulttuureiden tasaverlaiseen vieretysten elämiseen. Kantolan mukaan ihannetapauksessa luodaan tilaisuuksia ja projekteja, joissa ihmiset ovat tasa-arvoisessa asemassa ja eri kulttuurit keskustelevat ihmisten välityksellä keskenään. Moninaisuutta edistävässä projekteissa tulee kysyä ovatko moninaisessa hankkeessa maahanmuuttajaosallistujat yhdenvertaisia kantaväestön jäsenten kanssa esimerkiksi suunnittelussa, toteutuksessa ja palkkauksessa, Kantola muistuttaa. Käytännön vinkkinä Kantola ehdottaa esimerkiksi kutsuttavaksi mukaan projektiin järjestöjä, jotka jo entuudestaan tekevät työtä maahanmuuttajien parissa tai ottamaan yhteyttä paikkakunnan monikulttuurijärjestöihin, kohtaamispaikkoihin ja eri maiden tai maanosien kulttuurijärjestöihin.

Kaupunginosatasoinen taidehanke, jonka tavoitteena on vahvistaa alueen osallisuutta, on jo itsessään laajuudeltaan todella suuri. Punainen lanka osallisuuden suhteen oli minulla hukassa useaan otteeseen Hakunilan taidereitin osallisuuden suhteen. Vuoden aikana olisi ollut hyvä tehdä enemmän välitarkastuksia: Ollaanko hankkeen kanssa edelleen oikealla polulla osallisuuden vahvistamisen suhteen tai mihin esimerkiksi minun asukastyönvastaavana tulisi erityisesti keskittyä? Vuoden aikana yritin pitää yllä kahta erityisesti moninaisuuteen liittyvää osaprojektia, jotka olivat yhteistyö paikallisen kansainvälisen yhdistyksen sekä yhteistyö paikallisen koulun kanssa. Molemmissa yhteistyö jäi melko vähäiseksi. Pelkästään moninaisuuden edistämiseen olisi varmasti jo itsessään tuonut paljon hedelmällisiä osallisuuden tuloksia projektille. Toisaalta olisinko minä ollut oikea henkilö edistämään juuri tätä tavoitetta? Vuoden aikana päästiin laajasti tekemään hieman yhteistyötä todella monen toimijan kanssa, ehkäpä tämäkin voi olla projektin osallisuuden tavoite? Jos näin, tämän määrittäminen tavoitteena olisi ollut oman jaksamisen kannalta tärkeää. Yhteistyö paikallisen kansainvälisen seuran kanssa olisi voinut esimerkiksi kouluttaa yhdistyksen taiteilijoita toimimaan jatkossa oma-aloitteisesti omien tarpeidensa kautta alueella julkisen tilan taiteilijoina. Tai yhteistyö paikallisen koulun kanssa olisi voinut luoda puitteet opettajan omatoimiselle katutaide toiminnalle, jossa alueen

lapset olisivat toimineet alueensa moninaisena asiantuntijajoukkona. Toisaalta Hakunilan taidereitin valmistuminen ei tarkoita sitä, että alueen julkisen tilan taide ei voisi elää ja kehittyä jatkossakin. Hyviä yhteistyön alkuja voidaan hyvinkin vielä jatkaa.

Erityisesti Bartschin kanssa esiin nousi **liiallisesta kontrollista päästämisen tärkeys** (yhteis-taide)projektissa. Kontrollista päästäminen antaa Bartschin mukaan ihmisten olla luovia ja mahdollistaa kaikkien yhteisen teoksen muodostumisen. Muuten prosessissa hänen mielestään saattaa olla kyse vain toisen ihmisten tai yhteisön ilmaistyön hyväksi käyttämisestä. ”Kun tehdään töitä ihmisten kanssa, ei voi tietää mitä seuraavaksi tapahtuu. On ihanaa, kun päätöksiä ei tarvitse tehdä yksin, sen takia jaksaa, kun prosessissa antaa jotain osallistujille ja heiltä saa uutta oppia itselleen.” Bartsch pohtii. Oleellista yhteisötaiteessa on Bartschin mielestä nimenomaan tasavertaisuus tekijöiden välillä. Hyvinkin erilaiset henkilöt voivat tavoitella yhteistä päämäärää. Jokaisen panos on erilainen, mutta jokainen on asiantuntija ja osaaja jossain. Esimerkiksi osallistava taide verraten yhteisötaide -termiin luo Bartschin mukaan vallankäytön ja kontrollin tunnelman. ”Jos puhutaan yhteisötaiteesta, oleellista on nöyryminen ja vallasta luopuminen. Enkä minäkään siihen aina kykene, mutta yritän. Kukaan ei ole valmis koskaan, vaan tärkeää on pyrkiä kehittymään.” Bartsch muistuttaa. Myös Owusu pohti haastattelussa osallistavan taiteen ja yhteisötaiteen eroa. Hän tiivistää osallistavan taiteen ja yhteisötaiteen eroavaisuuden siihen, tehdäänkö työtä taiteilijaa varten vai yhteisöä varten. Haastavaa, mutta tärkeää on myös Bartschin mukaan kyky luopua omista alkuperäisistä tavoitteista, jos prosessin aikana huomaa, että oma alkuasetelma ei olekaan toimiva. Bartschin mukaan ajoittain yhteisötaiteen yllätyksellisyys, hallitsemattomuus, jopa kaaos voi toimia toiminnan rikkautena.

Esitellessäni Hakunilan taidereitin taiteelliselle vastaavalle Maikki Rantalalle kaikista maailmaasyleilevimmät toiveeni liittyen yhteisötaiteen periaatteiden seuraamisesta asukastyössä, muistutti Rantala, että hän vastaa kokonaisuudesta hyvin monelle taholle, kuten kaupungin aluearkkitehdeille sekä kaupungin kunnossapidolle. Julkisen tilan taiteen ja kokonaisen asuinalueen taidekokonaisuuden koordinoinnissa kontrolloimattomuus ja jokaisen asukkaan toiveiden täyttäminen on tietenkin lähes mahdotonta. Myös Bartsch myöntää, että yhteisötaideprojektit, joissa jonkun ryhmän kanssa on lähdetty liikkeelle ilman mitään alkuideaa ovat todella haastavia ja myös osallistajat kokevat tällaiset projektit vaikeiksi. Joka tapauksessa uskon, että yhteisötaiteen kontrollista päästämisen ajatuksella leikittely antoi pontta Hakunilan taidereitin syksyn asukastyön toimintojen osallisuuden suunnitteluun.

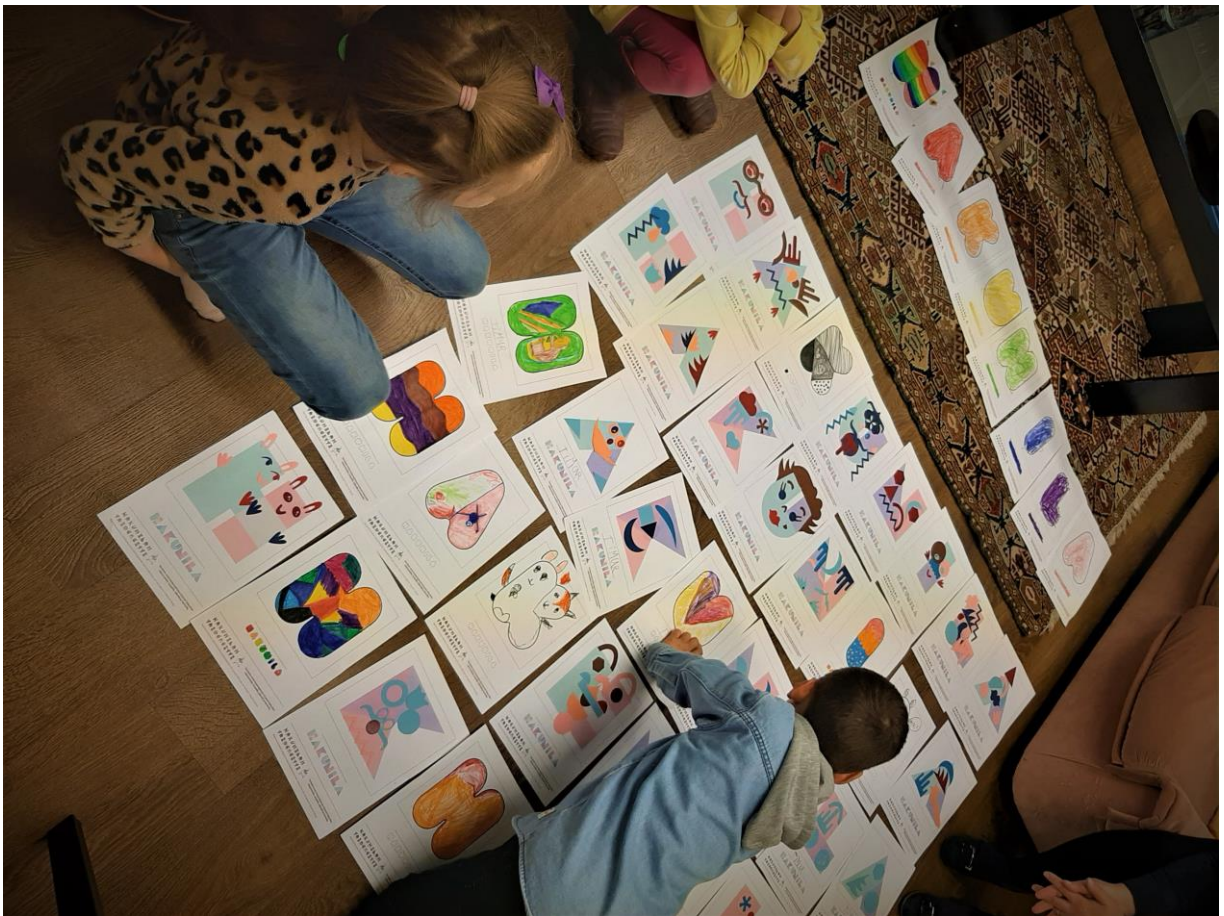
Bartsch pohtii, että vuosia aikaisemmin hän olisi määritellyt yhteisötaiteen termin virallisemmin, esimerkiksi näin: ”Taidemuoto, missä taiteen ammattilaiset ja muiden alojen ammattilaiset ja asiantuntijat tekevät yhdessä taiteellisen teoksen.” Nykyään hän on enemmän sitä mieltä, että yhteisötaiteeksi voi kutsua melkein myös vaikkapa prosessia, jossa taiteilijat tekevät keskenään yhteisötaiteen keinoin (eli esimerkiksi keskustelemalla, neuvottelemalla ja yhdessä päättämällä sekä vaikuttamalla yhteiskunnassa) teoksia.

Hakunilan väestösuojan teoskokonaisuus hyödynsi mielestäni yhteisötaiteen keinoja. Inspiraatio aiheille nostettiin kulttuurikartoituksessa nousseista näkökulmista, Rantala sai apua paikalliselta vapaaehtoiselta maalaukseen sekä ikkunataideteos toteutui yhteisvoimin paikallisen taiteilijan sekä paikallisten käsityökerhon lasten kanssa.

Taideteippauksen toteuttaminen oli ehkäpä monilta osin enemmänkin *osallistava*. On selvää, että asukkailta saimme paljon apua ja valmista materiaalia teoksia ja tuotoksia varten. Taide-työpajoja ohjattaessa näin kuitenkin niihin osallistuvien nauttivan suuresti toiminnasta ja sain osallistuneilta toimijoilta kiitosta. Vaikka teoksen idea ei alun perin olisikaan ollut asukkaan idea tai maalaama, voi teoksen tai taidereitin teippauksen sisältö olla silti merkityksellisempi asukkaalle kuin täysin taiteilijan omasta toiveista toteutettu teos.

KUVA 3. Yksi esimerkki Maikki Rantalan tuottamista taideteippauksista katuvalopylväessä ohjaamassa Hakunilan taidereitin teokselta toiselle. Kuva: Maikki Rantala

KUVA 4. Taideteippaustyöpajan tuotoksia Hakunilan kansainvälisen yhdistyksen lasten taideryhmän tekemänä. Kuva: Jenni Väisänen

Edellä mainittuja teemoja tarkastellessani jäin miettimään kulttuurikartoituksen mahdollisuuksia moninaisuuden, osallisuuden ja tarvelähtöisyyden kehittämisen näkökulmista yhdistettynä julkisen tilan taidehankkeeseen. Pia Hovi-Assad (2017) tutki Itä-Porin Lähiön henki -tutkimushankkeessa kuinka kulttuurisuunnittelun menetelmää ja yhteisötaidetta yhdistämällä voisi toteuttaa kulttuuripohjaista ja yhteistoiminnallista kehittämistä. Yhteisötaide näyttäytyi Hovi-Assadin tutkimuksessa mielestäni monilta osin yhteisöllisiä menetelmiä hyödyntäväksi. Artikkelissään tutkija toteaa menetelmien yhteiskäytön olevan antoisaa, sillä molemmissa lähestymistavoissa painotetaan taiteen ja luovuuden roolia ja mahdollisuuksia työkaluna kaupunkiympäristön uudistamiseen ja kehittämiseen sekä osallisuuden edistämistä tasa-arvoisessa yhteiskuntakehityksessä. (Hovi-Assad 2017, 134–135, 138–139.)

Hakunilan taidereitissä käytin kulttuurisuunnittelun osaa, kulttuurikartoitusta, tukena Hakunilan taidereitin osallisuuden suunnittelussa. Kartoituksen materiaaleihin tutustuminen ja niihin

aika-ajoin palaaminen oli hyvä tapa myös nähdä alue ”statistiikan” kautta ja ulkopuolisesti katsotun alueidentiteetin (maineen) kautta. Asukaskysely Facebookissa toi asukkaiden mielipiteitä esiin teoskohteista, kun taas Ahtiaisen (2018) tutkimus antoi osviittaa taideprojektin tarpeellisuudesta. Alue toimijoiden kontaktointi antoi hyvän pohjan ja käsityksen yhteistoiminnan mahdollisuuksista. Kritiikkiä kulttuurisuunnittelu on saanut sen kulttuurin määrittämisen epämääräisyydestä, jolloin vaarana on “vähän kaiken” kartoitus ja kehittäminen sekä pinnallisesta tai yksipuolisesta kartoituksesta. Tämä on pidettävä mielessä, mutta joka tapauksessa näen kulttuurikartoituksen menetelmässä potentiaalia, jota voisi hyödyntää tulevaisuudessa julkisen tilan taidehankkeissa.

Hovi-Assadin tutkimuksessa kulttuuripohjaisena yhteistoiminnallisena kehittämisenä yhteistyötä tehtiin poikkialueellisesti yli sektorirajojen asukkaiden, yhteisöjen, toimijoiden ja virkamiesten kanssa. Tutkijan mukaan yhteisötaiteen avulla laajennettiin ja monipuolistettiin kulttuurisuunnittelun tiedonkeruumenetelmiä, sillä kulttuurikartoituksen perinteiset menetelmät usein tavoittavat vain alueen aktiivisimmat asukkaat. Yhteisötaiteen keinoin voitiin tutkijan mukaan tavoittaa haastavimmat ryhmät, kuten lapset ja nuoret ja maahanmuuttajataustaiset. Yhteisöllisissä taidelähtöisissä menetelmissä voidaan laajentaa vuorovaikutusta ja esimerkiksi kielitaidon tai kommunikointitaidon merkitys vähenee. (Hovi-Assad 2017, 139.) Iteratiivinen kulttuurisuunnitteluprosessi yhteistyössä kunnan kanssa avasi jo koko suomalaista kulttuuri-toimintaa yhteiskehittämisen suuntaan (Häyrinen & Wallin 2017, 12–15).

5 LOPUKSI

Tutkimukseni perusteella Hakunilan taidereitin Pop up -tapahtumassa sekä taidekävelyllä asukkaat saivat sosiaalisia kontakteja, he näkivät taidetta ja ehkäpä myös sivistivät itseään uudella tiedolla. Erityisesti taidekävelyn vaikutus näytti tutkimustuloksissa olevan se, että kun asukkaille konkreettisesti esiteltiin alueen taidetta kuvin sekä teoksen äärellä, asukkaat alkoivat huomata yhä enemmän taidetta ympärillään. Asukkaat alkoivat myös nähdä enemmän kauneutta arkiympäristössään, kuten lähiluonnossa ja -arkkitehtuurissa. Asukastapahtumien merkittävä vaikuttavuus liittyikin taiteen positiivisiin vaikutuksiin sekä kulttuurihyvinvointiin. Mahdollisesti asukkaat kiinnittävät yhä enemmän jatkossa huomiota arkiympäristönsä taiteeseen ja näin kulttuurihyvinvointivaikutukset asukkaan arjessa myös vahvistuvat entisestään. Taidetta ihaillessa ihminen tutkitusti rauhoittuu, stressi vähenee ja tyytyväisyyden tunne kasvaa ja aggressiivisuuden tunne laskee. Taideosallistuminen on tutkitusti todettu vaikutuksiltaan monikanavaisesti terveyteen vaikuttavaksi tekemiseksi ja kokemiseksi. (Houni, Turpeinen & Vuolasto 2020, 41, 51.) Oman asuinalueen näkeminen uudessa positiivisessa valossa, kuten alueen runsaan taiteen näkeminen tai yleisesti alueen kauniiden yksityiskohtien näkeminen voi myös vahvistaa asukkaan kotiseutuylpeyden sekä alueidentiteetin tunnetta.

Hakunilan taidereitin kohdalla olen päättänyt puhua pääsääntöisesti julkisen tilan taidehankkeesta katutaidehankkeen sijaan, sillä Hakunilan taidereitti pitää sisällään myös sanan virallisessa merkityksessä julkisia taideteoksia. Suuri osa Hakunilan taiteesta on kuitenkin katutaidetta. Tutkimuksessani nostan esiin huolen siitä, voiko katutaidekaupunginosaksi identifioituminen vaikuttaa alueen maineeseen negatiivisesti, jos vaikkapa ihmisten mielikuvat katutaiteesta perustuvat vielä esimerkiksi nollatoleranssin aiheuttamiin katutaidetta leimaaviin negatiivisiin mielikuviin. On myös itsestään selvää, että kaikki alueen asukkaat eivät pidä Hakunilan taiteesta ehkä ollenkaan tai he pitävät vain tietyistä teoksista. Taiteen näkeminen ja kokeminen voi vaikutuksiltaan pahimmillaan olla myös ahdistavaa (Houni, Turpeinen & Vuolasto 2020, 47), mikä on otettava huomioon teosten suunnittelussa ja asukasosallisuudessa.

Asukastapahtumissa osa asukkaista osallistui aktiivisesti sekä kriittisesti keskusteluun Hakunilan taiteesta, taidereitistä sekä kaupungin ja alueen asioista. Osa päätyi myös esittelemään oman kotiympäristönsä taidetta oppaan ja asiantuntijan roolissa sekä yksi asukas toimi Pop up -tapahtumassa vapaaehtoisena. Asukkaat osallistuivat myös oman ympäristönsä yhteissuunnitteluun ja -kehittämiseen osallistumalla taidekävelyllä sekä Pop up -tapahtuman toiminnallisiin

osuuksiin, kuten väriäänestykseen. Näin asukastapahtumat aktivoivat ja ehkäpä myös kehittivät asukkaiden aktiivisen kansalaisen roolia. Asukastapahtumat toimivat siis omalta osaltaan erityisesti asukkaiden tieto- ja suunnitteluosallisuuden sekä vapaaehtoisen osalta toimintaosallisuuden vahvistajina. Vahva osallisuudenkokemus on kytköksissä muun muassa hyvinvointiin ja turvallisuuden tunteeseen. Osalliseksi itsensä kokeva ihminen tekee hyvinvointiaan palvelevia valintoja sekä pystyy tuottamaan ja jakamaan hyvää myös muille ihmisille esimerkiksi panostamalla elinympäristöönsä sekä kohtaamaan naapurinsa kunnioittaen. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2021.)

Alueidentiteetin, kotiseutuylpeyden, osallisuuden sekä aktiivisen kansalaisuuden vahvistuminen saattaa lisätä kiintymistä omaan asuinalueeseen sekä lisätä asukkaan sitoutumista oman asuinalueensa viihtyisyyden parantamiseen sekä vahvistaa yleisemmin asukkaan kiinnostumista osallisuudesta ja vaikuttamisesta. Toiminnan vaikutukset voidaan yleensä nähdä vasta pitkällä aikavälillä, useiden vuosien päästä. Vaikuttavuuden todentaminen vaatii usein konkreettisia muutoksia ihmisten käyttäytymisessä ja usein myös yhteisöjen tai yhteiskunnan rakenteissa. (Heliskoski ym. 2018, 6.) Edellä kuvaamani mahdollisten vaikutusten todentaminen olisi uuden, hyvinkin mielenkiintoisen tutkimuksen paikka. Kokonaisuudessaan olen kuvannut tutkimustulokseni asukastapahtumista vaikuttavuusketjun avulla, joka löytyy kappaleen 4.1 tutkimustuloksista (kuvio 2).

Kompleksisista ympäristöistä yhteiskunnallisten vaikuttavuuksien esiin saaminen vaatii monialaista yhteistoimintaa yhteisen päämäärän eteen. Tällöin puhutaan vaikuttavuuden ekosysteemistä, jossa vaikutukset muodostuvat useiden tekojen ja panosten verkostosta. (SOSTE 2021.) Hakunilassa yhtä aikaa Hakunilan taidereittitoiminnan kanssa toteutettiin Vantaan kaupungin Osallistuvan budjetoinnin (Meidän Hakunila 2020) -hanketta. Näiden toimintojen yhteisvaikutusten tutkiminen ja yhdistäminen olisi ollut myös hyvinkin mielenkiintoista. Tämä tutkimus toivottavasti toimii kaupungille yhtenä työkaluna koko Myönteisen erityiskohtelun -ohjelman vaikuttavuuden raportointiin yhteiskunnallisen ja sosiaalisen kädenjäljen kuvaamisessa, jossa ennalta määritellyt vaikuttavuustavoitteet ohjaavat toimintaohjelman tavoitteellista toimintaa kohti haluttuja tuloksia (Heliskoski ym. 2018, 4). Toivon, että tulokseni voivat helpottaa myös koko toimintaohjelman vaikuttavuuden ekosysteemin todentamista ja odotan innolla koko kolmevuotisen hankkeen vaikutusten arvioinnin tuloksia.

Vaikutuksien tutkimuksesta nousi välillisesti esiin asiakastapahtumien hyödyt toiminnan järjestäjälle, jotka haluan nostaa tässä esiin vahvana suosituksena julkisen taideprojektin asukasosallisuuden puolesta. Pähkinänkuoressa hyödyt olivat mahdollisuus henkilökohtaisen tiedon välitykseen sekä suorat kontaktit asukkaisiin ja aluetoimijoihin. Lisäksi hyötynä oli mahdollisuus paikan päällä ollessa esittää taiteen ja toiminnan tarkoitus konkreettisesti havainnollistamalla. Merkittävää oli myös ajankohtaisen tiedon saanti alueelta sekä todellisuuden muistaminen (“reality check”) taiteen henkilökohtaisuudesta ja paikkasidonnaisuudesta suhteessa asukkaaseen, joka näkee teoksen mahdollisesti joka päivä vaikkapa kotisohvaltaan. Asukastapahtumat itsessään ovat organisaation toiminnan osallisuuden kehittämistä. Ne antavat lisäksi mahdollisuuden kannustaa asukkaita elinympäristönsä suunnitteluun. Ehkäpä asukastapahtumat ovat myös (kriittisestikin tarkasteltuna ilmainen) apu yhteissuunnitteluun ja toiminnan järjestämiseen.

Asiantuntijahaastatteluissa keskityin kulttuuriseen moninaisuuteen sekä yhteisötaiteen osallisuuden periaatteisiin nostoen esiin neljä osallisuuden parantamisen teemaa, jotka ovat projektien tarvelähtöisyys, (kokemus)asiantuntijuus, kontrollista päästäminen sekä avoin epäonnistuminen, joka toimivat ohjenuoranani läpi kehittämistyöni. Korostan kuitenkin, että julkisen tilan taidehankkeessa osallisuuden ei aina ole oltava tai se ei voi aina olla toiminnan keskiössä. Taiteilija tai taiteen suunnittelija vastaavat taiteen sisällöstä myös esimerkiksi alueen arkkitehtuurille tai tilaajalle. Taiteilijan ja taidesuunnittelijan rooli voi olla haastava, ja aina ei ole mahdollista tai myöskään tarkoituksenmukaista toteuttaa täysin yhteisötaiteen menetelmin toteutettuja kokonaisuuksia. Jos kuitenkin taidehankkeessa tavoitellaan yhteisöllisyyttä, tehdään työpajoja tai luvataan yhteisötaideteos, on pidettävä huoli siitä, että kyse ei ole vain yhteisön hyväksi käyttämisestä. Yhteisöllisyyteen tähtäävän taideteoksen tai -hankkeen on pystyttävä monilta osin nöyrytymään, luopumaan vallasta ja etsittävä tasavertaiset osallistujat ja asiantuntijuus osallistuvasta ryhmästä. Yhteisöllisissä taidehankkeissa on välillä vaikea selittää, mitä yhteisöllisyys tarkoittaa. Esimerkiksi Heli Pirkkalainen on tarkastellut asiaa näin: Taiteilijoita valitaan heidän laatunsa sekä ympäristöön sopimisen perusteella ja yhteisöllisyyttä haetaan taidehankkeilla, joihin ihmisten olisi helppo osallistua. Parhaimmillaan tällaiset projektit saisivat Pirkkalan mukaan yleisön näkemään kotikaupunkinsa uudesta näkökulmasta ja antaisivat mahdollisuuden osallistua ympäristönsä kohentamiseen. (Kivimäki 2007, 17.)

Osallisuuteen tähtäävällä julkisen tilan taideprojektin vetäjällä tai taiteilijalla on myös oltava ammattitaitoa tavoitteen saavuttamiseen sekä lukutaitoa ja ymmärrystä kohderyhmää ja aluetta

kohtaan. Olen tutkimuksessani esitellyt kulttuurikartoituksen mallin, joka voi sen eri menetelmiä hyödyntäen toimia tukena kokonaisvaltaisen alueen ja sen ihmisten ymmärtämisessä. Välillä on kuitenkin myös pohdittava, onko projektin teemat omaa asiantuntijuutta ja näin ollen myös pohdittava voisiko joku muu saavuttaa asetetut tavoitteet paremmin.

Myöskään rahoitus ei voi olla yhteisöllisen tekemisen tai sen menetelmien motiivi. Tutkija Hanna Kuuselan mukaan vallitsevan kapitalismin hengessä ja kollaboraatiobuumissa saattaakin olla vain kyse taiteilijan omista näennäistä poliittisista ilmaisuharjoituksista, taiteilijan keinosta helppoon inspiroitumiseen tai taloudellisen ja huomion tuoman hyödyn saamiseen. (Kuusela 2020, 30–31.) Tutkija esittää taiteen yhteistekijyyttä kritisoivassa kirjassaan tukun kysymyksiä, jotka liittyvät lupauksiin, joita Kuuselan mukaan usein kollaboratiivisissa taidehankkeissa luvataan: Kuka saa tehdä ja osallistua? Mitä, missä, milloin ja miten tehdään ja millä ehdoin osana kollaboraation kulttuuria ja käytäntöä toimitaan? Miten tämä kaikki vaikuttaa ihmisiin ja miten nämä käytännöt oikeasti edistävät osallistumista, kommunikaatiota, sosiaalista oikeudenmukaisuutta, tasa-arvoa ja demokratiaa? Mikä on osallistumisen laatu ja vaihtelevuus osallistujien välillä? (Kuusela 2020, 37.)

Maikki Kantola tiivistää asiantuntijahaastattelussaan neljä näkökulmaa, jotka olisi hyvä ottaa huomioon erityisesti kulttuurista moninaisuutta käsittelevissä projekteissa: 1) Ulkomaalaistaustaiset taiteilijat mukaan toimintaan. 2) Ulkomaalaistaustaiset osallistujat mukaan suunnittelemaan projekteja. 3) Turvallisen tilan ja ilmapiirin luominen. 4) Jokaisen osallistujan kieli- ja kulttuuritaustan kunnioittaminen. Opetushallituksen (2021) mukaan, ihannetilanteessa yhteisö pystyy kehittämään vastuullisuuttaan sekä yksilöiden ja ryhmien välistä ymmärrystä ja kunnioitusta esimerkiksi erilaisiin kulttuuritraditioihin tutustumalla, aidosti yhdenvertaisella ja rakentavalla keskustelulla sekä uusia toimintatapoja luomalla. Kulttuurista moninaisuutta kunnioittava yhteisöltä vaaditaan ymmärrystä ja kunnioitusta sekä omaa että muita kulttuureita ja maailmankatsomuksia kohtaan. Opetus- ja kulttuuriministeriön (2021, 7, 10, 12) mukaan taas on kiinnitettävä huomiota rahoitusta saavien yksilöiden ja yhteisöjen kulttuuriseen taustaan ja agendaan, mutta myös päätösvallassa olevien henkilöiden moninaisuuteen.

Vuonna 2015 Hakunila voitti Suomen kotiseutuliiton Vuoden kaupunginosa -kilpailun. "Monen mielikuvissa Hakunila saattaa olla vain levoton lähiö, mutta yhteisöllisyys ja runsas kulttuuritarjonta nostivat sen kaupunginosien kärkeen", näin Kotiseutuliitto perusteli tuolloin valintaansa tiedotteessaan. Hakunilan yhteisöllisyyttä perusteltiin erilaisten yhdistysten ja niiden

yhteistoiminnan määrällä sekä alueen asukkaiden aktiivisella osallistumisella Hakunilassa järjestettäviin tapahtumiin, kuten Hakunila-päivään. Myös Hakunilan kansainvälinen yhdistys mainittiin tärkeänä osana monikulttuurista toimintaa ja vieraiden kulttuurien tuntemusta edistävänä aktiivisena toimijana alueella. "Maahanmuuttajataustaisia asukkaita on Hakunilassa yli 20 prosenttia, enemmän kuin muualla Vantaalla. Alue on erinomainen esimerkki siitä, miten eri ryhmien välillä olleita ristiriitoja on pystytty sovittelemaan kaupungin, lähipoliisin ja alueen asukkaiden yhteisin voimin. Ongelmia ei ole ollut enää vuosiin", toteaa valintaraadin puheenjohtaja, Turun yliopiston kulttuurihistorian dosentti Rauno Lahtinen tiedotteessa. (Airaksinen 2015.)

Hakunila tuntuu kamppailevan huonon maineensa kanssa edelleen. Lotta Junnilainen kirjoittaa väitöskirjassaan lähiöistä, joissa luokkaerot eivät ole vain jäännös historiasta vaan nykypäivänkin eriarvoisuutta tuottavia elettyjä todellisuuksia. Alueet, jotka 1960-luvulla rakennettiin työväenluokkalaisille perheille, yhteiskunnallisen muutoksen myötä muuttuivat eriarvoisuuden tiivistymiksi, joiden maine Junnilaisen mukaan sinetöitiin muutamien huomiohakuisten lehtikirjoitusten toimesta ongelmaväestön säilytyspaikoiksi. (Junnilainen 2019, 74, 270.)

Yksi kantava esiin noussut näkökulma haastatteluissani olikin projektien tarvelähtöisyyden tärkeys. Tutkimuksessani pohdinkin, oliko Hakunilan *taidereiitti* juuri se, mitä alueelle tarvittiin. Tutkimuksessani pohdin myös, voiko kaupunginosatasoinen julkisen tilan taidehanke hidastaa alueen rakenteellisia muutoksia. Myös Anna Jensenin (2018) väitöskirjan mukaan erityisesti väliaikaisten tilojen valtaaminen taiteella ja räväkät taidehankkeet voivat pahimmillaan toimia kaupungille helppona keinona "kiillottaa kaupunkibrändiä ja peitellä ongelmia", vaikka kaupunkien todella pitäisi kehittää pitkäjänteisempää taide- ja kulttuuritoimintaa alueella.

Tuoreet tutkimustulokset toteavat kuitenkin taiteen ja taideosallistumisen pitkäaikaisemmatkin positiiviset vaikutukset niin ihmisen hyvinvointiin kuin alueen viihtyvyyteen ja turvallisuuden tunteeseen. Taiteen edistämiskeskuksen (2021) kyselyn mukaan Vantaalaisista vastaajista peräti 80 prosenttia toivoi taideteoksia arkiympäristöönsä ja 77 prosenttia toivoi nimenomaan kätutaiteen edistämistä Vantaalla. (Hyry 2020.) Myöskin Eveliina Ahtiaisen (2018, 47–48) tutkimuksen mukaan suurin osa kyselytutkimukseen vastanneista katsoi, että murallit ja seinämaalaukset parantavat Hakunilan viihtyvyyttä, ja ne piristävät, kohentavat ja elävöittävät asuinalueen yleisilmettä sekä tuovat iloa ja värikkyyttä alueeseen ja ihmisten arkeen. Seinämaalausten koettiin myös antavan Hakunilalle persoonallisuutta ja omaleimaisuutta. Lähes joka toisessa

vastauksessa toistui jollain tapaa mielipide siitä, että Hakunilan lähiö olisi tylsä ja betonisen harmaa, ehkä jopa ruma ilman seinämaalauksia. (Ahtiainen 2018, 47–48.)

Alueellisen eriytymisen ennaltaehkäisyyn ja lievittämiseen tarvitaan uudenlaisia ratkaisuja ja laaja-alaista hyvinvointityön kehittämistä. Julkisen tilan yhteisölliset, tarveperustaiset ja asiantuntevat taidehankkeet voivat olla tukemassa sosiaalisesti kestävästä kaupunkisuunnittelusta ja ne mahdollistavat inspiroivia taidekaupunginosia, jossa asukkaat voivat päivittäin nauttia yhä enemmän kulttuurihyvinvoinnin positiivista vaikutuksesta arkielämässään. Katutaide osana julkisen tilan taidetta elää edelleen nousujohteista kultakauttaan, ja laadukas julkisen tilan taide voi itseisarvoisestikin olla perusteltua tuoda asuinalueelle. On myös huomionarvoista, että julkisella taiteella, niin pysyvällä kuin väliaikaisellakin, on sen ympäristöä kohentavien arvojen sekä kulttuurihyvinvoinnillisten arvojen lisäksi iso merkitys taiteilijoiden työllistäjänä. Julkiset teokset ovat yksi merkittävimmistä tulolähteistä taiteilijalle. (Veräjänkorva 2020, 33.) Osallisuus julkisen tilan taidehankkeissa on myös tärkeää. Ei välttämättä ainoastaan sen takia, että alue kaipaisi yhteisöllisyyttä tai edes osallisuutta vaan siitä syystä, että julkisen tilan taiteen ja erityisesti katutaiteen paikkasidonnaisuus asukkaiden arkiympäristöissä, heidän omien kotitalojen julkisivuissa ja omasta ruokapöydästä päivittäin katsottaessa ovat seikkoja, joita julkisen tilan taiteen tekijä ei voi mielestäni sivuuttaa.

LÄHTEET

- Ahtiainen, Eveliina 2018. Betonista väriloistoon – tutkielma paikallisten suhtautumisesta Hakunilan muraalitaiteeseen. Viitattu 6.6.2020. <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/36076>
- Anttila, Pirkko 2014. Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Viitattu 3.3.2020. <https://metodix.fi/2014/05/17/anttila-pirkko-tutkimisen-taito-ja-tiedon-hankinta/>
- Bäckgren, Nora 2017. HS:n lukijat ovat puhuneet –katutaideäänestyksen voittaja ottaa kantaa luonnonsuojelun puolesta: ”Ihmisellä on vastuu luonnosta”. Helsingin Sanomat. Viitattu 6.6.2020. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005357833.html>
- Hakunilan keskustan kaavarunko 2017. Kaupunginvaltuusto 2017. Viitattu 4.7.2020. https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaaaw-wwstructure/139265_kaupsu_091600_kaavarunkoselostus-11122017.pdf
- Hannus, Hanna 2016. Prosenttiperiaate. Seitsemän julkisen taiteen trendiä Suomessa. Viitattu 23.1.2021. <https://prosenttiperiaate.fi/kirjoitukset/seitseman-julkisen-taiteen-trendia-suomessa/>
- Heliskoski, Jonna & Humala, Heidi & Kopola, Riina & Tonteri, Anna & Tykkyläinen, Saila 2018. Vaikuttavuuden askelmerkit. Työkaluja ja esimerkkejä palveluntuottajille. Sitran selvityksiä 130. Viitattu 5.8.2020. <https://media.sitra.fi/2018/03/27105443/vaikuttavuuden-askelmerkit.pdf>
- Helsingin malli 2021. Helsingin mallin avustukset vuosille 2019-2021. Helsingin kaupunki. Viitattu 25.3.2021. <https://www.hel.fi/kulttuurin-ja-vapaa-ajan-toimiala/fi/tietoa-meista/kulttuurin-palvelukokonaisuus/helsingin-malli/>
- Houni, Pia & Turpeinen Isto & Vuolasto Johanna 2020. Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.
- Hovi-Assad, Pia 2017. Kulttuurisuunnittelumenetelmän ja yhteisötaiteen avulla tapahtuva yhteiskehittäminen. Teoksessa Maunu Häyrynen ja Antti Wallin (toim.) Kulttuurisuunnittelu ja kulttuurikartoitus Suomessa. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Hultman, Rosa 2021. Katutaiteilijasta julkisen taiteen asiantuntijaksi. Julkaisussa Julkaisussa Sirke Pekkilä, Petri Kaverma, Kalle Lampela, Petteri Nisunen & Denise Ziegler (toim.) Julkisen tilan taiteen tilasta. Puheenvuoroja julkisen taiteen konteksteista. Helsinki: Taideyliopisto. Viitattu 29.2.2020. Viitattu 9.9.2020. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/324517/JTTT-2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y&fbclid=IwAR2EA2DALez-loEgq3m5tvB5VOsIvNa4nPlj_lh4iyfFU99M2aHWLSLyZfzE
- Hyry, Jaakko 2020. Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja. Taiteen edistämiskeskus: Kantar. Viitattu 27.1.2021. https://www.taike.fi/documents/10162/1342256/Gallup_2020_Kansalaisten_kasityksia_taikeesta_arkiymparistossa_Taike_kooste.pdf/8fdfe216-8057-e5c0-5071-ca1001615ede
- Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti 2017. Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

- Isohanni Tuula 2006. Arabia Arabia: Taiteellinen toiminta osana asuinympäristön suunnittelua, tapaus Arabianranta. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- JAKE 2012. The Mammoth Book of Street Art. Englanti: Little, Brown Book Group.
- Jensen, Anna 2018. Rakenteet näkyviksi ja tila haltuun. Häiriköt Päämaja. Viitattu 25.1.2021. <https://voima.fi/hairikot/artikkeli/rakenteet-nakyviksi-tila-haltuun/>
- Junnilainen, Lotta 2019. Lähiökylä — Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta. Tampere: Vastapaino.
- Jussilainen, Anna 2019. Yhteisötaide – historiaa, määrittelyä ja käytäntöjä. Viitattu 5.7.2020. <https://disco.teak.fi/yhteiso-ja-taide/yhteisotaide-historiaa-maarittelya-ja-kaytantoja/>
- Kantonen, Lea 2005. Telтта. Kohtaamisia nuorten taidetyöpajoissa. Taideteollisen korkeakoulun julkaisuja A 54. Keuruu: Otava Kirjapaino Oy.
- Karakallio Creative 2021. Viitattu 20.3.2021. <https://www.karakalliocreative.com/>
- Kenneth, Jan 2014. Merkityksen funktio ympäristötaiteessa. Teoksessa Markku Haikuri (toim.) Paikka vai tila. Helsinki: Aalto yliopisto.
- Kiljunen, Ville 2013. Graffiti vs. katutaide. Laadullinen tutkimus graffitin ja katutaiteen muodosta, sisällöstä sekä tavoitteista. Viitattu 3.3.2020. https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/11408/optika_id_857_kiljunen_ville_2013.pdf?sequence=1
- Kivimäki, Kati 2007 (lainaten Heli Pirkkalaista). Yhteyksiä -Asiaa yhteisötaiteesta. Rauma: Rauman taiteilijavierasohjelma Raumars ry.
- Korhonen, Ari 2021. Segregaatio ja syrjäytyminen kaupunkien turvallisuuden riskeinä. Julkaisusta Näkökulmia kaupunkien sosiaaliseen kestävyys. Suomen Kuntaliitto. Viitattu 7.6.2020. <https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Nakokulmia-kaupunkien-sosiaaliseen-kestavyyteen%20%282%29.pdf>
- Kortteinen, Matti & Vattovaara, Mari 2015. Segregaation aika. Yhteiskuntapolitiikka 80 (2015):6. Viitattu 20.5.2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129586/YP1506_KortteinenVaattovaara.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Kurikka, Päivi 2021. Sosiaalinen kestävyys kaupungeissa osallisuuden näkökulmasta. Julkaisusta Näkökulmia kaupunkien sosiaaliseen kestävyys. Suomen Kuntaliitto. Viitattu 7.6.2020. <https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Nakokulmia-kaupunkien-sosiaaliseen-kestavyyteen%20%282%29.pdf>
- Kuusela, Hanna 2020. Kollaboraatio. Yhteistekijyys nykykirjallisuudessa ja taiteessa. Tampere: Vastapaino.
- Kuusi, Sari & Tolvanen, Ari 2011. Lyonin kulttuurityön malli -toimisiko se Helsingissä? Helsingin kaupunki. Viitattu 5.6.2020. <https://www.hel.fi/static/kulke/lyonraportti.pdf>
- Lewisohn, Cedar 2008. Street Art. The Graffiti revolution. Englanti: Tate Publishing.
- Meidän Hakunila 2020. Vantaan kaupunki. Viitattu 2.2.2021. <https://osallistu.vantaa.fi/processes/meidanhakunila>.

- Multanen, Sara 2015. Julkisen tilan taide ja asuinalueiden atmosfääri. Aalto-yliopisto. Taiteen maisterin opinnäytetyö.
- Mättö, Minna 2021. Sosiaalinen kestävyys ja oikeus osallistua omaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon. Julkaisusta Näkökulmia kaupunkien sosiaaliseen kestävyteen. Suomen Kuntaliitto. Viitattu 7.6. 2020. <https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Nakokulmia-kaupunkien-sosiaaliseen-kestavyyteen%20%282%29.pdf>
- Ohjelmasuunnitelma 2018. Myönteisen erityiskohtelun toimintaohjelma 2019–2021. Vantaan kaupunki. Viitattu 4.5.2020. https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaaawwwstructure/145414_Myonteisen_erytyiskohtelun_ohjelmasuunnitelma_191218_-netti.pdf
- Ojasalo, Katri, Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2014. Kehittämistyön menetelmät. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Opetushallitus 2021. Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus 2021. Viitattu 30.3.2021. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kulttuurinen-moninaisuus-ja-kielitietoisuus>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2021. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:2. Taide, kulttuuri ja moninainen Suomi Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen -työryhmän loppuraportti. Viitattu 9.9.2020. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162663/OKM_2021_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Pasilan katutaidekaupunginosa 2021. Helsinki Urban Art 2021. Viitattu 20.3.2021. <https://www.helsinkiurbanart.com/>
- Piipponen, Sirkka-Liisa & Kurikka, Päivi 2020. Opas kuntalaisten osallistumisen arviointiin. Suomen Kuntaliitto. Viitattu 30.5.2020. <file:///C:/Users/jenni/Downloads/2059-Osallisuudenarviointiopas-2020.pdf>
- Prosenttiperaatteen käsikirja taiteen tilaajalle 2019. Suomen Taiteilijaseura. Viitattu 10.9.2020. https://www.julkinentaide.fi/sites/default/files/inline-files/2021-03/Prosenttiperaatteen_kasikirja_Taiteen_tilaajalle_2019.pdf
- Purkutaide 2021. Viitattu 23.1.2021. <http://www.purkutaide.com/>.
- Salenius, Maria 2021. Olisiko laaja-alaisessa hyvinvointityössä vielä käyttämätöntä potentiaalia? Julkaisusta Näkökulmia kaupunkien sosiaaliseen kestävyteen. Suomen Kuntaliitto. Viitattu 7.6. 2020. <https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Nakokulmia-kaupunkien-sosiaaliseen-kestavyyteen%20%282%29.pdf>
- SOSTE 2021. Toiminnan vaikuttavuus. Viitattu 15.3.2021. <https://www.soste.fi/jarjestoipas/toiminnan-vaikuttavuus/>
- Suomen Kuntaliitto 2021. Näkökulmia kaupunkien sosiaaliseen kestävyteen. Viitattu 7.6. 2020. <https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Nakokulmia-kaupunkien-sosiaaliseen-kestavyyteen%20%282%29.pdf>
- Suoranta, Juha & Ryyänen, Sanna 2014. Taisteleva tutkimus. Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Söderholm, Helena 2007. Teoksessa Kati & Hannele Kolsio (toim.) Yhteyksiä. Asiaa yhteisötaiteesta. Tampere: Tammer-Paino.
- Taidereitit 2020. SAV Taidekollektiivi. Viitattu 20.3.2021. <https://www.savtaide.fi/taidereitit>

- Tammisto, Anni 2011. Töhry- vai taidepolitiikkaa? Diskurssiteoreettinen tarkastelu graffitin artikulaatioista suhteessa kaupunkitilaan Helsingissä 1995–2010. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Poliitikan ja talouden tutkimuksen laitos.
- Tampereen kaupunki 2018. Segregaation ennaltaehkäisyn työkalupakki. Viitattu 20.6.2020. https://www.tampere.fi/tiedostot/s/Uy4jwdxIB/Segregaation_ennaltaehkaisyn_tyokalupakki.pdf
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021. Osallisuustyön johtaminen ja osallisuusohjelman teko. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/osallisuustyon-johtaminen-ja-osallisuusohjelman-teko>
- Toikko, Timo & Rantanen, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta: näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampere University Press.
- Tolonen, Jonna 2017. ”Maalaaminen on aseeni”. Häiriköt Päämaja. Viitattu 4.2.2020. <https://voima.fi/hairikot/artikkeli/maalaaminen-on-aseeni/>
- Tolvanen, Ari 2019. Toisenlainen taidemaailma. Taidelaitokset lähiöissä vuosina 2016-2018 Helsingin osallistavassa kulttuurityön mallissa. Helsingin kulttuurikeskus. Viitattu 13.2.2021. https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/KuVa/julkaisut/toisenlainen%20taidemaailma%20sivuittain_nettiin.pdf
- Veräjänkorva, Tiina 2020. Pysyvää ja väliaikaista Ammattitaiteilijoiden kuvataiteilijajärjestö ja julkisen taiteen projektit. Julkaisussa Sirke Pekkilä, Petri Kaverma, Kalle Lampela, Petteri Nisunen & Denise Ziegler (toim.) Julkisen tilan taiteen tilasta. Puheenvuoroja julkisen taiteen konteksteista. Helsinki: Taideyliopisto. Viitattu 9.9.2020. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/324517/JTTT-2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y&fbclid=IwAR2EA2DALezloEgq3m5tvB5VOSIvNa4nPlj_lh4iyfFU99M2aHWLSLyZfzE
- Vilkama, Katja 2011. Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat. Kantasuomalaisien ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla. Helsingin kaupunki. Tietokeskus. Tutkimuksia 2011. Viitattu 12.5.2020. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/28183/yhteinen.pdf?sequence=1>
- Vilkama, Katja & Lönnqvist, Henrik & Väliniemi-Laurson Jenni & Tuominen, Martti 2014. Erilaistuva pääkaupunkiseutu. Sosioekonomiset erot alueittain 2002–2012. Helsingin kaupunki. Tietokeskus. Tutkimuksia 2014. Viitattu 5.5.2020. https://www.hel.fi/hel2/helsingin-seutu/liitteet/PKS_erilaistuva_seutu_tieke.pdf
- Virtanen, Petri 2007. Arviointi: arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen. Helsinki: Edita.